

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

18. évfolyam,
2016.2

41.

Alapítva: 1993

A SZERELEM-SZIGET A SÉDDEL, A VÁR ALATT (FOTÓ: JOKESZ A.)

**A JEZSUITA-TEMPLOM BELÜLRŐL, A FELÚJÍTÁS ELŐTT
(FOTÓ: JOKESZ A.)**

TARTALOM

TANULMÁNYOK

-
- Egy elfeledett háziezred 3 Földesi Ferenc
A veszprémi hetes tűzerek
-

KÖZLEMÉNYEK

-
- Kolostorok és kertek a Veszprémi Vár tövében 44 Brányi Mária
(Színes térképmelléklettel)
-

- A veszprémi új városközpont utcaneveiről.
Utcánév történeti adatok, elméleti 61 Somfai Balázs
és gyakorlati kérdésekkel hangszerelve
-

- Veszprém emlékjelei 2014. 72 Bándi László
Zachár Zsolt
-

ÉVFORDULÓK

-
- Harmincegyes honvédek (XII.) Zita királyné 85 Rainer Pál
és a harmincegyesek, harmincegyes cigányok
-

- Az 1965. évi Arezzói kórusverseny 50. évfordulójára 94 Csaby J. Csaba
-

NEKROLÓG

-
- In memoriam Lechner László (1930–2016) 100 Somfai Balázs
-

- Válogatás Lechner László helytörténeti munkáiból 103 Csizsár Miklós
-

ÉRTÉKTÁR

-
- A Mondolat mint kulturális örökség 104 Sebő József
-

- A Veszprémi Piarista Gimnázium 118 Nagy Balázs Vince
mint szellemi és kulturális örökség
-

- KÖNYVSZEMLE 123 Mihalovicsné
Lengyel Alojzia
Csizsár Miklós
-

Városházi Talygárai

Veszprémi Szemle

---

18. évfolyam, 2. szám 41. 2016.

Városházi folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
dr. Csizsár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csizsár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Városházi Közhasznú
Alapítvány

Székhely és levelezési cím:
8200 Veszprém, Baláca sor 10.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csizsar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; BRÁNYI MÁRIA okl. táj- és kertépítész mérnök, városstratégiai alpolgármester, Veszprém; CSABY J. CSABA ny. énektanár, karvezető, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC ny. ezredes, hadtörténet-kutató, Veszprém; DR. MIHALOVICSNÉ DR. LENGYEL ALOJZIA ny. egyetemi docens, Veszprém; NAGY BALÁZS VINCE levéltáros, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; RAINER PÁL történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF irodalmár, középiskolai tanár, Veszprém; SOMFAI BALÁZS ny. főlevéltáros, Veszprém; ZACHÁR ZSOLT Veszprém

Illusztrációk:

Durmics M., Golarits Miklós, Jankó T., Jokesz Antal, Kövesdi Róka Lajos, Nagy Vince Balázs, Wöller István, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

A Veszprémi Szemle 41. szám megjelenését támogatták:

dr. Csizsár Miklós, Debreczeni János György, Demény Zoltán, Hontai László, Kecskés Csabáné, Kolláth János, Kovács Győző Gyula, Pálmann Judit, Rainer Pál, Tenk Dezsőné, dr. Tölgyesi József Veszprém, Földesi Károly és neje Budapest, Kugler Gyula Bánd, Répás József Zirc

Veszprémi Szemle Városházi
Közhasznú Alapítvány 73200189-11291268

A borító képei:

címlapon: A 7-es tüzezerred emléktáblája a Vörösmarty téri 31-es emlékművön (fotó: Földesi F.)

2. oldalon: A Szerlem-sziget a Séddel, a Vár alatt (fotó: Jokesz A.); A jezsuita-templom belülről, a felújítás előtt (fotó: Jokesz A.)

3. oldalon: A Benedek-hegy a 2013. március 28-án felavatott Krisztus-szoborral (fotó: Jokesz A.); A Séd-patak völgye a Vártól északra (fotó: Jokesz A.)

hátral: Bakonykarszt Zrt. felhívása

TANULMÁNYOK

Egy elfeledett háziezred

A veszprémi hetes tüzérek

FÖLDESI FERENC

AZ 1912–1913. ÉVI BALKÁNI HÁBORÚ ÉS ANNAK MEGOLDATLANSÁGA, vagy még inkább a probléma megoldásának elodázása eredményezte, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia politikai és katonai vezetése áttekintette haderejének állapotát, majd – levonva a következtetéseket – erőteljes hadrendbővítésbe és fegyverkezésbe is kezdett. A haderő bővítését – és ezen belül a Magyar Honvédségét – ugyan 1912-ben határozták el és a legfelsőbb katonai vezetés ki is adta a megfelelő szervezési intézkedést, a tényleges végrehajtás 1913-ra csúszott át. Az újjászervezést előkészítő intézkedések 1912 októberétől kezdődtek.

Veszprém ekkor már rendelkezett állandó elhelyezésű honvéd gyalogzászlóaljjal. Az 1912-ben kiadott szervezési intézkedésnek megfelelően a veszprémi zászlóalj a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezredtől elszakadtak, és Veszprémben megalakult m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezredhez kerültek. A 31. hv. gyalogezred – most már teljes létszámú – ezredtörzse 1913. március 1-jével alakult meg.¹ 1913-ban megalakult egy másik veszprémi „házi katonai szervezet” is: az m. kir. 7. hv. tábori ágyúezred.

A tanulmányban az ezred 1914-es mozgósítását, majd kivonulását a keleti hadszíntérre, illetve az 1914-ben végrehajtott harcait mutatom be forrásközlésként a Hadtörténeti Levéltárban őrzött iratok alapján.

*

A tüzéralakulat hadrendi számozása – igen rövid idő alatt – többször is változott. Az 1913. március 1-i megalakításakor² – ami az 1912. évi szervezési intézkedéshez³ kapcsolódott – megnevezése: m. kir. 1. honvéd tábori ágyúosztály. A megalakítása az elrendelő intézkedésben a következők szerint: az 1. honvéd tábori ágyús osztály ideiglenesen megalakul 1913 márciusáig Hajmáskéren, azt követően Veszprémben,

Megyesi Schwartz Jenő, a 7. hv. tábori ágyúezred parancsnoka

majd véglegesen Veszprémben építendő honvéd tüzérlaktanyában.⁴ A tüzérosztály parancsnoka Capp Gusztáv alezredes lett. Nem előrszaladva a történettel, de itt látom célszerűnek megemlíteni: 1914 tavaszán – már a háborús készülődés jegyében – változott a tüzérség szervezete. A veszprémi 1. hv. tábori ágyúosztály ezred szervezetű lett, megnevezése: m. kir. 7. hv. tábori ágyúezred (4 üteggel). Parancsnoka ismét Capp Gusztáv alezredes, akit majd megyesi Schwartz Jenő, az ezred II. osztályának a parancsnoka követ. Schwartz Jenő⁵ a parancsnokságot a világháború végéig megtartotta, részt vett az ezred összes harcában.

Az ágyúezred a később megalakuló 41. honvéd tüzérdandár magját is adta (a dandár parancsnoka Capp Gusztáv ezredes), hiszen az évek során többször is átalakult, mintegy keretét képezte a 7. honvéd tábori tarackos ezrednek (megalakult Hajmáskéren), majd a 41. hv. nehéz tüzérosztálynak.

Az ezred harcainak leírása a HM Hadtörténeti Intézet és Levéltárban található II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred iratanyaga alapján történt. Az iratanyagban megtalálható az ezrednapló (hiányos), az 1–4 ütegeinek naplói, melyek közül csak a 4. üteg teljes. Német és magyar nyelvű feljegyzés olvasható az ezred I. és II. osztálynaplóiban (szintén hiányosak), valamint töredékes hadműveleti iratok, a hadtápbiztosítás iratai és egyéb feljegyzések adják ki az ezred iratanyagát. Ez idáig az ezred iratanyagát még nem dolgozták fel.⁶

Az ezred parancsnoki állománya és fegyverzete a harcra történő kivonuláskor:⁷

Parancsnok: Capp Gusztáv alezredes

I. osztály parancsnoka: Wolf Henrik őrnagy

II. osztály parancsnoka: Schwartz Jenő őrnagy

Gazdászati hivatal parancsnoka: Haidekker Jenő hadnagy

Fegyverzete: 8 cm tábori ágyú, ütegenként 6 löveg, összesen 24 tábori ágyú

Ütegparancsnokok:

1. üteg: Rumpelles Mihály százados
2. üteg: Herold Antal százados
3. üteg: Engelbach Adolf százados
4. üteg: Bulyovszky Jenő százados

Lőszeroszlop parancsnokai:

1. lépcső: Opperl Imre hadnagy
2. lépcső: Frank Rikárd hadnagy
3. lépcső: Alexy Béla hadnagy
4. lépcső: dr. Csapó Ferenc hadnagy

Ezredorvos: dr. Joób-Fancsaly Aladár

Főállatorvos: dr. Thuróczy Péter

Az ezred létszáma:⁸

Seregtest	Képez úteget	Élelmezési		Ütközet			Gyengélk.		Jármű		
		Létszám						Létszám			
		ember	ló	gyalogos	lovás	löveg	ember	ló	2-4-6 fogatú		
Ezredtörzs	–	31	22	–	8	–	–	–	1	2	–
I. osztály	2	367	284	128	142	12	–	–	8	2	28
II. osztály	2	364	284	128	142	12	–	–	8	2	28
Összesen	4	762	590	256	292	24	–	–	17	6	56

A következőkben elsősorban az ezred 4. ütegének naplói alapján mutatom be az alakulat 1914. évi megalakulását, harcait, harctéri mozgását.⁹ Ahol szükséges, ott az adott napon a társütegek harctéri leírását, illetve a hadműveleti iratokban feljegyzett eseményeket is közlöm. Az ütegeket egyébként a feladatok végrehajtása érdekében minden esetben csoportokba vonták össze, vagy az egyes ütegeket kikülönítették a tervezett harc feladat tüzéségi támogatására. Az ezred négy ütege egy időben, egy körletben ritkán tartózkodott.

M. kir. 7. honvéd táborigyűsezred, 4. üteg¹⁰

Mozgósítás, felszerelés, felvonulás: A parancs vételének napja: 1914. július 31.

Az üteg délután 5 h-kor kapta meg az általános mozgósítást elrendelő parancsot; mint az első mozgósítási nap augusztus 4-ike jelöltetett meg. A legfelsőbb elhatározást a legénységnek azonnal kihirdettük.

A harci vágy és a lelkesedés megnyilatkozása bámulatos volt, a hajmáskéri lakotanya egetverő éljene feljogosít azon reménykedésre, hogy kizárólag magyar anyanyelvű legénységünk őseihez méltó lojalitással, bátran, akadályt nem ismerő kötelességtudással néz a bekövetkezendő nehéz napok elé. Szinte várták már a parancsot, hogy kezükbe vegyék a fegyvert hazájuk védelmében.

A napokkal előbb elrendelt részleges mozgósítás az érezhető külpolitikai idegesség felhúzta jó előre embereink érdeklődését úgy, hogy még a legutolsó hajtótűzér is – a maga módja szerint – tisztában volt a háború okairól és annak szükségességéről.

A háború okairól való kérdezősködéseinkre fényes feleletet kaptunk. Sok egészséges, persze szimpla gondolatot hallottam, mind megannyi megnyilatkozása a magyar lovagiasságnak és egyenes gondolkodásnak.

A tisztek közt általában elterjedt vélemény volt, hogy a mozgósítás csak egy diplomáciai aktushoz a tekintélyt adja. Ezt megerősíteni látszott, hogy az első mozgósítási nap, a mozgósítás elrendelése után az ötödik napra jelöltetett ki.

Sokan vannak közöttünk, akik szinte elkeseredve panaszkodnak: egyszer adódik alkalom, hogy a katona produktív munkát végezzen és akkor is a diplomáciai óvatosság útjába áll. Azok, akik számolnak a hadsereg közbelépésével: egy igen rövid háborút jósolnak; indokolják nézeteiket a milliós hadsereg óriási szükségele következtében beálló elviselhetetlen gazdasági helyzettel.

Még a délután, illetőleg az est folyamán a mozgósítási előmunkálatokat egészítjük ki. Csodálatos pontossággal vannak megszerkesztve. Az „*Idő és Munkabeosztás*” az üteg napi teendőit tartalmazza; a „*Munkacédulák*” az egyes személyek dolgait szinte percről percre.

Kétséges, hogy ezek az – időhöz – sőt perchez kötött programok megfelelnek majd, mert nehezen képzelhető el, hogy a beálló zűrzavarban a megnevezett személyek az előírt időben a nekik kijutó munkát el tudják végezni.

A „*Munkacédulák*”-nál célszerűbbnek látszik, hogy az ütegpárancsnok a parancskiadásnál az „*Idő és Munkabeosztás*”-ból a másnapi munkát elosztja és az embereket kioktatja.

Előre láthatólag a „*Munkacédulák*” kudarca teljes lesz, mert mikor ezeket szerkesztették, az ütegeknek ló átvételi különítményeket kellett, hogy az avatott lovakért küldjenek. Ma érkezett rendelet szerint a lótulajdonosok hozzák a felszerelési állomásra. Említett eset teljesen hasznavethetlenné teszi a békében oly nagy gonddal és munkával megszerkesztett „*Munkacédulák*” egy jó részét; a mi meg használható lenne az érték nélkülivé válik, hogy a mozgósítási parancs vételének napja után az első mozgósítási napig három teljes munkanap van, holott az első munkálatoknál kettővel számoltunk. A sok béke munka „*Munkacédulák*” hiábavalóknak látszanak.

A mozgósítást megelőző második nap, augusztus 1.

A nap nagy része csomagolással telt el. Az üteg a felszerelési állomásra, Veszprémbe, szálláscsinálókat küldött a szállás előkészítésére. Különféle kósza hírek keringenek: újabb hadüzenetről tudnak. Említésre érdemes, hogy a tartalékosok nagy része már ma akar a csapattestéhez bevonulni. Itt is tapasztalható az a türel-

metlenség a mit a tényleges legénységünkön észre lehet venni. Mindenki fél, hogy elkésik, hogy a háború nélküle véget ér. Érdemleges munkát nem végeztünk.

A mozgósítás első napját megelőző nap, augusztus 2.

A mai napon úgy látszik, hogy az elvégzendő munkának időhöz és személyhez kötött beosztása nem felel meg, vagy a „*Munkacédulán*” feltüntetett személy nem állott rendelkezésre, vagy az előírt teendők nem voltak a megjelölt időben elvégezhetőek. Így a laktanya berendezési tárgyak átadása az átvevők más elfoglaltsága miatt nem történt meg, hanem részben átadás nélkül hurcolkodott ki a legénység, részben pedig az átadást elhalasztottuk.

Mint igen üdvös intézkedést fel kell említenem, hogy az üteg békeállománybeli hajtókat vezényelt a pótüteg raktáraiba, hogy a darabonként raktározott szerszám alkatrészeket hatosfogatonként összeállítsák. Ezen intézkedés előre láthatólag az átvételt megkönnyíti; a később bevonuló tapasztalatlan tartalékos hajtó legénység pedig kész összeállított hatos fogatot kap.

Az üteg minden előkészületet megtett, hogy holnap reggel Veszprémbe a felszerelési állomásra meneteljen.

A mozgósítást megelőző nap, augusztus 3-án.

Indulás Veszprémbe reggel 8 órakor. Az ütegek önállóan menetelnek, érkezés délelőtt 10 h körül. A kiutalt szállások megfelelőek voltak. [*Laktábor hely vázlat szerint.*^{11]}

Még a mai nap folyamán a loállományunk körülbelül 90-re emelkedett. A lovaknak avatási számaikkal kellett volna bevonulniuk, de a sörénybe fonott, nagyrészt papír számok elvesztek, úgyhogy már az első nap a lovak azonossága nem volt megállapítható. Az ütegparnacsnok parancsára a papírszámokat bádoggal helyettesítettük; a bádog azonban elvágta a zsinórt amivel befontuk, úgy hogy már délután csak némelyik lovon volt meg az eredeti jelzés. Így történhetett meg, hogy a mellettünk táborozó alosztályok néhány jobb lovat elkötöttek és helyettük másikat hagytak ott. Ez természetesen különösen addig folytatódott, míg a lovakat küllemükről meg nem ismertük.

A loállományunknak aránytalan megnövekedése az emberek állományához képest arra vezetett – nem állván elég hajtó tüzér (lóápoló) rendelkezésünkre –, hogy az egymást nem ismerő lovak összerúgtak. Némelyik pár hétre munkaképtelenné vált.

Első mozgósítási nap, augusztus 4.

Legénységünk a mai napon majdnem elérte az előírt hadiállományt – néhány altiszt és hajtótüzér hiányzik.

Lóállományunk teljes, csak néhány, előre láthatólag több hétig munkaképtelen lovat kellene kicserélni, minőség tekintetében a most sorozott lóvak messze felülmúlják a békeállományaink anyagát. Délelőtt a szerszámzatot vettük át a pótüteg raktáraiból. Igen megkönnyítette az átvételét, hogy a hatos fogatok össze voltak állítva – könnyen áttekinthető az anyag. Az átvétel alig tartott egy félórát.

A „*Munkacédulák*” mint már mai is látszik, nem használhatók, mert az előmunkálatokban nem az első mozgósítási napon volt tervbe véve a szerszámzat átvétele.

Délután a ruházat és fegyverzet fölvételezése történt meg; a legénység azonnal felruháztatott.

Második mozgósítási nap, augusztus 5.

A hámos lovakat állítottuk össze és szerzámoztuk fel. Igen könnyen és minden különösebb nehézség nélkül ment minden, ami főleg annak tulajdonítható, hogy a szerszámzat hatos fogatonként volt összeállítva. A lovaknak egy része – nem szokván meg, a hámos szerszámot – ellenkezett a befogásnál. Ezeken a lovakon a szerszámot, hogy hozzá szokjanak, egy ideig fenn hagytuk.

Délután a járóműveket és a lövegeket vettük át, utána hajtóiskola volt. Érdekes, hogy a sorozott lovak között nem volt egy iga csökönyös sem, ellenben a békeállományunk lovai közül némelyik az új összeállításban nem akart húzni.

Este a lövészerkocsikat [*vagyis: löszeres kocsi*] és a lövegeket felmálháztuk.¹²

Harmadik mozgósítási nap, augusztus 6.

Az üteg legénységi állománya elérte a hadilétszámot, az üteg beosztás elkészült. Említésre méltó, hogy a legénység szívesen tagadja, hogy ért a lóhoz, vagy, hogy hajtó volt. Nem a lótól, inkább a munkától, amivel a lovak ellátása jár, féltek.

Délelőtt hajtóiskolát és lovardát tartottunk, délután tűzharc volt.

A hátsólovak a tegnapi próbanyergelés után szépen mentek. Baj csak a feszítőzablakkal volt, úgy, hogy a láncot kénytelenek voltunk levenni – az érzékenyebb szájú lovakat csak csikó-zablával járattuk.

Negyedik mozgósítási nap, augusztus 7.

A tartalékos legénység polgári ruházatát adtuk át a pótütegnek megőrzés végett, különben tűzharc, hajtóiskolát és lovardát tartottunk.

Futótűzként terjed el ma reggel az a hír, hogy Franciaország nagymennyiségű aranyat szállít személyautókon Oroszországnak, monarchián keresztül.¹³ Kémhírek szerint a fő közlekedési vonalakat elkerülve Svájc, Tirol, Karnten (Karintia) és Magyarországon át igyekeznek menetcéljuk felé. Állítólag a dél-magyarországi vármegyék egyikében látták is a száguldó gépkocsikat; nő és osztrák–magyar tisztí uni-formisban lévő utasokkal.

Megerősíti ezen elterjedt hír valóságát az állomásparancsnokságnak délután 1 órakor kiadott intézkedése, hogy az ütegek szálláskörleteik közelében lévő hidakat és útkereszteződéseket őrségekkel figyeltessék meg, azon kívül egy lovas járőr összeállítása rendeltetett el. A járőr délután 2-kor Zigler hadnagy parancsnoksága alatt eligazítás végett jelentkezett az állomásparancsnokságnál.

Feladata a menetvonal betartásával lovagolni és az útjába kerülő gépkocsikat igazoltatni és átvizsgálni. A járőr másnap délelőtt 3 óra 20-kor eredmény nélkül bevonult.

Ötödik mozgósítási nap, augusztus 8.

Délelőtt 30 perces menetgyakorlat, üres lövészerkocsikkal – különben foglalkozás, mint tegnap. Délután a harcoss ütegekhez tartozó kocsikat málháztuk. Említésre érdemes, hogy a mozdonyok¹⁴ ülései alá négy-négy lópokrócot szíjajztunk hideg időjárásra számítva.

Hatodik mozgósítási nap, augusztus 9.

Délelőtt lövészer felvételezés. A raktárhoz menet és jövet gyakorlatokat tartottunk fogatolt üteggel. Főleg alakzatváltoztatásokkal. A fogatok kitűnően húznak. Délután tűzharc.

Hetedik mozgósítási nap, augusztus 10.

Kivonulás harcoss ütegekkel Jutas-pusztára, ahol kézi lőfegyverrel éles tölténnyel löttünk. Dacára az előző oktatásnak, főleg a hajtótüzérek nem tudták puskájukat kezelni. Sokan a tölténytárat lövedékekkel lefelé akarták a szekrénybe¹⁵ erőszakolni. Célzásról szó sincs – az irányzékot alig ismeri valaki. Általában azt a benyomást keltették, mintha soha nem látottak volna tényleges szolgálatuk alatt puskát. A lövés után harcserű gyakorlatok fogatolt üteggel.

Nyolcadik mozgósítási nap, augusztus 11.

Az üteg délelőtt 7 órakor osztály kötelékben kivonult, kb. 8 km menet után egy, a helyszínen rögtönzött feltevés alapján fedett tüzelőállásba vonul fel. Majd az ellenség üldözése folyamán néhány nyílt állást foglalt.

Említésre érdemes, hogy a délelőtt 12-ig tartó gyakorlat alatt négy rudat kellett kicserélni, mert a már évek óta raktározott fa teljesen kiszáradt és így rugalmasságából sokat veszítve igen hamar eltörött. A járatlan hajtók is okai a rúdtöréseknek. Főleg a huszároktól áttolt tartalékosok kezelik a hámos lovakat paripaként. Rövid, sőt derékszög alatti fordulatokat lovagolnak, tekintet nélkül a hatosfogat többi lovaira.

Délután tűzharcot és telefonoktatást tartottunk. Előre láthatólag a harcban nem

használható optikai távjelzést teljesen kikapcsoltuk. Használhatóságát az említett jelzési módnak azért vontuk kétségbe, mert legénységünk szellemi képességei kevés reményt nyújtottak arra, hogy biztosan, minden kétséget kizáró módon morse-jeleket leadni és felvenni megtanulja. A tényleges, begyakoroltnak mondott telefon legénységgel végzett kísérletek megmutatták, hogy biztonságról szó sincs, az egész csak találgatás. Bár háborús tapasztalataink még nincsenek, általában kizártnak tartjuk, hogy ellenség előtt, esetleg tűzben zászlókkal egyik állomásról a másikra integressünk. Csak azokat a konvencionális rövid jeleket gyakoroltuk, melyek a „Gyakorlati szabályzat”-ban a gyalogsággal való összeköttetést célozzák.

Kilencedik mozgósítási nap, augusztus 12.

Délelőtt hajtóiskola volt és az altisztekkel tereplovaglást tartottunk. A lovaglásnál feltűnt, hogy a lovaglásban a gyakorlatlan altisztek a betöretlen lovakon a harc-téri kívánalmaknak teljesen megfelelnék.

Délután, mint tegnap.

Tizedik mozgósítási nap, augusztus 13.

Kivonulás osztálykötelékben, főleg a tisztek teendőinek gyakorlása, különösen tűzharcban.

Délután erődítési munkálatok. Lövegvezetők és irányzók oktatást nyertek teendőkéről: repülő, mozgó gömbök lödőzésére.

Tizenegyedik mozgósítási nap, augusztus 14.

Délelőtt: lovarda, hajtóiskola és irányzó gyakorlatok. A kezelő legénység csodálatos készséget mutat a tűzharcban.

Délután: ló- és számszámvizsga. A beosztott tisztekkel az osztályparancsnok szögmérő gyakorlatot tartott.

Ezen a napon az ezred *I. ütegének* bejegyzése szerint¹⁶ az üteg állománya irányzógyakorlatokat végzett a teleptéren. A tisztek számára szögmérő-iskolát tartott az osztályparancsnok. A legénységnek ismertettek néhány haditörvény-cikkelyt, mint például a szökésről, a fegyelemellenes viselkedésről, valamint a magatartásról ütközet előtt, alatt és után.

Tizenkettedik mozgósítási nap, augusztus 15.

Az *I. üteg* hajnal 4 órakor az ezredparancsnokság parancsára egy löveget az ún. „Számárlegelőre” huzat és azt a város közönségétől kapott virágokkal feldíszíti. Az ágyú tiszta virág. Reggel 6 óra 45-kor az *I. üteg* gyalogmenetben vonul a „Számárlegelőre”.

A teljes harcász üteg – valamint a többi üteg – legénysége a mai napon teszi le,

illetve újítja meg a honvédesküt. Délelőtt 8-kor ezredkötelékben fogatolt harcos üteg kivonul Veszprémből K-re közvetlen a város mellett fekvő legelőre, ahol zárt vonalban sorakozva fogadja az ezredparancsnokát, Capp Gusztáv alezredest és az állomás parancsnokot.

Egész Veszprém megjelent a „hetesek” eskütételénél. Impozáns látvány volt, békekeretekhez szokott szemeknek a hadi állományú kolosszus. Délcegen üttek tüzéreink az új csukaszürke uniformisban, minden szem tele önbizalommal, bizakodással. A tábori lelkész az egybegyűlt legénységnek az eskü lényegéről tartott hosszabb beszédet, majd ezredparancsnokunk lelkesítő szavaira egetverő „éljent” kiáltottak tüzéreink, a legfelsőbb hadúrra, kinek bölcs belátása a háború szükségességét felismerte és a hadiállapotot elrendelte. Az esküt Ruzsicska Béla főhadnagy, ezred segédtsit olvasta fel; ezer torok mondotta utána: „*Isten minket úgy segítjen!*”

Nem volt néző, kinek szemei szárazon maradtak volna. Hisz ezekkel karácsonyra Szentpéterváron leszünk – gondoltuk. Némán – a pillanat nagyszerűségének hatása alatt állva – néztünk egymásra.

Szinte felrázott merengésünkből a parancs a díszmenetre. Az ütegek ügetésben robogtak el a megjelentek előtt. Ezredparancsnokunk meglegedett mosolya, büszkévé tett; jóleső érzéssel gondoltunk vissza az elmúlt hetek emberfeletti munkájára, melynek gyümölcse, alezredesünk elismerése nem maradt el.

A veszprémi újságokban olvasható: Augusztus a katonák eskütétele és búcsúzásának jegyében zajlott le. Először a város tüzérezrede, a m. kir. 7. honvéd tábori ágyúezred újította meg a honvédesküt. A Nagymezőn állt fel az ezred teljes menetfelszereléssel Nagyboldogasszony napján, vagyis augusztus 15-én. Az ezred eskütételén megjelent Veszprém vármegye alispánja,¹⁷ a város polgármestere dr. Komjáthy László, akik beszéddel köszöntek el a honvédektől. A válaszbeszédet az ezred parancsnoka, Capp Gusztáv alezredes mondott, majd – írja a lap tudósítója – „*A rákövetkező felvonulás oly látványosságot nyújtott a nagy számban kisereglett veszprémieknek, aminőt eddig még nem láttak, legfeljebb képeken.*”¹⁸

A városban egész nap a tüzérekről beszéltek, sokan érdeklődéssel keresik fel telephelyünket, hogy az ágyúról ismereteket szerezzenek.

Persze a telepőrök ráfogták minden közeledőre kurtályukat.¹⁹ A kíváncsiak látva, hogy a haragos tüzér nem ért tréfát, néhány száz lépésre az ágyúk körül csoportosultak, míg végre valaki oda vezette őket és pár szóval érthetővé tette, hogy hogyan lő a tüzér. Délután az erre önként jelentkező legénység gyónt, illetőleg úrasztalához járult – különben pihenők volt.

Tizenharmadik mozgósítási nap, augusztus 16.

Egész napunk azzal telt el, hogy az üteg a felvonulási körletben való utazáshoz előkészült. Legénységi iskolát tartottunk a szállításról és a berakodásról. Békében igen kevés tapasztalatokat szerezhettünk ez irányban, úgy, hogy tisztára a „Szolgálati szabályzat” és az utasításokra támaszkodtunk. Berakodó tisztül Giczey [György] főhadnagyt rendeltetett ki.

Tizennegyedik mozgósítási nap, augusztus 17.

A rendes, minden utazás előtt érzékelhető idegesség uralkodik az egész ütegben – mindenki csomagol. A járóműveink málházását egészítjük ki a vasúti kocsik előkészítéséhez szükséges szalmát, a napokig tartó utazásra a lótápot szállítjuk ki a pótüteg kocsijain a Jutas állomásra.

Délután 6 óra 30-kor elhangzó „imához” után a legjobb kedélyben megyünk Jutasra, ahol ütegünket vonatra rakják.

A rakodás igen soká tartott. A szabályzatban előírt két óra rakodási időt erősen túlléptük. Részben gyakorlatlan legénységünk volt az oka, másrészt, hogy mindent előírások szerint akartunk rakni, amit a viszonyok, illetőleg a vasút készületlensége nem engedett meg. Megtörtént, hogy a kerekek alá teendő ékek hiányoztak – szög az egész állomáson nem volt. Eleinte persze kerestünk, szaladtunk: baktértől, állomásfőnökiig végre megnyugodva, az említett eszközök nélkül, kötelekkel, láncokkal erősítettük meg járóműveinket és ágyúinkat a „kocsik”-ra. A lovakkal különös baj nem volt, némelyik ellenkezett ugyan, de rövid tusa után megadta magát sorsának.

A szállítmány két részben, az első délután 11 óra 30 perckor, a második délelőtt 2-kor indult. A pályaudvar, dacára a felhőszakadás szerű esőnek és a késői indulásnak, igen népes volt. Egy lelkesítő „éljen” a száz és száz kendőlobogtató búcsúzó könnyes tekintete kísért végig az állomáson.

A városban megjelent újságok beszámolója szerint a háziezredek frontra való indulásuk előtti búcsúztatáson minden esetben a polgármester, dr. Komjáthy László képviselte a várost. Először a m. kir. 7. honvéd táborigényosztálytól köszönt el veszprémi polgárok jelenlétében. Az eseményről részletesen olvashatunk a Veszprémvármegye című újságban:

„Az esőtől terhes felhők dacára ezren és ezren mentek ki gyalog Jutasra már a délutáni órákban s mire a városi tanács tagjai megérkeztek, az állomási tér és terület teljesen telve volt lelkes közönséggel. Komjáthy László dr. polgármester egy pompás kis selyem nemzeti színű zászlót hozott, amelynek szalagjára az 'Istenért, királyért és hazáért – Veszprém 1914. augusztus 18.’ – szavakat maga a polgár-

mester felesége hímezte izléses formában arany fonállal. A vasúti kocsik s minden egyes honvéd gazdagon föl volt díszítve virággal és fenyőgallyal; a közönség bőven ellátta a honvédeket szivarral és cigarettával. [...] Komjáthy László polgármester a következő szavakat intézte az ezredparancsnokhoz: Méltóságos Ezredes úr! Jelméjét hoztuk e lobogóval szeretetünknek, – hogy majd a messze távolban is kifejezője legyen annak a szeretetnek és együttérzésnek, amely Veszprém város közönségét vitéz honvédtüzér ezredünkkel összeköti. Legyen ez a zászló buzdító a küzdelemben, legyen emlékeztető a harcban, hogy amíg hősiesen küzdenek honvédeink és harcolnak 'Istenért, királyért és hazáért' mi buzgón fohászkodunk és könyörgünk a magyarok Istenéhez – vezesse őket diadalra, győzelemre, dicsőségre.

Fogadja méltóságod e lobogót azzal a szeretettel, mellyel városom közönsége nevében átnyújtani szerencsés vagyok. Éljen a király, éljen a haza, éljen a 7-ik honvéd tüzérezred.

Az ezredparancsnok megköszönte a szíves ovációt, a város megtöltötte a honvédek kulacsát borral, s a vonat a sok ezernyi közönség zúgó éljenzése közt kirobogott az állomásról."²⁰

Augusztus 18–20-ig

A szállítmány Budapesten – Orlówon át 20-ig Chipowig ér el. Felejthetetlen lesz az utazás mindannyiunknak, kik a lakosság lelkesedését láttuk és áldozatkészségét élveztük. Nagyobb és kisebb állomásokon egyaránt várták a harcba indultakat – ellátták édességekkel, cigarettával. Kedves jelenetek játszódtak le: hölgyek nagybajszú magyarjainkat gerbauid-val (zserbó) kínálgatták – csak hosszas rábeszélésre merték a sztaniolba csomagolt bonbonokat megenni. A selyembe öltözött pesti asszonyon éppen úgy meglátszott, mint a kenyerét jó szívvel kínáló kendős falusi menyecskén, hogy átérzik: sok vér fog még értük folyni – ezek azért mennek.

Feltűnő a lengyelek lelkesedése, mint a lengyel nemzeti jövődjé felszabadítóit ünnepelnek.

Augusztus 21.

Délelőtt 6 órakor megérkeztünk Mosciskara. Egy óra alatt kivagoníroztunk és a pályaudvar parancsnokának eligazítása szerint azonnal megindultunk Lasky-Goscincowe nevű lengyel faluba, mely az üteg szálláskörletéül jelöltetett ki.

Hét kilométeres menet után megérkeztünk, délelőtt 8 órakor és laktáborba szállottunk. A kiutalt szállások a galíciai viszonyokhoz képest elég kényelmesek voltak.

A hosszú utazás lovainkon alig látszik. Említésre érdemes, hogy az utazás alatt a lovak alig ettek zabot, inkább a széna fogyott. Délután 1 óra 15-kor egy észre vehe-

tő napfogyatkozásban néhány babonára hajló emberünk rossz előjelet látott; parancskiadásnál aztán népszerű magyarázattal balhiedelmüket eloszlattuk.

Augusztus 22.

Az üteg Lasky-Goscincowen laktáborozott.

Délelőtt loápolás és anyagkarbantartás volt, az altisztek az ütegethervezés vezetésével térképoltatást gyakoroltak. Általában feltűnt, hogy a tartalékosok bár az egyezményes jeleket mind megfelelően ismerték, a terepalakulások feltüntetésében és felismerésében nem nagy jártasságot mutattak.

Délfelé nagy meglepetéseket keltő hírek terjedtek el. Állítólag nagyobb ellenséges lovasszázados a rawa-ruskai pályaudvarorséget megrohanta, az állomást megromgálta és néhány közeli műépítményt felrobbantott. Ezen híreket megerősíteni látszik, hogy a 20. honvéd gyalogezred egyik zászlóalját a Mosciska–Rawa-Ruskai vonal biztosítására kirendelték.

Ezen hírek, bár ellenőrizhetetlenek voltak, mégis nyugtalanságot keltettek. Annál is inkább, mert az említett állomás alig volt szálláskörletünkől néhány napi járóföldre.

Délután a tisztikar a hadsereg parancsnokság egy tájékoztatását beszélte meg, az oroszok tüzéségi anyagáról és tüzük hatásáról. Mint érdekeset megemlítem, hogy az említett leírás az ellenség tüzéségi fölényét elismeri, mégis hatásában kételkedik, tényekre hivatkozva mondja, hogy gránátjaik egy része fűrészporról vagy homokkal vannak töltve.

Augusztus 23.

Indulás reggel 6 órakor Schamschula tábornok vezetése mellett, a 82. honvéd gyalogdandár²¹ menetoszlopába beosztva. Ütközetmenet Lasky-Goscincowerről osztálykötelékben Jaworowóba. Rogoznóban harminc perces pihenőt tartottunk.

Közvetlenül Jaworowótól délre a menetoszlop megállott, csak miután már majdnem egy órája állottunk az úton tudtuk meg, hogy pihenőt rendeltek el. Természetesen az üteg a pihenőnek szánt időt menetkészen kínlódta végig.

A pihenő alatt kapta az üteg az éjjelezésre vonatkozó parancsot, hogy Jaworowóban táborozzon. Érkezés a kiutalt szálláskörletbe délután 5 órakor.

Az erősen homokos út, a gyalogsági oszlop lassú menete teljesen kimerítette lovainkat. Hozzájárult még az is, hogy a tüzéség a második pihenőnek szánt időt – minthogy a parancs elmaradt – menetkészen töltötte el, nem itathatott. A kánikulai hőséget csak a délután megeredt zápor enyhítette.

Mozgókonyháink a menetoszlop végén egyesítettek. Időnk nem lévén a néhány ezer lépésre hátul lévő járműveket előrehozni – legénységünk egész nap nem evett.

A m. kir. 41. honvéd gyaloghadosztály parancsnoki kara. A szakállas, körköpenyes altábornagy Schay Gusztáv, a ho. parancsnoka. Mellette balra szintén körköpenyben Foglár József tábornok, a 40. gyalogdandár parancsnoka. Schaytól jobbra Schamschula Rezső vezérőrnagy, a 82. gyalogdandár parancsnoka. Jobbról a második, a cigarettázó pedig Capp Gusztáv ezredes, a 41. tábori tüzérdandár; korábban a 7. hv. tábori ágyúezred parancsnoka. Tőle balra hátratett kézzel Hautzinger (később Jány) Gusztáv vk. százados (utóbb vezérezredes).

Forrás: SCHAY, 77. oldal és

<http://medals.extra.hu/modules/myalbum/photo.php?lid=9722>

Augusztus 24.²²

1. üteg: Ütközetmenet a hadosztály kötelékében. Menetelés Ikló. Indulás 8 óra 30-kor délelőtt a menetoszlopba való besorozás után. Hosszú pihenő: Jasów – Nowy nyugat bejáratánál. Étkezés, itatás, eligazítás, melynek értelmében az üteg Iklón laktáborozik a 32. gyalogezreddel [*m. kir. 32. (dési) honvéd gyalogezred*] és a 2. üteggel együtt. Szálláscsinálók osztályától Takács főhadnagy, ütegtől Vörös hadnagy és négy altiszt. A laktábor körletben [*túldoldali vázlat szerint*] az üteg délután 2 óra 30-kor érkezik be. Különösen kiemelendő, hogy a vonat megérkezése e napon is éjjel, részint pedig 25-én délelőtt 4 órakor érkezett be Iklóra, midőn az üteg már menetkészben állott a telepítésre. E körülmény szükségessé tette, hogy a tartalék renden kívül minden mozdonyra még egy napi tartalék málháztassék. Időjárás tiszta, mérsékelt meleg, délután ¼ óráig tartó zápor. Étkezés beérkezés után rendes. Erőállapot teljes, munkaképtelen 2 ló.

4. üteg: Ütközetmenet a hadosztály egy útvonalán menő oszlopában. Indulás délelőtt 8 óra 30 perckor. Laktáborozás Iklóban.

Ütegünk a mai nap folyamán nem kapott ebédet, mert a húst a konyha csak későn este kapta meg. A közétkezést a legénység könnyen pótolta a baromfiakban gazdag vidéken.

Augusztus 25.

1. üteg: Ütközetmenet az ezred kötelékében. Általános irány északkelet Starsyskowán át. Menetcél Magierów. Indulás délelőtt 5 órakor. Hosszúpihenő Voroszyeretől délre a menetvonalon. Itatás. Érkezés magieróvi kijáratához délelőtt 4 órakor. Pihenő, zabolás, itatás, eligazítás, melynek értelmében az üteg a pihenő helyen marad, táborban éjjelezik. A táborbaszállás 10 órakor elkészül, szalmát és szénát az üteg a helységben vásárolt. Erőállapot: vonatlovak és legénység kivételével teljes. 2 ló menetképtelen. A nagy homok a lovakat erősen igénybe veszi. Megjegyzendő, hogy a málháslovak ismét az üteg indulása előtt, 26-án délelőtt 4 órára érkezett be a táborba. Időjárás reggel erős köd, hűvös, később derült mérsékelt meleg. Étkezés: reggeli Iklóban, ebéd: mint hogy húst felvételezni nem lehetett a vonat késői beérkezése miatt és húskonzerv málháztatott a járóművekre az, valamint a mozgókonyhára való rizs, délután 5 órakor költetett el a táborhelyen. Vacsora rizsleves.

4. üteg: Ütközetmenet, menetcél Magierów. Indulás délelőtt 5 órakor, hosszúpihenő: Wereszjezatól délre, menetoszlopban. Érkezés Magierów kijáratához délután 4 órakor, pihenő, zabolás, itatás. Az itt kapott eligazítás értelmében az üteg a pihenő helyen táborba száll. Teljesítmény 27 km. Erőállapot: a homokos út a lovakat erősen igénybe veszi, hangulat kítűnő. Felvételezés ismét éjjel. Idő: reggel hűvös, ködös, később tiszta, mérsékelt meleg.

Augusztus 26.

1. üteg: Ütközetmenet az ezred, illetőleg a hadosztály kötelékében. Általános irány: északkelet: Wolka-Mazowieckaban hosszú pihenő délután 3-tól 6-ig. Etetés, itatás, étkezés. Innen az ütközetmenet folytatva lett Butytybe. A menetnek ez a része teljes sötét égben tétetett meg. Az üteg útjának legnagyobb részét mocsaras réteken, 40 cm mély vizeken keresztül tette meg. Sok helyen meg kellett állni, hogy a csákányokkal és lapátokkal, valamint a gyalogsági utászok segítségével az út előbb helyreállítható legyen. Erős kátyúk az úton, két rúd s egy kocsifa törés. Étkezés: reggeli kávé, útközben, rövid pihenők alatt. Ebéd Mazowieckán. Idő: reggel hűvös, napközben naps, erős meleg, éjjel enyhe. Erőállapot: kisebb hibák kivételével teljes, minden ló munkaképes.

Éjjelezés Butyty község északi kijáratánál. Azon beérkezett jelentések alapján,

hogy nagyobb ellenséges erő – gyalogság, lovasság, tüzérség – Krystynovtól – Belz – Korozov vonalát erősen tartja. Az éjjelezés a 12. ezred [m. kir. 12. (szatmárnémeti) honvéd gyalogezred] részéről szánt előőrsökkel biztosított. Érkezés délután 10 óra 30-kor.

4. üteg: Előnyomulás a hadosztály egy menetvonalon menetelő oszlopában. Az ágyús ezred egyesítve megy Magierowtól Butytyba.

Hosszúpihenő Wolka-Mazowieckán délután 3–6 óráig, azután a menetet teljes sötétségben folytattuk Butytyig ahová délután 10 óra 30 perckor érkeztünk és táborba szálltunk. A helységet a 12. honvéd gyalogezred zárt előőrsökkel biztosította.

Ellenségéről mindezidáig nem hallottunk semmit, a közelségére csak a biztosítás neme engedett következtetni.

Az elég nagy távolságot erősen mocsaras vidéken tettük meg – gyakran az üteg előtt javítani kellett az utakat. Mindannyiunkat bámulatba ejtette a lovak teljesítőképessége. Tengelyig lesüllyedő járóműveinket akadály nélkül vonatják tovább. Érkezés a késői felvételezés miatt kb. 11 óraker délután.

A mozgósítási napok alatt is gyakran előforduló rúdtörések ismétlődnek. Az ütegben alig van már járómű az eredeti rúdjával. Az ütegearcancnok felhívja a szakasz-parancsnokok figyelmét ezen tényre és elrendeli, hogy az okokat megtalálандó, a rudaslovak megfigyelendők és az eltörött rudak anyaga megvizsgálandó.

A mai utat a kezelők nagy része „lövegről” tette meg. Magyarázatot ezen intézkedésben a rossz útviszonyokban és abban talál, hogy a lövegeink az előírásnál nagyobb mennyiségű zabbal voltak túlterhelve.

Augusztus 27.

1. üteg: Az üteg délelőtt 5 óraker menetkész állapotba helyeztetik. 5–6 óra között Belz, majd észak-nyugati irányban ágyútűz hallható. 8 óraker ütközetmenet nyugati irányban, a gyalogsági hadtest kötelékében, Délelőtt 12 óra 30-kor érkezés Wolka-Mazowieckára, hol hosszú pihenő rendeltetett el a menetoszlopban. Itt találta meg az üteg az ezred málhavonatot. Hús, dohány és kenyér felvétel és annak kiosztása. Étkezés 3 óraker, reggel rizsleves a táborhelyen. Ebéd Mazowieckán a hosszú pihenő alatt gulyás. A burgonya a legénység által az úton készítettet elő a főzéshez. Minthogy hús nem volt elegendő, 40 darab konzervvel egészítettet ki a déli étkezés. Vacsora kávé. Időjárás mérsékelt meleg. Erőállapot a lovaknál nem teljes.

4. üteg: Az üteg délelőtt 5 óraker menetkészre várja az indulási parancsot – indulás csak délelőtt 8 óraker rendeltetett el. Ütközetmenet, az ágyúsezred egyesítve, a hadosztálynak egy menetvonalon menetelő oszlopában Zaborzere.

Hosszú pihenő Wolka-Mazowiecka községnél menetoszlopban. A sötétség beálltakor megindultunk. Az éjjeli menetelés igen akadozó volt. Száz lépésenként megállottunk, azután újra indítani kellett, ami a lovakat nagyon igénybe vette. Folytonos

menet után érkezés a [vázlaton jelzett] menetcélhoz délelőtt 5 óra 10 perckor, ahol az üteg lekapcsolt készségi állást foglalt el. Ellenségről semmi hír, a közelségére csak a harc készség magas fokából következtettünk.

Uhnówi csata – A tűzkeresztség

Az ütegek, majd az ezred harctéri beszámolója előtt nézzük meg, hogy a háziezredeink tűzkeresztségét – vagyis a 31. veszprémi hv. gyalogezred és a 7. honvéd táborigyűző – a magasabb-egység parancsnoksága, vagyis a 82. hv. gyalogdandár beszámolójában²³ hogyan rögzítették.

82. hv. dandár: Mint az augusztus 25-ei bejegyzésben olvasható, az ellenséggel való összeütközést már lehetségesnek tartották. A dandár augusztus 22-ike óta erőltetett menetben vonult a kirakodási körletből. Az étkezés nem volt kielégítő, nem volt kenyér, amire a nagy megerőltetéstől kimerült emberek a legjobban panaszkodtak. Menet közben szeretetadományokból és kézi bevásárlásokból éltek. Ez úton azonban alig kaptak fejenként néhány grammot. Kenyeret, ételmet először 27-én kaptak. A feljegyzés szerint ellenségről a dandár parancsnoksága annyit tudott, hogy erős oszlopai Krystynópól – Belz vonalában harcolnak a saját erőinkkel. Az ágyúdörgést már augusztus 26-tól egész éjjel hallották.

A dandár Wolka-Mazowieckán pihenőbe vonult, azonban augusztus 27-én az esti szürkületben parancsot kapott, hogy nyomuljon előre Iwankiig, és az Uhnówtól délre levő magaslat mögött készségi állásba fejlődjön. A támadást hajnalban kell megkezdeni a 41. hadosztályparancsnok parancsára. Majd a harctéri napló így folytatódik:

A 20. honvéd gyalogezred III. zászlóalja, mint bal oldalvéd Michalówkan át volt irányítva, a dandár pedig az erdőn át menetelt. Szomszédságunkban, miután parancsba volt, hogy az ellenséggel való találkozás valószínű, nagy volt az idegesség, úgy hogy az éjben a csapatok eltévedtek, egymásra löttek. A 12. honvéd gyalogezrednél egy honvéd meg is halt.

Délelőtt 4 órára a dandár zöme a 12. közös tüzérosztállyal Uhnówtól délre a készségi állást felvette. A 20. honvéd gyalogezred III. zászlóalja Michalówkán volt. A 40. dandár, mellyel a hadosztály parancsnokság is jött, eltévedt az erdőben és elkésve vonult fel.

Augusztus 28.

A 82. honvéd gyalogdandár beszámolójának folytatása:

A támadás megkezdésére a parancs csak későn, majd délelőtt 10 órakor adatott, járőreink ekkor már Uhnównak az oroszok által történt kiürítését jelentették.

Ellenség sehol sem észleltetett, mire a hadosztály [a 41. honvéd hadosztály] az Uhnówban való táborozást és az étkezés kiosztását rendelte el.

A dandár parancsnokság Zastawienél a 31. honvéd gyalogezrednél volt, honnan a parancsörtisztet a parancsnokság törzslovasaival a közelben lévő erdőbe, Hgh.²⁴ Turyna felé küldte, mivel a felderítésre a hadosztálytól intézkedés nem történt. A 31. hv. gyalogezred parancsot kapott Dyniska irányában s az erdő nyugati részére a 217-es magaslaton át hírszerzőjárőröket küldeni.

A dandárnál beosztva volt tüzérosztály Uhnów déli felében lévő magaslatok mögött készülségi állásba vonatott előre, hogy egy esetleges ellenséges támadásnál közbeléphessen.²⁵

Délután 2 óra körül a hadosztályhoz jelentés jött, hogy saját csapataink a 40. dandár részei Korczównál nem tudnak az oroszok ellenállása folytán a Solokijan átkelni, ugyanekkor Hgh. Turyna felől élénk puskaropogás volt hallható, s az első orosz srappel Uhnów déli részén lévő magaslat mögött lévő ütegek felett magasan robbant. Közvetlen ezután vágóban visszatért a dandár parancsörtisztje, jelentvén, hogy benn az erdő nyüzsg az oroszoktól, s hogy ott pihenő csapatok járőrére élénk tüzet adtak.

A hadosztályparancsnokság riadót rendelt el. Az épp étkező csapatok a község északi szélére rendeltettek, a készülségben álló 31. hv. gyalogezred pedig parancsot kapott jobb szárnyával az erdő déli szegélye mentén Hgh. Turyna irányában támadni, ezáltal a korczóvi átkelést lehetővé tenni. A 20. hv. gyalogezred parancsot kapott Folw.²⁶ Ulikow Dyniskan át Ułhówek felé támadni. A 7. hv. táborigyűszred Zastawje környékén rendeltetett állásba.

A 82. dandár előterjesztésére a divergáló [szétágazó] irány következtében kérte, hogy a két ezred közé csapatokat iktassanak be, mire a 32. hv. gyalogezred részei lettek kirendelve. A dandárparancsnokság azt a megbízatást kapta, hogy ellenőrizze a 20. hv. gyalogezred parancsnokát az irány helyes betartásában.

Mire a 20. hv. gyalogezred az előnyomulást az út mindkét oldalán megkezdte, az erdőben Folw. Turyna és a Hgh-nál erős tűz volt hallható. Itt a 31. hv. gyalogezred, mely úgy indult első harcához, mintha gyakorlótéren lenne, egy pihenő, majdnem komplett orosz hadosztályra bukkant, s rövid tűzharc után ellene rohamra ment. A 7. hv. táborigyűszred egyik osztálya, mely az erdő délnyugati széle előtt vonult fel, tüzet megnyitotta, lövéseinek nagy része rövid volt, úgy hogy sok kárt tett saját ezredünkben.

Délután 4 órakor a dandárparancsnokság a 233 magaslati pontnál volt [Dyniskától délre] ekkor a tőlük keletre lévő erdő zengett a puska- és ágyútűztől, hol a 31. hv. gyalogezred véres közelharcban állott óriási, de teljesen meglepett ellenséggel. Ekkor ért Przednie felől egy vadászzászlóalj s még néhány a szomszéd hadosztálytól elszakadt század oda. Ezeket a dandárparancsnokság összevonva, az

erdő északi szegélye mentén Hgh Turyna – Tarasowka felé rendelte, hogy az erdőben el ne vesszen a sok csapat egyrészt, másrészt, hogy az oroszok visszavonulását elvágják.

A 20. hv. gyalogezred Dyniskánál ütközött össze az ellenséggel, melynek tüzésége óriási erősségű tüzet adott le, azonban a srapnelek oly magasan robbantak, hogy veszteség alig volt. A délután 5 óra 30 körül utánunk rendelt 7. hv. táborigyűszred felvonulása közben ugyancsak hatalmas ágyútűz fogadta, de részben magas, részben egyáltalán be nem következő robbanás miatt sem lóban, vagy anyagban, sem emberben kár nem esett. Az ezred tüzét azonnal megnyitotta, s a Rzeczycatól délre lévő magaslatokra visszamenő ellenséget, melyet a 20. hv. gyalogezred Dyniskából kiver, valamint Rzeczycat és Tarnoszynt hatásos tűz alatt tartotta.

A 31. hv. gyalogezred támadása, melyben a 32. hv. gyalogezred részei, s a szomszéd hadosztály csapatainak töredékei vettek részt, teljes sikerrel járt, sok hadianyag, ágyú és fogoly jutott kezükbe, ellenben veszteségeik is óriásiak voltak, majdnem 30%, a századparancsnokok fele elesett vagy megsebesült. [...] A 240-es magaslatról láttuk, hogy a szomszéd 40. dandár Posadowtól délre lévő magaslatokon állásban lévő ellenségre támad. A 7. hv. táborigyűszred tüzét a dandárparancsnokság oda összpontosította, mely oly eredményes volt, hogy az oroszok állásaikat elhagyva, észak felé menekültek. Tüzéségi tüzet ebből az irányból mi nem kaptunk.²⁷

1. üteg: Az új folyamán a 27-én megkezdett ütközetmenet folytatása. Általános irány észak. Az utak igen rosszak. Teljes sötétség. Az üteg előtt menetelő menetoszlop igen lassan halad, sokszor megáll, úgy hogy az üteg minden 50–100x²⁸ után megáll. Ez a körülmény mely a lovakat rendkívül kifárasztja. 28-án délelőtt 5 óráig tartott. Ekkor indul meg a támadó előnyomulás három oszlopban. A középső oszlop a hadosztály tüzésége képezte. Élén az 1. üteg menetel. 7 óra 10-kor az üteg fedett állásba vonul. Nem tüzel. Lövegfedezet egy szakasz 1/31 [gyalogezred]. 7 óra 55-kor állásváltás előre északi irányban. 8 óra 50-kor készülségi állás menetoszlopba Uhnów község délkeleti kijáratánál. 9 óra 15-kor erős puskatűz hallható Uhnówtól észak-keletre. 9 óra 30-kor az üteg fedett állásba vonul Uhnów déli kijáratánál. Nem tüzel. Lövegfedezet 1. osztály. 11-12 óra között a hadosztály Uhnówban gyülekezik, az üteg feladata ezt fedezni, ezért megmarad elfoglalt állásán. 12 óra 30-kor az ütegpáncsnok Uhnówba megy további parancsokat kérendő. Takács főhadnagy helyettesít. Délután 1 órakor Uhnówtól északra kb. 3 km lassú, majd folyton erősödő fegyvertűz hallható. Később ellenséges lövegtűz. Az üteg egy szakasszal azonnal arcot fordít északra, később mind a 6 löveg.

Az üteg az előző napi helyzetet felsőbb parancsra elhagyja és az ezred kötelékében Uhnów helységen át Dyniska felé menetel. 5 óra tájban kapja a parancsot az állás elfoglalására. Az állás fedett volt. Minthogy az üteg balszárnya Dyniska falura

támaszkodott, s hírek jöttek, hogy ellenséges gyalogság feléje előrenyomul. Az üteg állása tarthatatlannak látszott. Visszarendeltetett [feltüntetett vázlat szerinti II. állásba] ellenséges srapel tűzben. Lövegek és löszerkocsik egyenkénti vágatában. Állásváltás után az üteg tüzelt egy beásott ütegre, mely azon pontra, hol az üteg balszárnya állt, belötte magát. Távolság megállapítása, valamint a megfigyelés teljesen lehetetlen az óriási füst és porfelhők miatt. Az üteg lövegvezető tüzet lő, mivel az egységes vezetés teljesen lehetetlen az ellenség tűzhatása miatt. Ellövetett 52 srapel. Megsebesült 2 ember, elveszett 2 ló. 8 órára az ezred az útelágazásnál gyülekezik és Uhnówba vonul, hol a Ringplatzon menetoszlopban éjjelezik. 10 órakor az éjjelezési helyre érkezik be. Étkezés: az egész napi adag egyszerre, rizsleves, gulyás. Sebesülés: Tajti András k. tüzér fején, Rausek Ferenc főtüzér oldalán srapel által.

2. üteg: Az éj folyamán a 27-én megkezdett ütközetmenetnek folytatása délelőtt, irány észak. A rossz úton és az elől menetelő oszlop folytonos elakasztása miatt a menet 50–100 percenkénti megállása, a folytonos indítás a lovakat erősen igénybe veszi. Délelőtt 4 óra 30 perckor pihenő. Délelőtt 5 órakor indul meg a támadás Uhnów ellen. 7 órakor az üteg fedett állásba vonul, ellenség nem mutatkozik, az üteg nem tüzel. 8 órakor előnyomulás a 31. honvéd gyalogezreddel az üteg Uhnówon áthaladva Zastawie és Folw. Klikón között állást foglal. Ellenség ismét nem látható, különítmény a vasúti vonal mentén előnyomul. Ezen előnyomulás alkalmával az üteg a vasúti vonal északi oldalán lévő erdőből ellenséges gyalogsági tüzet kap, mire a vasúti vonal déli oldalán állásba vonul. Az ellenség nem látható, az üteg szórótűzzel támogatja a Folw. Turyna ellen támadó gyalogságot.

3. üteg: Ütközet Uhnów körül. Fomarow vonulásban kemény harc, különösen Uhnówtól északra fekvő erdő birtoklásáért. 6 órakor délután nyílt állásban vonultunk. Több oldalról erős tüzérségi tüzet kaptunk. Állásban maradtunk este 8 óráig. Táborozásra az üteg Uhnów községbe indult, odaérkezett 11 óra 30 perckor éjjel. Az étkezés ez nap csak kávé volt. Anyagkár, sok akadály, rossz talaj, sok rúdtörés. Ellenség általi belövés által, kocsi és mozdony szelvényeken kisebb mérvű horpadások.

4. üteg: Délelőtt kb. 7 órakor hallottuk a háború első ágyúlövését, az ezred I. osztálya tüzelt Domuszów felé. A nagy kimerültség következtében úgy a legénység, mint a tiszték szinte önkívületi állapotban aludtak a harmattal vizes szántóföldeken.

Délelőtt 9 óra 10 perckor az üteg osztálykötelékben Erőssy [Oszkár] alezredes²⁹ parancsnoksága alatt álló különítménybe osztatott, mellyel 9 óra 30 perckor Uhnówra menetelt.

Érkezés Uhnówra délelőtt 11 óra 30 perckor, ahol a további parancsig menetoszlopban az utcán pihenünk. Délután 2 órakor riadó, az üteg azonnal megindul és [a vázlaton feltüntetett] tüzelő állásokat foglalja el. Az áttekinthetetlen harchelyzet és az előttünk lévő nagy erdő miatt az üteg egyik állásából sem végzett érdemleges munkát.

Annyira tájékozatlan volt mindenki, hogy egy részlegesen visszavert gyalogsági támadásaink után kb. délután 3-4 óra között az üteg közelében felállított hadosztály egészségügyi intézet pánikszerűen menekült Uhnówra. Az üteg, minthogy senkitől sem tájékoztatott, szintén visszavonult. A menekülők és lovasjárőrök híreiből, melyek szerint egy kozák támadás várható, [a vázlaton jelezett irányból, a berajzolt] tüzelőállást foglalta el – a támadás elmaradt, az üteg nem lőtt.

Délután 4 óra 30 perckor kapja az üteg a parancsot, hogy csatlakozzon Uhnówban álló ezredéhez. Kb. 5 óra 30 perckor az ezred a [vázlaton jelzett] nyílt tüzelőállást elfoglalja. Még lekapcsolás közben ért az ellenség első srapel lövése, melyet aztán egy nyolclöveges üteg által rendezett pergőtűz követett.

Leírhatatlan hatással nehezedett ránk az ellenség váratlan fellépése. Az első zavarban mindenki felkapcsolásra gondolt, csak miután annak lehetetlenségéről a különösen jól fekvő srapel sortüzek meggyőztek, igyekezett mindenki magát fedezni. A szántóföldön felkavart óriási por egészen eltakarta az ezredet, talán ennek köszönhető, hogy nagyobb veszteség nélkül mentünk át a tűzkeresztségen. Némelyik ütegnél kétségbeesésükben a kezelők vezényszó nélkül élénk egyestűzet kezdtek. Ütegünk volt talán az egyetlen, ahol vezényelt, de meg nem figyelhető lövéseket adtunk le az ellenséges tüzéség felvillanásai felé. Az ágyúk valószínűleg fedett, vagy legalább erősen leplezett állásban állottak úgy, hogy csak a felvillanás világosságából lehetett következtetni azok felállítási helyére.

Félelmesen impozáns látványban volt részünk: a lemenő nap korongja bíborpirosra festette köröttünk az eget, balra tőlünk Dyniska lángokban álló romjai meredeztek, jobbra az erdőben élénk gyalogsági harc foglalkoztatta képzeletünket.

Az áttekinthetetlen terep, az általános tájékozatlanság melegágya volt a gyakran elhangzó rémhíreknek: „Kozák támadás ballról!” Előfordult, hogy a löveg földőzeteként kirendelt gyalogság egy ízben valóságos tűzharcba keveredett a békés szándékkal felderítő útjáról visszatérő hadosztály-lovasságunkkal. Az általános tűzzavart az est jótékony leple még idején elborította úgy, hogy a sötétség beállta miatt az ellenség tűzét beszüntette.

Nem telt el egy perc sem, az ezred összekavarodott menetoszlopban ment vissza Uhnówra, ahol helységi táborba szállott. Az első csatanapunk hihetetlen szerencsénk következtében aránylag csekély veszteséggel, de annál több tanulással végződött.

Láttuk: hogy a kezdeményezés – az első lövés – a tüzéségi párviadalánál milyen fontos; hogy ütegek nyílt állásban, még akkor is tehetetlenek, ha kisebb számú fedetten felállított löveggel állnak szemben; pajzssal ellátott ütegeket még a legjobban fekvő találati kép mellett is srappellel csak nagyon kevés anyagi hatással lődözhetünk, erős ellenséges tűzben hatásos tüzértűzet vezetni lehetetlen, vagy legalább igen nehéz.

Az ütegnek, bár matematikai pontossággal robbantak felette a srapelok, mégis csak három egész könnyen sebesült sebesültje volt.

Augusztus 29.³⁰

Indulás hajnalban a *[vázlaton rajzolt úton a]* jelzett állásba, ahonnan saját támadásainkat támogattuk. Kb. délután 12 óráig tartották az oroszok Ulhóveket megszállva, aztán észak felé észrevétlenül visszavonultak.

Az üteg az üldöző gyalogsággal Ulhóveket délután 5-6 óra között érte el. Az úton a gyalogsági vonatoszlopban egy alaptalan rémhír következtében óriási zűrzavar keletkezett, konyha-kocsik, gyalogsági lövészerkocsik egymás hátán menekültek vissza, mindenki „Kozákot” ordított. Az üteg és környékén lévő csapatok *[a vázlat szerinti elhelyezkedésben]* várták az ellenséges lovas támadást.

Mint egy órai várakozás után megállapítást nyert, hogy az ellenségtől nincs mit tartani, a menetet tovább folytattuk, míg beesteledett. Az éjszakát táborozva a legnagyobb harcászaltságban az úton töltöttük.

Augusztus 30.

Reggel 3 órakor indultunk úgy, hogy a világosság beálltakor már állásban voltunk. *[Céljaink és az üteg tüzelőállása a vázlaton.]* Délelőtt a támadást támogattuk, majd délután 1-2 óra között Kmyezynből az oroszok egy előretörésének leverésében segédkeztünk. Az előretörést egy nyolclöveges táborigyűs üteg támogatta, melynek felállítási helyét hang- és fénytűneményekből kb. megállapítottuk. Az üteg szórórtűz alá vétetett látható eredménnyel. Éjjelezés készütségi állásban a tüzelőállás helyén.

Augusztus 31-én és szeptember 1-én

Az üteg feladata és céljai mint augusztus 30-án. Szeptember 1-én délután már helyenként közelharc távolságra vannak csapataink – néhol rohamtávolságra. Az éj folyamán az oroszok ellenállása megtört és észak felé vonulnak vissza.

Szeptember 2.

Kora reggel az üteg egy gyalog dandár kötelékében az üldöző előnyomulást megkezdí és *[a vázlaton jelzett helyig jutott ahol]* tüzelőállást foglalt. Lövésre azonban nem került sor, mert a gyalogságunk az érintkezést az ellenséggel elvesztette. Éjjelezés a tüzelőállásban.

A tüzérezred harctéri tudósítása az előbbi napokat – amikor ezredeink átestek a tűzkeresztségen – a következőképen rögzítette:

Harctéri tudósítások az 1914 aug. 28-tól szept. 2-ig bezárólag lefolyt ütközetekről.

Augusztus 28.: Délután 3.30-kor a 2. üteg állást foglalt Zastawie és a vasúti töltés között, s az erdő északi szélén levő gyalogságra s az attól északra levő tüzéségre tüzelt.

Délután 5 kor az ezred többi 3 ütege – miután Zastawie felől hatni nem tudott –, a bal oldalozsloppal előre küldetett a Dyniska felé vezető úton, hova később a 2. üteg is követte. Az ezred 3. ütege Dyniska község keleti oldalán foglalt állást, míg a 2. üteg Dyniskától 1 km-re délre az úttól nyugatra állt. Az ütegek a visszavonuló gyalogságot pásztáztak, s a reájuk hevesen tüzelő ellenséges tüzéségre lőttek. Az esthomály beállta után az ütegek Uhnówba visszavonattak.

Augusztus 29.: Az 1., 2. és 4. üteg Tanárky dandárral Zastawieről Tarnózyn felé menetelt. Az ütegek Tarnózyntól kb. 2 km-re északkeletre (Ulhówektől egyenesen délre) egy vonalban mentek tűzállásba, a honnan első sorban egy Ulhówektől 500 m-re nyugatra álló gépfegyverosztagot (Livlandi) harcképtelenné tettek. Délelőtt 12 órakor az ütegek előrenyomultak az Ulhówektől egyenesen nyugat felé nyúló magaslatokra, ahonnan a Ratyczówtól keletre levő erdő nyugati szélé felé szórtak, ellenséges gyalogságra és tüzéségre.

Azon szándék, hogy az ütegeket az Ulhówektől keletre előrenyomuló (északi irányban) császár vadászok fedezete alatt előre vigyem, hogy a Stenjatyntól 2 km-re nyugatra a 232 magaslaton fekvő üteg hathatós tűz alá vétethessék, megghiúsult, mert az ütegek Ulhówekben visszatartattak arra a hírre, hogy Ulhóweket északkeletről egy lovas hadosztály fenyegeti. Erre két üteg Ulhówektől északra és egy Ulhówektől keletre a falu szélén tűzvonalba éjjelezett.

Augusztus 30.: Az 1., 2. és 4. üteg Schamschula oszlopban Ulhówektől Zernikin, Raticzowón át a Zimnótól 1 km-re délre fekvő magaslat mögött vonult föl és onnét a podhajcei kis erdőre tüzelt, elásta magát és ott éjjelezett. A 2. üteg délután 4-kor a podhajcei majorhoz előnyomult.

Augusztus 31.: Hajnal hasadtakor a 2. üteget a másik kettő is követte és a podhajcei kis erdőnél foglalt állást, a hol még 3/12. ezredbeli üteg is felvonult. A nap folyamán az összes mutatkozó célokra tüzeltek. Éjjelezés a beásott állásokban.

Szeptember 1.: Ugyanazon állásokból tüzelés az összes mutatkozó ellenségre, valamint azok védőműveire; igen hathatós volt a 2. üteg és annak egy nyugatra a rajvonalba előretolt szakaszának tüzelése a Huczon-patakot nyugaton kísérő erdő felé. Szemtanuk erre a laszczowi kórházban fogva volt orvosok (15. hadosztálytól). Mindhárom üteg állásában éjjelezett és az ellenségre kb. 12.30-ig délelőtt folytatólagosan lassan tüzelt.

Szeptember 2.: Hajnalban az egész dandár előre nyomult, és pedig az 1/7. [a 7. hv. aé. 1. ütege] és 3/12. üteg [a 12. cs. és kir. tü.e. 3. ütege] Czerkasyn Dobuzeken át a Zagajne és Tuczapy között fekvő magaslatok felé; felváltva 1-1 üteg állást foglal, hogy a gyalogságnak az egymás után következő mélyedéseken való átkelést biztosítsa, míg a másik üteg a gyalogságot nyomban követi. Éjjelezés a Zagajnetől délre kb. 1 km-re északra fekvő majorban. A jobb oszlop működéséről nem bírok tudomással, csak északkeletről messziről ágyúörgés volt hallható.

Szeptember 3.: Menet visszafelé Rzeczcicaig, éjjelezés.

Szeptember 4.: Menet Uhnówra, éjjelezés, itt csatlakoztak az elkülönített ütegek az ezredhez.

Uhnów, 1914. szeptember 4-én.

Aláírás: Capp alezredes

A továbbiakban ismét a 4. üteg naplója alapján követjük az eseményeket.

Szeptember 3.

Ütközetmenet a 82. honvéd gyalogdandár menetoszlopában Adelicskára. Indulás délelőtt 7 órakor. Érkezés a menetcélhoz délután 9 órakor, ahol helységi táborba szállottunk. Említésre érdemes, hogy az uhnówi csata napján alig kaptunk valamit enni – úgy a legénység, mint a lovak, csak a lakosságtól kényszervásárlás révén szerzett élelmi cikkekből élt. A mai menet azonban teljesen kizsarlott vidéken hajtattott végre úgy, hogy még a legszükségesebbeket sem tudtuk beszerezni és a nagy menetteljesítmény mellett még koplaltunk is.

Szeptember 4.

Menet Dyniskán át Uhnówra ahol délelőtt 11 órakor laktáborba szálltunk.

Lembergi csata

Szeptember 5.

Indulás Uhnówról hajnalban, ütközetment a 40. honvéd gyalogdandár menetoszlopában Michalówkán, Zielonán, Rzyckin át Rawa-Ruskára. A menet igen akadozó volt a nagy forgalom miatt, lovashadosztályok és azok trénjei, oszlopok, lépcsők állották el az utat.

Dél felé megérkeztünk Rawa-Ruskára, ahol addig pihentünk, míg az éjjelezésre kiutalt Luzki és Zagorne községek a gyalogság által biztosítottak. Már szürkült, mire menetcéljainkat elértük.

Előttünk egy lovashadosztály már harcban állott az ellenséggel, megérkezésünk után visszavonult – tehát várható volt, hogy még az est folyamán az érintkezést az oroszokkal felvesszük. *[A vázlat szerint]* lekapcsolt készségi állást foglaltunk. Miután megállapított, hogy az ellenség csak gyenge erővel áll velünk szemben és gyalogságunk előnyomulása elől kitér, Zagornieba szállottunk.

Az üteg szeptember 5-ről az ezredparancsnokságnak a következő harctéri jelentést küldte: „*Az üteg ezredkötelékben Rawa-Ruskától északra lévő magaslaton ment állásba és ellenséges tüzésre, majd gyalogságra tüzelt. Délelőtt 12 órakor állást változtatott parancsra, keleti irányban. Az itteni állásban parancs folytán nem volt szabad tüzelni, mire az üteg visszament Rawa-Ruskától északra vezető országútra és itten be lett osztva a cs. és kir. 2. menetdandárhoz. Szeptember 5-én délután 8 óra-
kor állás Czarnetől északra lévő magaslaton.*”³¹

Szeptember 6.

Hajnalban elfoglaltuk a tegnapi készségi állásunkat és a *[vázlaton látható]* célokra megkezdtük a tüzelést. Az ezredtörzsnek leadott jelentés szerint: „... *reggel 4 órakor erős tüzési tűz oldalról. Hat löveg előre lett vonva és onnan 1200x*³²*távolságra tüzelt az előrenyomuló gyalogságra. Délelőtt 8 órakor állásából az üteg visszament. Erős tűz dacára legnagyobb rend és nyugalom uralkodott.*”³³

Gyalogságunk helyzetéről az ellenség állásáról senki nem tudott megbízható adatokat, helyenként erős harci lárma, puskaropogás és ágyúzás hallható.

Délelőtt 11 órakor kapja az üteg a parancsot, hogy Miszewits tábornok kombinált dandárjainak van alárendelve – induljon azonnal és álljon rendelkezésére Senkowice és Czarna környékén. Menet Luzki, Bozowi, Mlínen át Senkowicára, ahol az üteg az előbb említett dandár rendelkezéseihez képest Czarna környékén állásba ment. Éjjelezés a tüzelőállásban.

Szeptember 7.

[Tüzelőállás és a mutatkozó célok a vázlaton.] A saját helyzetünkről általános volt a tájékozatlanság, úgy, hogy a gyalogsággal való együttműködésről szó nem lehetett. Az üteg taktikai célzat nélkül oda lőtt, ahol célokat látott. Délfelé kapott parancsra állást változtattunk. Tüzelőállás és célok a vázlaton.

Az általános tájékozatlanságra jellemző: az üteg parancsot kapott, hogy E. St. Zielonara³⁴ lőjön. Amint a tüzet megkezdtük, azonnal beszüntették avval, hogy ott már saját csapataink vannak. A délután folyamán többször ismétlődött. Délután 3 óra felé felfedeztük Zaborzetól délre egy ellenséges nehéz üteget fedett állásban – a felporzás jól látszott. Néhány hatásosnak látszó sortűz után az üteg állást változtatott. Az állásváltoztatás a cs. és kir. 14. tüzerdandár parancsnokság parancsára történt.

Mint érdekes példáját a tüzéség elhelyezésének említem, hogy négy másik üteg

állott közvetlenül 50x távközzel mögöttünk, nagyjából ugyanazon lövőirányon, tehát az összes lövések a fejünk felett sívítanak el. Az óriási zaj és a kilövés okozta rettenetes por miatt a tűzvezetés majdnem lehetetlen.

Szeptember hó 8–10.

Az üteg tüzelőállásból a néha feltűnő előnyomuló ellenséges rajvonalakat lődözte. Általános volt a fejtelenség, az ellenség és a saját helyzetéről nem tud senki tájékoztatást adni, az élelmezésről nem történt gondoskodás, úgy, hogy az üteg szinte harcképtelenné vált. Parancsot, mást, mint, hogy áldozzuk fel magunkat, nem kapunk – ezt azonban napjában néhányszor. Mód és alkalom a feláldozásra nem adott, napok óta nem volt mit ennünk, a parancsnokságok és csapatok lassan szertefoszlottak, úgy, hogy az üteg egyedül állott minden fedezet nélkül.

A délután folyamán visszavonultunk Hrebenne környékére, ahol már csak visszavonulást fedező néhány lovashadosztályt találtunk. Az üteg néhányszor tüzelőállásba hajtott, de érdemleges munkát nem végzett.

Szeptember hó 11-én

Mindenki menekül, az utak teljesen el vannak állva. Helyenként három kocsisor igyekszik az úton előre, ahol az út szűkül, óriási kavarodás van. Az üteggel több helyen az útról letérve megkerültük a forgalmi zavart, ott azonban ahol a terepen járni nem lehetett órákat ácsorogtunk. Táborozás Olszankán.

Szeptember hó 12-én

Hajnaltól indultunk és hasonló körülmények között, mint tegnap, későn este érkezünk Wierbianyra. Itt tudtuk meg, hogy az ezred ma Pisecky MH-ban³⁵ éjjelezik. Említésre érdemes, hogy Niemirówban úgy összekeveredett a visszavonuló trén,³⁶ hogy az ütegnak napközben terepen át kellett a várost megkerülnie.

Szeptember hó 13-án

Az üteg 6 órakor csatlakozik a menetelő ezredhez. Menet Wierbianyról Bonówra. Az ezrednek Lüblicien kellett volna laktáboroznia a vett parancs értelmében, de az utak melyek Zaworowón át vezetnek, el voltak állva. Nagy kerülőt tettünk és Bonówon, mert már tovább menni nem tudtunk, felszerszámozott lovakkal éjjeleztünk.

Szeptember hó 14-én

Dél előtt 2 órakor az ezred felriasztatott és azonnal megkezdtek a menetet Lubliciere ahol a hadosztály menetoszlopa a visszavonulás óta először, megalakult. A menetet hadosztálykötelékében folytattuk.

Kalnikównál biztosítandó a saját hadosztályunk és az utánunk jövő 19. hadosztály átkelését a Sanon, az ezred 1., 3., 4. ütege lekapcsolt, készségi állásba hajtott. Rövid félóra után a 3. és 4. üteg folytatja a menetét. Baritznál keltünk át a Sanon és tűzállásba mentünk. Este 6 órakor Sosniecán laktáborba szállottunk.

Általában mesélik, hogy tegnap Javrarovban a hadosztály löszterelep részeit és az ezred ütközet vonatának néhány kocsiját, töménytelen idegen trént az oroszok meglepték és kifosztották. Valószínű, hogy ha nem kerüljük meg a jelzett várost, az ezred is orosz zsákmánnyá lesz.

Szeptember hó 15.

A reggeli órákban készségi állásba hajtottunk, az éjt újra Sosniecán töltöttük.

Részlet a Hősök Naptárából:³⁷

„Csapó Ferenc m. kir. 7. h. áe.: 1914. szeptember 15-én dr. Csapó Ferenc a hajmáskéri [helyesen: veszprémi] 7. honvéd ágyús ezredbeli tartalékos hadnagy a galíciai általános visszavonulás alkalmával Ravaruska környékén, mint löszeroszlop parancsnok húsz emberrel megszállta Niemirov község keleti szegélyét és a legnagyobb erőfeszítések árán 5 óra hosszat tartotta a helységet, s ezáltal biztosította, hogy 200 kocsi és 1000 ember elvonulhasson. Önkéntesen vállalt feladatát mindaddig végezte, míg a hátában megjelent orosz tömegek el nem fogták. Az orosz fogságból megszökött és 1918-ban hazatért. Elöljárói a Bronz Katonai Érdeméremre terjesztették föl.”

Szeptember hó 16–26-ig

Menetek a legrosszabb ellátási viszonyok mellett, folytonos esőben.

16–17-ig Sosnica – Rudotowicze, 17–18-ig Rudotowieze, Siedliecka, 18–19-ig Siedliecka – Chmilnik, 19–20–21-ig Chmilnik – Siedliska, 21–22-ig Siedliska – Czudeez, 22–23-ig Czudeez – Stryzow, 23–24-ig Stryzow – Jasló, 24–25-ig Jasló – Swiecany, 25–26-ig Swiecany – Rzepnik.

Az utakon két-három sorban igyekeznek a csapatok, vonatoszlopok előre. Gyakran órákat, sőt félnapokat ácsorgunk. Éjjelezés majdnem mindig az úton menetoszlopban. A rigliezei állás és előnyomulás a Sanig.

Szeptember hó 27-én

Indultunk délelőtt 9 órakor azzal, hogy Olszinin várjuk be az eligazítást. Délelőtt 11 órakor ez meg is érkezett, mely szerint Zurawán a tüzér dandárparancsnokság által részletesen szemrevételezett és a vázlaton látható tűzállást foglaltuk. Érkezés az állásba délután 2 óra körül teljesen kimerült és kiéhezett üteggel.

Szeptember hó 27 – október hó 3-ig

Az állást amennyire a táborserű viszonyok megengedték, kiépítettük. Lövegeink majdnem nyitottan állottak a környék legszembetőlőbb magaslatán egy hófehérre meszelt egyedül álló ház mellett. Szeptember hó 31-én végre nagy utánjárásra a tüzer dandárparancsnokság megengedte, hogy a házat felgyújtsuk, illetőleg leromboljuk.

A tüzelőállás előtt közvetlenül elterülő holt tér páasztázására alternatív lövegállásokat szemeltünk ki, melyekbe előre toltuk volna lövegeinket, ha az orosz támadás a holttérrig előre jutna.

Hogy az üteg támadás esetén eredményes munkát végezhetett volna-e, nagyon kétséges, mert állásunk bár, a viszonyokhoz képest jól ki volt építve, mégis igen könnyen felfedezhető és leküzdhető. Az egész rigliezei tartózkodásunk alatt folyton esett az eső – embereink, lovaink a szabadban táboroznak. Étkezés és a lovak ellátása a lehető legrosszabb.

Október hó 1.

A megtartott lószemle száználmas képét mutatta egy, a nélkülözésekben harc kép telenné vált ütegnak. Érdekes adatnak említem, hogy október hó 2-án kilenc kanca elvetélt, 3-án tizenhárom koraszülött csikót ástunk el. A csikók átlag 4-6 hónaposok voltak.

A rossz ellátásnak és elszállásolásnak, a folytonos esőnek természetes következményeként a kolera is fellépett járványszerűen. A körülöttünk táborozó csapatok naponként néhányszor temetnek. Az ütegnben nem volt kolera eset.

Október hó 2-án biztosra vettük az ellenség támadását, mely azonban elmaradt. A támadásra következtítettünk egy hírszerző különítmény jelentéseiből és a néha megjelenő orosz felderítő lovasjárőrökből. Ellenséget az említett kisebb lovasjárőrökön kívül nem láttunk.

Október hó 4–14-ig

Délelőtt 5 órakor indulás zuhogó esőben Zurawára, ahol az ütegnak osztálykötelekében a hadosztály egyik oszlopába kellett volna besorakoznia. Rossz útviszonyok miatt kimerült lovainkkal csak délután 9 órára tudtuk az alig 5 km-es utat megtenni.

Az üteg természetesen már nem talált senkit a megjelölt helyen. Kérdezősködés után, később az ezred parancsnokság irányítására, október hó 14-én az alábbi napi teljesítmény után értük el Jaroslaut.

4–5-ig Zurawa – Szercziny, 5–6-ig Szercziny – Joniny, 6–7-ig Joniny – Jodlowa, 7–8-ig Jodlowa – Siedliska, 8–9-ig Siedliska – Okonin, 9–10-ig Okonin – Sedzisow, 10–11-ig Sedzisow – Rzewow, 11–12–13-ig Rzewow – Przeworsk, 13–14-ig Przeworsk – Jaroslau.

Az egész menet alatt nem volt több az átlagos menet teljesítményünk, mint naponként 8-9 km, ennek dacára az üteg majdnem mindig hajnalban indult és délután 11 óra előtt [*vagyis 23 óra előtt*] nem érte el menet célját. Lovaink úgy ki voltak merülve, hogy egy-egy jármű elé 8–10-et is kellett fogni – majd a ló állományunk végelgyengülésben való elhullás következtében annyira leapadt, hogy az egész üteg egyszerre nem is menetelhetett. Étkezést egyáltalán nem kaptunk.

14-én az üteg tűzállásban. Lőttük a wiaznouzcicai templomtornyot, ahol egy tüzérségi megfigyelőt fedeztünk fel.

Október hó 15–16–18-án

Állásváltoztatás Lezaiskie-Dolnetől délre, tüzelés ellenséges tábori ütegre Setua mellett, majd San jobb partjáról gyalogságunkat lövő többi ütegekre.

Október hó 19-én

Állás változtatás Wola-Pelkinska-tól nyugatra a falu szegélyére. Ellenséges gyalogsági célok Kostkow, Nielepkowice, Wieznowica környékén.

Október hó 20 – november hó 3-án

Az üteg előbbi állásában marad, az időnként feltűnő ellenséges tüzérség és gyalogsági célokat tűz alatt tartja.

November hó 4-én

Délután 2 óraker az ellenség általános támadást kezd. Az üteg észrevéve az ellenség készülődését már 1 óra 30-kor megnyitja a tüzelést Folei–Kostkowitz Krubyig levő ellenséges állásokra és Monasterz falura. Este elrendelték a visszavonulást. Indulás délután 11 óraker.

November hó 5-én

Az üteg Rozborztól északra készülségi állást foglal el, onnan délelőtt 3 óraker Gryeska keleti szélén újból készülségi állásba megy. Innen alkonyatker indulás, éjjelezés táborban Debinán.

November hó 6-án

A visszavonulást folytatjuk. Beérkezés Pobituoéra délután 5 óraker, innen 7 óra 30-kor indulunk tovább a rzezsowi ulánus laktanyába.

November hó 7-én

Érkezés Ociekába 10 óraker, a homokos út miatt sok fennakadás.

November hó 8-án

Indulás Ociekáráról délelőtt 7 órakor. Éjjelezés a szabadban. Pihenő és etetés 12 órakor. Érkezés Czarnára éjjel 12 órakor.

November hó 9-én

Az üteg a II. hadtest bevagonírozásának biztosítására visszamarad az ezredtől. Délután menet Tarnow irányában, éjjelezés Swieckowcen, majd 10-én menet Oconcuba. 11-én pihenő nap, 12-én menet Nyegovicere, 13-án Javornikra.

November hó 14-án

Hosszú visszavonulás után az üteg újból előre megy, Nizawa községnél tüzelőállás. Ellenséges támadás azonban nem történt, így lövést nem adunk le. 15-én pihenő nap.

November hó 16-án

Indulás 9 óra 30-kor. Menet előre a dandárkötelékben. Erős hó és fagyban áll az üteg déli 12 órától este 7-ig. Érkezés Prezbicsanyra este 11 órakor.

November hó 17-én

Indulás reggel 6 órakor. Nagyon hideg szél fűjt. Átkelés a Visztulán. Az orosz határon 2 órától 6 óráig várunk. Ismét visszajövünk Wicyarra, érkezés 8 órakor.

November hó 18-án

Indulás reggel 6 órakor. Saulice község melletti magaslaton tüzelő állás. Az üteg oly hatásosan lőtte az ellenséges rajvonalat, hogy 2000 ember megadta magát. Mayer tábornok külön parancsban dicséri meg az üteget.

November hó 19-én

Az üteg állásban marad. Ellenséges gyalogsági célokra tüzeltünk.

November hó 20-án

Állás változtatás Sidowtól északra.

November hó 21-én

Indulás reggel 4 órakor. Az idő hideg. Állást foglalt az üteg Grusowtól délkeletre, 3 órakor, 4 óra 30-kor állást változtatott az üteg Grusowtól északkeletre.

November hó 22-én

Az üteg állásban maradt, és lőtt a beásott gyalogságra. A lovak egy majorban

fedél alatt voltak. Az idő száraz és hideg. A lovak állapota nagyon jó. Egy löveg elküldetett a javítóba.

November hó 23-án

9 óra körül a Koscielectről délre levő rajvonalakat lőjük, majd hatásos tűz alá veszi az üteg a két századnyi erejű ellenséges gyalogságot, mely fedetlenül menetel. Délután 6 órakor ellenséges nagyobb kaliberű lövegek tüzelést kezdenek Poselow irányából. Az egész terep a grusowi majortól egész az ütegegig, mely előbbtől kb. 3000x³⁸ távolságban volt, erős ellenséges szórótűz alatt áll. Nem hivatalosan ugyan, de az a hír járta, hogy az ellenség olyan gyorsan vonulna vissza, hogy a felderítő lovasság és gyalogsági járőrök is elvesztették vele minden összeköttetést.

Délután 10 órakor indulás, menet Morskó MH-ba, ahol a parancs szerint az ütegek tüzállásba kellett menni.

Részlet a Hősök Naptára albumból:³⁹

*„Förhécz Gábor lövegirányzó, Sebestyén András szakaszvezető:
Két egyszerű hős magyar tüzér nagysága emelkedik ki azokból az ádáz harcokból, melyeket a 32. honvéd gyalogezred vívott Morskónál a 7. honvéd tábori ágyúezred egyik szakasza pokoli tüzelésének védelme alatt. Sűrű tömegek rohamozták vak dühvel 1914. november 23-án a honvédek állásait, melyek mögött egy fáradhatatlan s halálra szánt tüzérszakasz két ágyúja ontotta szünet nélkül irgalmatlanul pusztító gránát- és srapel-tüzét. Azonban egy ellenséges gránát telitalálata széttépte acéltestét, melynek szétrepülő roncsai halálra zúzták a szakasz derék parancsnokát, Sebestyén András szakaszvezetőt, Förhécz Gábor lövegirányzót pedig megsebesítették. Förhécz azonban sebesületen sem hagyta el helyét. Ottmaradt s tovább vezette megmaradt ágyújának tüzét, mely nem szűnt meg mindaddig, míg az oroszok teljesen abba nem hagyták támadásukat. Azután a nagy vérvesztéstől alél-tan vitték a segélyhelyre. Mindketten az arany vitézségi érem kitüntetésben részesültek.”*

November hó 24-én

Délelőtt 5 órakor ért az üteg Morskóra, ahol az úton addig várt, míg megvirradt. Ekkor már az állást elfoglalni nem tudta, mert minden oldalról erős gyalogsági és tüzérségi tűz alá vétetett. Így csak egy szakasz tudott állásba menni Jaksice éjszaki szegélyén, ahol az erős tűzben Kalmár [Aurél] fhdgy és Bercsenyi [Dezső] hdgy megsebesültek, két telefonista hősi halált halt.

Feladatunk lett volna a 41. hadosztály támadását támogatni, amely a Morskó-

Modrzowi vonaltól jobb oldali biztosítással a Visztula mentén északkelet főirányba indult meg. Az ellenséges tüzérség a Kosyertől északra elterülő 255 és 260 közötti magaslatok mögött fedett állásból kizárólag a saját ütegek leküzdése céljából fejtett ki erős tüzelést. Majd később Popedzyna környékén álló két ötlöveges orosz üteg gyalogságunkat is erős oldalozó tűz alá veszi.

Délután 2 órakor a támadás nagy veszteség és kimerültség folytán abbamaradt, sőt Witow környékén kissé vissza kellett vonni vonalainkat.

Ekkor már az egész üteg tüzelőállásban van és erős tűz alá veszi a 255 és 260 magaslatokon mutatkozó ellenséges erőket. Ennek fedezete alatt az újból támadásba menő gyalogság egész a 255 magaslati pontig előrenyomul, de innen Visztuláig a támadás alig halad előre.

Délután 6 óra 30-kor az egész ezred elmegy a tüzelőállásból (ugyanakkor egy gyalogos hadnagy azt a jelenést hozza, hogy az oroszok a közvetlen előttünk levő rajvonalat áttörték) a 4. üteg a Grusów melletti 270 magaslaton állásba megy, másnap délelőtt 6 órakor. Általános löirány északnyugat. Még tűzállásba menés előtt Leksice irányából ismét oldalba srápnel tüzet kaptunk.

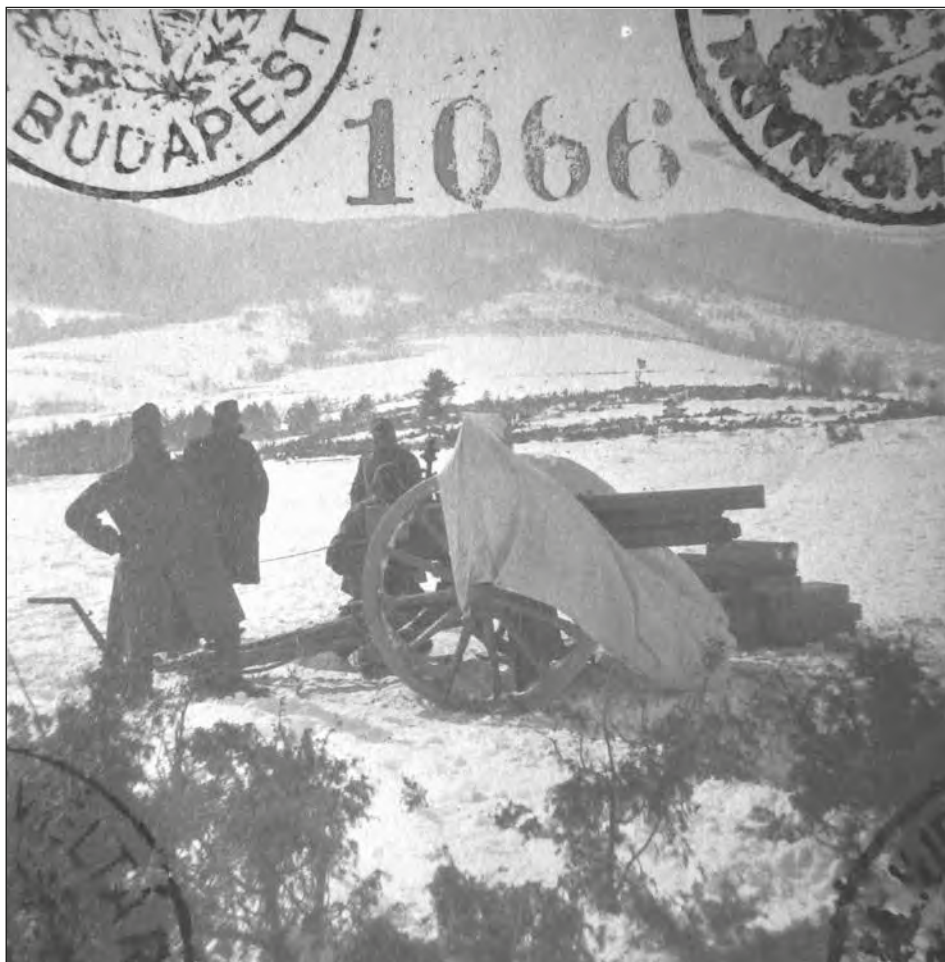
E napon célok nem mutatkoznak. Délután 1 órakor ellentétes parancsok következtében készülségi állásban bár, de menetkészen álltak az ütegek. Végre délután 5 órakor az ezredparancsnokság elrendelte, hogy a II. osztály Hebdowba szállásolja el magát. Újabb parancsra az ütegek visszamennek az elhagyott tüzelőállásaikba.

Harcéri tudósítás: „*Danilovics János m. kir. 7. honvéd táborigyűszezredbeli hadnagy a november hó 24-iki ütközetben lövegszakaszával közvetlen a gyalogság mögé vonatott előre. Egész napon át 4–5 orosz üteg tüzelt rá északról, északkeletről és keletről, és a harc folyamán tönkre tette egy löszerkocsiját, egy másik löszerkocsinak a kerekét, valamint egyik ágyúét, ugyanígy szétrombolta annak egyik védő páncélját. A kezelő legénységből egy szakaszvezető elesett, két ember súlyosan, három könnyen megsebesült. Dacára ennek, a lövegszakasz példaadó hűséggel kitartott egész nap az állásában. Miután az egyik ágyú hasznavehetetlenné vált és a kezelő legénységben oly súlyos veszteségek álltak be, Danilovics hadnagy a megmaradt löveget maga irányította, mely fedett állásából előre lett vontatva. Ezen lövegszakasz halálmegvető kitartásának és nyugodt, jól irányított tüzelésének volt nagyrészt köszönhető, hogy az ellenfél előnyomulásában fel lett tartóztatva. Az éj folyamán Danilovics hadnagy mindkét lövegét visszavitte, miután az összelőtt ágyúra a szétszúzott löszerkocsi egy kerekét szerelte fel. Ezen lövegszakasz magatartása a derék magyar tüzérség történetében egy dicső lapot fog képezni.*”⁴⁰

November 26.

Az üteg napközben a több ízben támadó ellenséges gyalogságot erősen tüzelő ellenséges ütegeket tart tűz alatt. Egy üteget sikerült elhallgattatnunk, de más ellenséges üteget és környékét olyan erős tűz alá fogták, hogy a tűztevékenység a legnagyobb nehézségekbe ütközött.

Az üteg 2 óra 30 kor tarthatatlan helyzete miatt, nagy tüzérségi és gyalogsági tűzben elhagyja állását, Brzesko – Nir irányában, majd parancsra az egész II. osztály Cloin át Wiciarere megy, ahol beszállásol.

Lövegállás a Zubenskótól keletre lévő hegyháton. Juhász hadnagy felvétele.

*Forrás: HM HL II.1000, m. kir. 7. honv. tábori ágyús ezred,
Hadműveleti iratok, szn. 1914. VIII. – 1915. V.*

November 27.

Délelőtt 8 órakor Wiciaretől kb. délnyugatra, egy védelmi állás elfoglalása, lö-
iránnyal Clo-nak. Célok hiányában az üteg nem lőtt. Sűrű köd is akadályozta a kilá-
tást. A vonatok előre küldésével (a vonatok azonképpen eligazítva, hogy Czyzynyen
állomásnál várja be menetkészen az ütegeket) az üteg 9 órakor vonult vissza
Czyzynyen át Dabiera. Útközben Mogilán lőszerpótlás volt.

November 28.

Délelőtt 4 órakor érkezett Nabienera. Az ütegek délelőtt 7 órakor indultak
Krakkó irányába, a váröv elérése után ott 1 óra 30 percig várakoztunk az oszlopban
való besorakozásunkra, s azután Podgorzén át Siwosewicére meneteltünk. Érkezés
oda délután 4 órakor.

November 29.

Az üteg Wilga-patakig, majd innen Wrazovieczre menetel, ahol tüzelőállásba
kellett volna menni, de az út járhatatlansága miatt a kijelölt állásba az üteg nem
mehetett, így a községben éjjeljezett az út helyreállításáig a falu közelében.

November 30.

Délelőtt 7 órakor az üteg tüzelőállásba ment. Itt maradt az üteg egész nap.
Délután 4 órakor a 82. gyalogdandár parancsára egy szakasz előremegy a rajtvonal-
ba a 355 magaslattól délre, ahol a lövegeket beépítjük. Az egész üteg előre megy
Wiziwicere.

December 1.

Délelőtt 9 órakor kijelölt állását elfoglalja a „Megfigyelő” a 401 magaslati pon-
ton.

December 2–5.

A rossz megfigyelési viszonyok következtében célok nem igen láthatók, az üteg
csak néhány markáns támpontra belövi magát. A gyalogdandár parancsára minden
üteg naponként járőröket küld ki az előterep felderítésére az ellenség támadó, előre-
nyomulási kísérleteinek megállapítására. Sok eredménnyel a járőrvállalkozások ter-
mészetesen nem járnak. Annyi meg volt állapítható, hogy csekély erejű ellenséges
gyalogság van szemben, jórész beásott állásokban.

December 6.

Az üteg parancsot kap, hogy az éj folyamán a gyalogság védővonalában foglal-
jon állást, hogy másnap délelőtt tervezett támadásukat támogathassuk.

December 7.

Az üteg elfoglalja az említett állást. E napon az előnyomulás nem kezdetett meg. Az ütegek a gyalogsággal összeköttetésben járőröket küldtek ki az éjjeli tüzérségi rajtaütés eredményeinek megállapítására. E járőrök megállapítása szerint ellenséges tüzérség még mindig nincsen a vár öv előtt, gyalogság is csekély számú. Délután az üteg megkezdte az előnyomulást. Előnyomulási irány Lirzatve közvetlen keletre lévő magaslata és a feladat az előnyomulás további folyamán a Wielicskától közvetlen délre lévő magaslatok birtokba vétele.

További előnyomuláshoz a parancsok bevárandók voltak. Ezen előnyomulást Rojszhó erőd előtt elhelyezett nehéz ütegek [gondolom 61M várágyúk és 24 cm ágyúk – Földesi] készítették elő és támogatták.

Ezen magaslatok szintén minden nehézség nélkül lettek elérve. Reznowa, Tanice és Mutuow közt elterülő magaslatokat 1 órakor délután értük el. Az üteg Prezebicanyba éjjelezik.

December 8.

Az üteg a tartalékban lévő 82. gyalogdandárhoz osztatott be. Előnyomulási irány Zwolka. Az üteg noha tartalékban volt, előbb innen állásba – Brokupicétől keletre – mint a vonalban lévő ütegek és hatásosan lőtte a magát beásni készülő ellenséget, majd délután 3 óra 30-kor az üteg oldalzó hatás céljából állást változtat 2 km-rel előbbre a 331 magaslaton és igen hatásosan tüzze támogatja gyalogságunk támadását. A tüzérség hatásos segítségével folytán sikerült a támadás, elfoglaltuk a Komorowtól nyugatra lévő 292 magaslattól a 311-ig terjedő vonalat, bár a hiányos felderítés folytán csapataink egy váratlanul fellépő ellenséges erővel álltak szemben. Éjjelezés Biskupicén.

December 9.

Parancsra az összes ütegeknek az előző nap elfoglalt magaslati vonalon kellett volna állásba menni. Így a saját ütegeknek Bodzeuwtól északra a 292 magaslaton, amely még a saját rajvonal előtt volt és ahol erős gyalogsági harcok folytak. Így aztán az üteg Bodzeuwtól délre ment állásba Zakaasno felé. Az üteg a nagy köd miatt nem lőtt.

December 10.

Az ütegek reggel 6 óra 30-kor tüzelésre készen várták a régi tüzelőállásban a további parancsokat. Körülbelül 9 órakor reggel enyhe és verőfényes nap kezdett kibontakozni; a köd felszállt s így kb. 7 km távolságra egész jó kilátás vált lehetővé. A nap folyamán Zakerzowica, Kamiatki Gimnál lévő gyalogsági célok attól kb. 1000x délnyugatra lévő erdőségnél elhelyezett tüzérség lettek tűz alá véve. A dél-

után folyamán az ellenség a Csuszki, Bruesei vonalon nyert csapaterősítésekkel kísérelt meg ismételt heves támadást a 311-es magaslat ellen. Az ellenség minden itteni támadásra az utóbb nevezett magaslaton elhelyezett saját 2. üteg, valamint annak közelében elhelyezett nehéz – ismeretlen – ágyús és tarackos ütegek jól irányzott tüze következtében meghiúsult. Ezen támadások elhárításánál a Bodranow környékén elhelyezett ütegek egy része is igen hatásos oldalazó tüze is hasznos volt. De így a saját üteg is a tüzérsek napi működésére a felsőbb parancsnokságok által különös elismerésben részesült, az oroszoknak pedig említett helyen megkísérelt ismételt támadásai mindenhez igen nagy veszteséggel lett visszaverve.

December 11.

Az üteg kb. 1 km-rel délebbre az ellenség tűzhatásának kevésbé kitett helyen állt fel. Zackronwicotól keletre és délkeletre rajvonalak, Staniath Gor rajvonalak és gépfegyverek ettől keletre és délkeletre tüzérsek.

1 órakor délután arról értesültek, hogy Stanialki-Gran kolostor falai mögött 8 löveg és gépfegyverek vannak elhelyezve, a kolostor tornyában pedig szabad szemmel látható volt, amint annak ablaka kinyílik s onnan optikai jelek adtak. Minthogy ezen kolostor tornyán a genfi lobogó volt kitűzve, a kolostor rommá lövéséhez a tüzérdandár engedélye kellett. Az engedély azonban késett, s egy időben azon intézkedés érkezett be, melyben a tüzérdandár elrendelte, hogy az ütegek az oroszoknak a Zagorze és Stanialki-Gran közt lévő területen nyert erősítéseit, az ottani mélyedésekben lévő csoportosulását széjjel zavarják, illetve ezen irányból esetleg szándékolt támadásaikat a 292-es magaslat ellen megakadályozták. Így tehát mind fontosabb parancs, előbb ezt hajtottuk végre. Stanialki lödőzésére a korán beállott homály miatt sem is került sor.

December 12.

Délelőtt az üteg nem lőtt. Délután 3 órakor az üteg háromszor megváltozott éjjelezési parancs után Stankovicere megy és az egész ezreddel együtt éjjelezik. 13-án Az egész ezred Biskovicere megy és ott éjjelezik, 14-én pihenő nap ugyanott. 15-én délután 4 órakor az üteg az ellenség üldözésére elindul, Niepolomicén éjjelezés. 16-án az ellenség tovább vonul vissza. Délelőtt 5 órától menet Drwiniara. 17-én indulás 6 óra 45-kor, átkelés a Raba⁴¹ hídján Bienkowicénél. Éjjelezés Strzelec-Wielkén. 18-án menet Dolegara. Éjjelezés.

December 19.

Az üteg parancsot kap, hogy Miechowice WK-ra menjen, ahol a 11. dandárparancsnokság alá helyeztetett. A falu környéke ellenséges tűz alatt áll, ezért az üteg a falutól nyugatra eső állásába szakaszonként vonul be.

December 20.

A belövést az üteg a Dunajec túlszajára a délélótt folyamán bevégzi. Délélótt 11 órakor az üteg a tüzérdandár parancsára az otfinówi templomot veszi tüz alá, majd egy Siedliszowice környékén álló ellenséges üteget sikerül a 3. üteggel együtt elhallgattatniuk.

December 21.

Menet Wal-Rudára. Az üteg bevonul az ezredhez. Tüzélóállás a Wal-Ruda „R” betűjétől közvetlenül nyugatra. Az üteg tüz alatt tartja Zabno környékén megkísérelt csapatösszevonásokat. Ellenséges tábori üteg állapított meg Nieciecza környékén. Nehéz ütegeink tüz alá veszik.

Az ezred 1914. december 21-iki állása. A fotó bal oldalán Wal-Rudánál látható a 2., a 3. és a 4. üteg, míg az 1. üteg Radlow felett foglalt állást.

Forrás: HM HL II. 1000 m. kir. 7. honv. tábori ágyúeszered 3. üteg, ütegnapló, 1914. 08. 04. – 1915. 5. 16.

December 22.

Az üteg állást változtat, Zabawától nyugatra a község mögött és erősen lövi a rajnonalban lévő megfigyelők segítségével az előnyomulást megkísérlő ellenséges gyalogságot.

Délután 5 órakor az üteg egy ellenséges fényszóróra tüzel és azt állásváltoztatásra kényszeríti. Egy szakaszt a tüzérdandár a 20. honvéd gyalogezred rendelkezésére bocsát. A szakasz kikülönített állásból a Dunajecen vert orosz hidat tartja tűz alatt.

December 23.

Az üteg erősen lövi Sanoka és Leka Siedlockát, amely irányból az ellenség heves támadást intéz a 8. gyaloghadosztály ellen és a gyalogság megállapítása szerint hatásonosan hozzájárult az ellenség visszavetéséhez.

December 24–25.

Mérsékelt tűztevékenység, időnként mutatkozó gyalogsági célokra ugyanazon állásból.

December 26.

Parancsot kapunk, hogy mivel lőszerpótlás nem várható, csak a legfontosabb célokra szabad tüzelni. Az üteg délelőtt 5 órakor parancs folytán állást változtat Zdarzec községbe. Belövések végrehajtottak.

December 27–31.

Az üteg a csoportba tartozó többi ütegekkel együtt felváltva lövi Niecziczka községet rajtaütésszerűen.

Az 1915. év a Dunajec melletti harcokkal folytatódik. Januárban az üteg az állás-harcok rendes harctevékenységét végzi. Nap mint nap tűnnek fel ellenséges gyalogsági és tüzérségi célok. Gyalogsági célok főképp ellenséges munkásosztagok, felváltások alkalmával előforduló csapatmozdulatok; tüzérségi célok: az állásaikat gyakran változtató ellenséges tábori ütegek. Az üteg célrésze Niecici falu és környéke.

December 5-dikén kelt dandár parancs a tábori ütegeknek a tüzelést csak ellenséges támadás esetére és igen fontos célokra engedi meg lőszerhiány miatt. E parancs után a tűztevékenység a minimumra csökken, csak újjól elrendelt belövések szakítják meg. Mint hogy ellenséges átkelés kísérletről csak Pasiekanál tarthatunk leginkább, az üteg pontosan belövi magát a hídra. Ez idő alatt a tisztek és legénység házakban lakik, a lovak megfelelően el vannak szállásolva.

1914. év utolsó napjaiban a 41. hv. hadosztály létszáma a veszteségek következtében annyira lecsökkent, hogy újjá kellett szervezni. Ez 1915. január 10-én megtörtént. 1915. február 11-én a hadseregpáncsnok József Ferdinánd főherceg, gyalog-

sági tábornok a hadosztálytól – és benne a két háziezredünktől – a következő elismerő sorokkal búcsúzott: „A 41. honvéd ho., mely a hadjárat kezdete óta majdnem szakadatlanul parancsnokságom alatt állott, most kiválik a 4. hds. kötelékéből. A ho. Uhnównál (Rawa Ruskától északra, 1914 VIII. 27–29) szemem láttára ment át a tűzkeresztségen s kiváló vitézségével már ezen első harcban teljes bizalmamat vívta ki. Meleg elismeréssel gondolok a sok csatára és ütközetre, melyekben a ho. ismételten a legjobban megfelelt; gondolok továbbá a néha válságos helyzetekre, melyekben a ho. állhatatosan ki tudott tartani. Biztos vagyok benne, hogy a 41. ho. az új hadsergekötelékben is éppoly kiválóan megállja helyét. Legjobb kívánságaim fogják kísérni a jövőben is.”⁴²

Mutnyánszky zászlós tüzérmegfigyelő rajza a zabawai toronyból.

A rajzon Schwartz alezredes láttamozása.

Forrás: HM HL II. 1000 m. kir. 7. honv. tábori ágyúezred, hadműveleti iratok

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Hadtörténelmi Levéltár iratanyagai közül: II. 336. 4. doboz., m. kir. 82. honv. gyal. dandár, Eseménynapló, II. 714. m. kir. 7. tábori tarackos ezred, naplók, parancsok, II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred
- FELSZEGHY 1938. = *A magyar tüzér. A magyar tüzérség története.* (szerk.: Felszeghy Ferenc, Reé László), Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, Budapest, 1938.
- BALLA 2014. = Balla Tibor et al.: *A magyar tüzérség 100 éve, 1913–2013*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.
- FÖLDESI 2012. = Földesi Ferenc: *A „Sosemvolt” tüzérlaktanya ürügyén – Veszprém egyes múlt századi közállapotairól*, In: *Veszprémi Szemle*, 2012/1., 3–29. oldal
- GULYÁS 2013. = Dr. Gulyás Géza alezredes: *A fegyvernem megalakulása és a tüzértisztképzés beindítása, a fegyvernem részvétele az első világháborúban*, In: *Honvédségi Szemle*, 141. évf., 2013/4. sz., 45–52. p.
- HERCZEGH 1936. = Herczegh Géza: *A m. kir. Veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és a 79. honvéd menetzászlóalj, valamint a 31/I. népfölkelő zászlóalj története*, Cegléd, 1936.
- SCHAY = Schay Gusztáv nyug. gyalogsági tábornok: *A 41. honvéd-gyaloghadosztály harcai a Kárpátokban 1915. telén.*, In: *Szemelvények a világháborúról. A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadványa*, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R. T., Budapest, é.n., 75–292. oldal
- STIELLY 1923. = Stielly Walter: *Részlet a m. k. 41. honvéd gyaloghadosztály kárpáti harcaiból 1915 márciusában*, In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1922–1923. évf., 23–24. kötet, 290–309. oldal

JEGYZETEK

- ¹ 10000/eln.–1912. Újjászervezést előkészítő intézkedések 1912 októberétől kezdődőleg. Honvédelmi Minisztérium (**a továbbiakban: HM**) Hadtörténelmi Levéltár (**a továbbiakban: HL**) HFP 2486/eln.–1912. (556. doboz)
- ² A nap – március 1. – egyben a honvédtüzérség megalakulási napja is.
- ³ Részletesebben lásd: GULYÁS 2013., 45–52. p.
- ⁴ Részletesen lásd: FÖLDESI 2012., 3–29. oldal
- ⁵ Megyesi Schwartz Jenő ezredes, majd nyugdíjazása után címzetes tábornok. Sopronban született 1866. január 17-én. Apja Megyesi Schwartz Miklós, anyja Bayer Mária. Felesége Stimpfl Klotild, akitől négy gyermeke született: Alfonz, Eugénia, Klotild és Róbert. A bécsi tüzér hadapródiskolát 1881 és 1885 között végezte. A tényleges katonai szolgálatát 1883. január 7-én kezdte meg. 1913. január 1-el a Magyar Honvédség tényleges állományába került, egyúttal áthelyezték a cs. kir. 5. nehéz tarackos osztálytól és kinevezték a m. kir. 2. honvéd tábori ágyúosztály parancsnokává, majd 1914. március 28-val áthelyezték a 7. hv. tábori ágyúezredhez a II. osztály parancsnokának. Órnaggyá 1913. május 1-el léptették elő. Alezredes 1915. július 1-el, majd ezredes 1918. február 1-től. Nyugállományba helyezték 1919. január 1-én, azóta nem teljesített katonai szolgálatot. 1919-ben Veszprémben lakott a Szabadi utca 11. szám alatt. Egy 1941. évi nyugdíjmegállapító iraton a lakása már – visszatérve a család származási helyére – Sopronban van. Halálának időpontja általam nem ismert.
- ⁶ A veszprémi 31. hv. gyalogezred története 1936-ban megjelent, ahol részletesen lehet olvasni a megalakulásokról, de főleg a világháborús szerepükről, az ütközetekről. A könyvet hasonló kiadásban a Veszprémi Szemle Várostörténelmi KHA jelentette meg 2014-ben. Lásd: HERCEGH 1936.

- ⁷ HM HL II. 714. m. kir. 7. tábori tarackos ezred, naplók, parancsok
- ⁸ HM HL II. 1000 m. kir. 7. honv. tábori ágyúezred, Hadművelleti iratok, 1914. 8. – 1915. 5.
- ⁹ Az ezred teljes iratanyagának feldolgozását későbbiekben egy könyv formájában tervezem feldolgozni. – Földesi
- ¹⁰ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, 4. üteg, ütegnapló, 1. kötet, 1914. 07. 31. – 1914. 12. 31.
- ¹¹ A továbbiakban szögletes zárójellel jelzem azokat a mondatokat, szavakat, melyek csak a naplóban tett rajzok, széljegyzetek és utalásokkal lehet értelmezni. A rajzok sajnos ceruzával készültek, hevenyészett, közlésük a tanulmányban nem célszerű.
- ¹² Minden ütegben 6 löveg, azaz ágyú és 6 lőszerkocsi volt hat-hat mozdonyal. Összesen tehát 24 löveg, 24 lőszerkocsi és 48 mozdony. Úgy az ágyúk, mint a lőszerkocsik, meg a mozdonyok is kétkerekű járművek voltak. Ha meneteléskor az ágyút vagy a lőszerkocsit a mozdony mögé kapcsolták, úgy négykerekű járművé lettek. Minden mozdony elé három pár ló lett befogva. A baloldali lovakon egy-egy hajtótüzér ült. A löveg kezelő legénysége a lövegen, illetve az ágyúcső mellett és a mozdonyon ült. A tisztek és tisztetek szakaszonként, illetve ütegenként lóháton lovagoltak, úgyszintén az I. és II. osztály, valamint az ezredparancsnokság törzse is, akik az egész tüzérezredet vezették.
- Forrás:
http://nagyhaboru.blog.hu/2016/04/04/uteg_loveg_loszerkocsi_avagy_mit_kell_tudni_egy_tuzerezredrol
- ¹³ Az esetet a 31. hv. gy. ezredtörténetben is megemlítik, csak augusztus 4-i dátummal. Lásd HERCZEG 1936., 18. oldal.
- ¹⁴ Mozdony: Az ágyútalpához kapcsolható kétkerekű jármű, amelyen lőszer és tüzéretet is szállítanak. A mozdonyon van a lőszer tartó mozdonysekrény, amelynek fedelén három tüzér ül. E kétkerekű taligához kapcsolják a lövegtalpat és a rajtafekvő löveget, így négykerekű járművé válik.
- Forrás: Pallas Nagylexikona, <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/index.html>
- ¹⁵ Már mint a lőszer tárbá, amit a katonai szleng „szekrény”-nek nevezett.
- ¹⁶ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, 1. üteg, ütegnapló, Lapszámok: 1–105-ig, 1914. 8. 4. – 1915. 7. 11.
- ¹⁷ nagymányai Koller Sándor († 1919. szept. 20., 66 éves korában), aki 1905-1915 között volt alispán. Sírja az Alsóvárosi temetőben van.
- ¹⁸ Veszprém és a háború, A honvédtüzérek eskütétele, Veszprémi Hírek, 1914. augusztus 23., 4. oldal
- ¹⁹ kurtály: fegyver, a közvetlenül nem harcolók részére. A kurtály megnevezés gyaníthatóan kifejezetten magyar eredetű szó, mert más nyelveken a német „stutzen” szónak valamilyen változatait használják. Az angol szakirodalmak „short rifle” kifejezése a „rövid puskát” jelenti. A karabély és a kurtály közti tömegkülönbség – 0.2 kg – az eltérő szerelésekből ered. A fegyver tömege: 3.4 kg, a fegyver hossza: 1000 mm, csőhossz: 500 mm.
- Forrás: <http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2003/techn120201.html>. Letöltés ideje: 2014. 07. 07.
- ²⁰ Elmentek a honvédek, Veszprémvármegye, 1914. augusztus 23., 2–3. p.
- ²¹ A 82. honvéd gyalogdandár (hv. gy. dd.) alárendeltségébe tartozott a m. kir. 20. honvéd gyalogezred (Nagykanizsa), az m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred, valamint a m. kir. 7. honvéd tábori ágyúezred. A 82. hv. gy.dd. pedig a 41. honvéd gyaloghadosztály (hv. gy. hdo.) alárendeltségébe volt szervezve. A 41. hv. gy. hdo. szervezetében volt a 82. hv. gy. dd, a 40. hv. gy. dd, valamint a 41. hv. tü. dd. Ez utóbbi tüzérdandár szervezetéhez tartozott a 7. hv. tábori ágyúezred 4 üteggel, valamint a cs. és kir. 12. tábori ágyúezred 3., 4. és 5. ütege.

- ²² A továbbiakban az ezred tűzkeresztségéig az ütegek napi beszámolóját is közlöm.
- ²³ HM HL II. 336. 4. doboz., m. kir. 82. hov. gyal. dandár, Eseménynapló 1914. VIII. 4. – 1915. III. 26, 1–91 lapszám
- ²⁴ Hgh = Hegerhaus, vagyis erdőórház
- ²⁵ Az eredeti iraton oldalt széljegyzetben: *egész 7. á.e.*
- ²⁶ Folw. = Folwark = major
- ²⁷ Eddig a 82. hv. gyalogdandár beszámolója. Folytassuk az augusztus 28-iki események ismertetését már a tüzérezred ütegeinek feljegyzései alapján.
- ²⁸ Vagyis 50–100 lépés távolságra. Egy ember átlagos lépéshossza kb. 75 cm, így az előbbi távolság 37–75 méter.
- ²⁹ A m. kir. nagykanizsai 20-ik honvéd gyalogezred, II. zászlóalj parancsnoka.
- ³⁰ Továbbiakban folytatás a 4. üteg beszámolója alapján.
- ³¹ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, Hadművelési iratok, szn., 1914. 08. – 1915. 05.
- ³² Vagyis 900 méterre.
- ³³ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, Hadművelési iratok, szn., 1914. 08. – 1915. 05.
- ³⁴ E. St. Zielona = Eisenbahn Station Zielona = Zielona vasútállomás
- ³⁵ MH = Mühlhaus = Malomház
- ³⁶ Szállítóoszlop
- ³⁷ Forrás: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>, Letöltés ideje: 2016. 04. 11.
- ³⁸ Vagyis 2250 méter távolságra.
- ³⁹ Forrás: <http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>, Letöltés ideje: 2016. 04. 11.
- ⁴⁰ A mi honvéd tüzérségünk hőstettei, Veszprémvármegye, 1915. 01. 24., 2. oldal
- ⁴¹ Raba a Visztula déli mellékfolyója.
- ⁴² SCHAY, 78. p.

KÖZLEMÉNYEK

Kolostorok és kertek a Veszprémi Vár tövében*

Maradandó élmény minden korosztálynak

BRÁNYI MÁRIA

*„Van-e ennél szebb valóság azok igazolására,
hogy a rögöket, amiken ma élünk,
történelemmel szórta be az idő. [...] Aki itt jár, szinte feledhetetlen élménykinccsel távozik:
magával viszi Veszprém minden szépségét.”*
(Hungler József)

A helyszín előtörténete

A Bakony délkeleti oldalán elterülő, a hét dombra települt, változatos domborzatú Veszprém egyik emblematikus területe a Séd-patak völgyelete. A terepfelszínbe bevágást képző Séd-patak völgyek sorát alakította ki, így a mai néven ismert Fejlesztő-völgyet, Betekints-völgyet, Hosszú-völgyet, Buhim-völgyet és Aranyos-völgyet. A völgy sorból kimagasló dombok, mint a Gulya-domb, Temető-hegy, Várhegy, Benedek-hegy, Cserhát, Táborállás, érdekes láncolatot alkotó terepformaként övezik a vízfolyást. Az évezredek óta lakott gazdag geomorfológiai tájban a mai Veszprém létrejöttét a 10. századra datáljuk. A több mint ezer éves városi múlt utolsó évszázadainak néhány momentumát érdemes kiragadni, a Séd-völgy közelmúltban végbe ment, legutóbbi rekonstrukciós beavatkozása kapcsán.

* A Veszprémi Szemle felkérésére teszek kísérletet a „*Kolostorok- és kertek a veszprémi Vár tövében*” projekt keretében megvalósult Séd-völgyi fejlesztés értékelésére. Teszem ezt olyan táj- és kertépítészként, aki a felújítást megvalósító önkormányzati vezetésben 2006–2010 között önkormányzati képviselőként, városstratégiai tanácsnok, valamint a Városfejlesztési és környezetvédelmi Bizottsági elnökként, majd 2010 októberétől, mint városstratégiai alpolgármester vettem részt. A betöltött pozícióból adódó érintettségem révén valószínűleg elfogult vagyok, bár igyekszem a kiértékelésnél szigorúan szakmai szempontokra hagyatkozni.

A 18. századi leírások kedvelt kirándulóhelyként említik a Séd-völgyet, mely térhasználat következtében, a 19. században már csárdák is megjelennek. A fejlődés megállíthatatlan, így a 20. századi említésekben a kirándulások, szabadtéri szórakozás helyszínékként jelenik meg a Laczkó-forrástól keletre kanyargó Séd-patak környezete. 1958 nyarán megnyílt a völgy sor Fejes-völgyi szakaszán, a mai Állatkert jogelődje. Ez volt az első olyan zöldfelületi létesítmény, mely a szabadidő eltöltés célzott helyszínékként települt a Séd menti egyik völgybe. A fejlesztés folytatásaként valósult meg a Vidámpark, a Betekints-völgy területén, melynek átadására 1961 májusában került sor. A kb. tíz évig tartó virágkor hazai ismertséget hozott a Séd-völgy számára. A Veszprémben készült játékfilmek – Jancsó Miklós: Fényes szelek; Huszárik Zoltán – Sára Sándor: Szindbád – filmkockái, bepillantást engednek a környék 1960-as évek végének kialakult helyszíneibe, melyek a hetvenes évek lassú hanyatlása következtében egyre elhanyagoltabbá váltak.

A levéltári dokumentumokból kiderül, hogy 1970-ben a városvezetés tervezői megbízást adott, a Veszprém Megyei Tanácsai Tervező Vállalat részére – tervezők: Kovács Elemér és Kovács Lajos –, hogy „Veszprém kultúrpark, zöldterület rendezés” tárgykorben tervek készítsenek. A tervekben, a meglévő zöldfelület funkcionális gazdagítására adtak javaslatot a tervezők. Vélhetően már ennek a tervezési folyamatnak az eredményeként mini-kreszpálya és gyalogos sétautak jelentek meg a völgyben.

Koncepcionális váltásként is értékelhető, a városvezetéstől eredeztethető az 1983-as tervpályázat kiírása. A Séd-völgy rendezésére irányuló tervpályázat három alapgondolatból indult ki, mint a Séd-patak vonzásterületének, a táji adottságokat kibontó zöldterületi rendezése oly módon, hogy szolgálja a helyi lakosság, illetve az idegenforgalom aktív pihenő igényét, továbbá megfogalmazódott a változatos, differenciált lakóterületi kijelölés igénye oly módon, hogy az a városszerkezettel harmonizáló, a környezeti és terepadottságokat figyelembe vevő beépítési módban teljességen ki. A meglévő zöldfelületi környezet részbeni lakóterületi átalakítása mindenképpen újszerű közelítése volt a Séd menti tájhasználatnak, mely változás szerencsénkre, a későbbiekben sem megvalósuló elképzelés szintjén maradt.

A nyolcvanas éveket követő mintegy húsz esztendőben több, kisebb-nagyobb területi egységre kiterjedő, zöldterület megújítást célzó terv készült, azonban ezek hatására lényeges beavatkozás és így változás nem történt a Séd-völgyben. A hosszú éveken át tartó vegetálás eredménye volt egy kiváló környezeti adottságokkal bíró, fokozatosan leromló növényállományú és műszaki állapotú zöldterület, mely még a leromlott állapotához képest is alulhasznosítottan terült el a veszprémi belváros északi lezárásaként. Ebben az időszakban, leginkább a közvetlen lakókörnyezet által használt sétateréként és kutyafuttatóként működött. A területben rejlő, kibontásra váró értéket többen felfedezték, azonban a megújításhoz szükséges elszántság hiány-

zott. A 2007–2014 közötti Európai Unió fejlesztési ciklus anyagi forrást biztosító lehetősége nyitotta meg az utat a terület minőségi átalakulásához. Az A.D.U. Építész Iroda és a Budapesti Corvinus Egyetem Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszéke már 2005-ben dolgozott a turisztikai programkínálat bővítését megcélzó tanulmányterven. A tervezők helyismerete és a tanulmánytervben megfogalmazódó gondolatok, jó szakmai alapot kínáltak az Unió pályázati kiírásán való részvételhez.

Most, 2016-ban visszatekintve erre az időszakra megállapítható, szerencsések vagyunk, hogy a terület nem épült be, viszonylag érintetlenül megtarthatta kiváló adottságait.

A „Kolostorok és kertek a Veszprémi Vár tövében” – Séd menti közparki zöldfelületek és műemlékek rekonstrukciója című projekt bemutatása

A pályázat feltételei szerint a hasznos szabadidő-eltöltést szolgáló, magas használati értékű, több generációt szolgáló, az életminőséget javító, némi munkahelyet teremtő és fenntartható rehabilitációt kellett a pályázóknak bemutatniuk. Már a projektfejlesztés kezdeti időszakában megfogalmazódott cél volt az Állatkert és a veszprémi Vár – a két leglátogatottabb turisztikai célpont – összeköttetésének javítása. A pályázati kritériumok és a kibővített megbízói elképzelések alapján elindított tervezés keretében fokozatosan bontakozott ki a projekt szakmai programja. A pályázati feltételek mentén, többszöri nekifutásra sikerült a beavatkozási terület lehatárolása. A legvitatottabb kérdést, a Csátár-hegy keleti oldalán lévő Séd szakaszhoz kapcsolódó, a Séd vízszintjének szabályozását lehetővé tevő víztározó és az Aranyos-völgyi Séd szakaszon építendő gát kialakítása jelentette. Előnyként a szabályozható vízszint jelent volna meg, azonban a tervezés összetettsége, az engedélyeztetési eljárás nehézsége, valamint a számításba vehető források nagyságrendje egy szűkebb területi lehatárolást tettek indokolttá. Így körvonalazódott, a Kiskúti csárdától a Remete utcáig terjedő, Séd-menti zöldfelületi és műemléki épületek felújításának a pályázati ötlete a „Kolostorok és kertek a Veszprémi Vár tövében” című projektnév alatt.

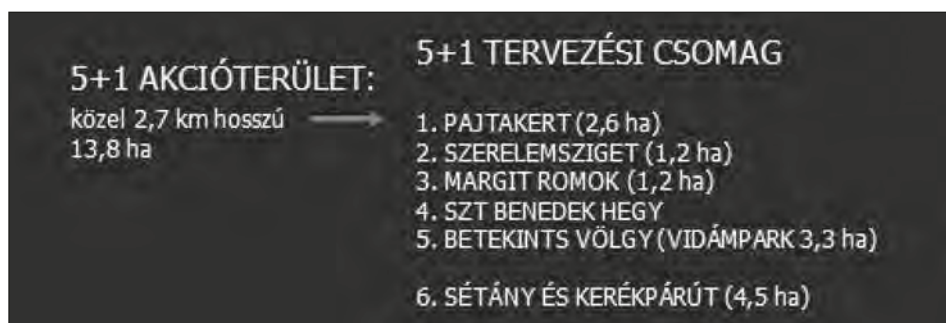
A fejlesztésre kijelölt területet a csatolt nagyméretű térkép mutatja be.

Az Új Magyarország fejlesztési terv keretén belül, a Közép-dunántúli Operatív Program (KDOP-2.1.1/A-2008-0005), „Kiemelt, kulturális örökségre épülő vonzerők fejlesztése” program keretében, 888 806 848 Ft nagyságrendben ítélt meg támogatást a projekt megvalósításához 2008. 10. 29-én.

A projekt legfontosabb adatai

A projekt tartalmát képező tervezési területek és azok mérete

A projekt bemutatása térszerkezeti bontásban (nyugati irányból kelet felé haladva)

Betekints-völgyi, középkori nevén Veszprémvölgyi terület: A Betekints-völgy, már 1877-ben közkedvelt sétálóhelye a veszprémieknek, „Közsétatér a Lövdénél” néven szerepel s közterületek között. A 20. század első felében, a területen sétaút-rendezést és faültetést végzett a Veszprémi Szépítő Egylet, majd az 1960-as években lakossági összefogásban, önkéntes munkával készült el a Vidámpark. A tíz évig működő Vidámparkot 1961. május 1-jén avatták fel. Ennek az időszaknak a lenyomata a csónakbeszállóval kiépített csónakázó tó, díszkút, a Sóhajok-hídja, vidámparki vörösköböl falazott bejárat (Békás-kapu) és kerítés, valamint a Veszprémvölgy utcai kapuház, kőfal és az egykori büfé épület. A kb. 580 m hosszú Séd szakasz megközelítése a Kiskuti csárda közvetlen környezetében, illetve a vízfolyás bal oldalán a Veszprémvölgyi utcára kicsatlakozó parkolóhelyként használt 6437 helyrajzi számú területen lehetséges. A terület meghatározó eleme a 6438/4 helyrajzi szám alatti földrészleten lévő veszprémvölgyi apáca kolostorrom és a szomszédságában álló jezsuita templom épület. A középkori város szélén, Szűz Mária tiszteletére emelt apácázárda és nőnevelő intézet nagy jelentőségű Veszprém város, az államalapítás és a magyarországi kereszténység történetében. A veszprémvölgyi apácakolostor alapítása a fellelhető adatok szerint Szt. Istvánhoz kötődik. Valószínűleg 1031-ben a kolostor falai között, Gizella királyné személyes közreműködésével készült az a

A jezsuita templom állapota felhajtás előtt

A templom a felújítás után

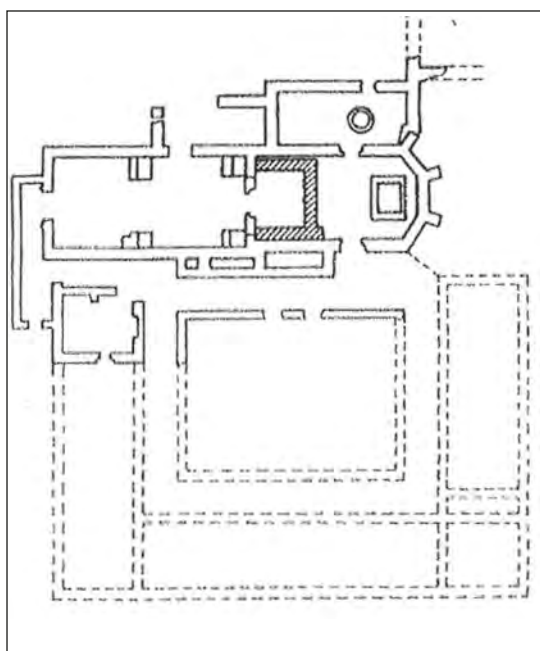
bíborselyem miseruha, melyet később királyi koronázási palásttá alakítottak át. Az eredeti alapító levelet nem ismerjük, azonban az 1109-es átirat tanúsága szerint, a kolostor alapítása megelőzte a püspökség alapítását. A tatárjárás és a török hódoltság közötti időszakban ciszteri apácák éltek a kolostorban. Hozzájuk köthető a 13. századi rendház és templom újjáépítés, valamint a 14. századi monostor átépítés és bővítés. A török időkben romosodott birtokot a győri jezsuiták kapták meg a 17. században. Ők kezdték el építeni a ma is szeretett templom épületet, amely teljes pompájába soha nem készült el, köszönhetően a rend Mária Terézia-korabeli felosztatásának. Az 1930-as években Rhé Gyula végzett ásatásokat és hozta felszínre az épületegyüttes késői periódusát. Az „Árpád-kori templomok program” keretében kezdődött újra a monostor együttesének kutatása, mely folyamat az 1999-es kezdet után, forráshiány miatt 2002-ben leállt. 2004-ben a rohamos pusztulás megakadályozása céljából engedélyezési dokumentáció készült, azonban az áttörő lépést az Önkormányzat komplex rendezési szándéka és az Uniós forrás jelentette. A projekt keretében, a Kulturális és Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársa, Máté Zsuzsa építész tervei alapján megvalósult a monostor (kolostor udvar és az azt övező helyiségek) bemutatása, a jezsuita templom épület helyreállítása oly módon, hogy közösségi térként lehessen használni, továbbá az amortizálódott kiegészítő épületben WC-

csoport, ill. ételfogyasztás nélküli büfé befogadására alkalmas fejlesztés. A védelem alatt álló egység térszerkezeti dominanciáját már az 1875-ös várostérkép is mutatja.

Ezen előzményekre alapozva és a műemléki egység országos és hangsúlyosan veszprémi kultúrtörténeti vonatkozásai révén kiemelt, központi eleme a projektnek ugyanúgy, mint a későbbiekben említésre kerülő Margit-romok együttese. Fontosnak tartottuk, hogy bár az MNV Zrt. kezelésében lévő, állami tulajdonokról van szó, a rekonstrukcióhoz szükséges forrásokat a pályázat keretein belül biztosítsuk. A projekt keretében megvalósult beavatkozással, nem csak veszprémi, hanem országos jelentős értékeink megóvására és korszerű bemutatására kerülhetett sor. Az előzőekben megfogalmazott szempontok támasztják alá, hogy a műemléki egységet övező közpark megújításánál további, kiszolgáló funkciójú épület került megépítésre. A kialakult állapot jól szolgálja a szabadtérhez köthető közösségi igényeket, számos kulturális rendezvény magas színvonalú lebonyolításához ad a kiszolgáló elemek jelenléte megbízható hátteret. A Betekints liget nyugati bejáratánál, a Kiskuti csárda felé eső részén burkolt parkoló létesült. A parkolótól szilárd (térkő) burkolatú, illetve szórt (kavics) burkolatú sétautak indulnak és tárják fel a közpark belső térelemeit. A Séd-patak mentén vezető sétautak, jó arányú térképzéssel veszik közre a műemlék együttes déli oldalán feltáruuló tavat és az egykori kisvasúti megállót. A tó nem csak látványként, de a közel 4000 m²-es felületével kondicionáló hatása révén is jelentős eleme a kompozíciónak. Nyugodt vízfelülete révén jó adottságokat jelent a vízi társulások, és a vízparti élőhely meghonosodására, bemutatására. A Békás-kapu mellett kialakult parkolót elérve, a Séd mindkét partján természet közeli anyaghasználattal kiépített játékkert tárul fel. A bal parton, a kialakított játéktér helyén már korábban játszó elemek által, míg a jobb parti területen az egykori Gábiel-féle vízimalom romjai melletti gyepes területen épült meg a „Magyar népmesék játékkertje”, az „A part alatt” című gyermekdal tematikáját követve. Ha történelmi távlatban gondolkodunk, ezen területi egységnél is érdekes változást tapasztalunk. Az egykori gazdasági tevékenységet fémjelző városszéli malom és malomárok, a 19. század végén már jellemzően megjelenő „városliget”-szerű használat, majd néhány évtizedes úttörőtábori múltat követően vált a helyszín a veszprémi kisgyermekes családok közkedvelt célpontjává. Így toppanunk egy különleges hangulatú mesevilágba a Gulya-domb hegymászók által kedvelt meredeken leszakadó sziklafalai között.

Kittenberger utcai parkolótól a Patak térig terjedő szakasz: A Séd-patak jobb partján lévő szilárd burkolatú parkolóba csatlakozik a Kiskuti csárdától kiinduló, Betekints-völgyet és az abban elhelyezkedő épített és zöldfelületi elemeket feltáruó szilárd burkolatú sétaút. A parkoló, mintegy köztes megközelítési pontként funkcionál, szervezi és elosztja a gépjárművel megérkezőket. Turisztikailag fon-

tos funkciók, mint a tavalyi (2015-ös) évben 321 000 főnél is nagyobb látogatót vonzó Állatkert, a Villa Medici Hotel, a Betekint Hotel, valamint a Viadukt érhető el innen. Nem a jelen projekt keretében, de időben összehangoltan valósult meg a leglátogatottabb veszprémi turisztikai célpont, az Állatkert gulya-dombi elérhetősége. A 8-as főközlekedési út, veszprémi nyugati elkerülő szakaszáról, szilárd burkolatú feltáró út épült az Állatkert újonnan létesített gulya-dombi bejáratához. Ez a fejlesztés, valamint a Kittenberger utca keleti szakaszának egyirányú gépjárműforgalomra való újra megnyitása tette lehetővé a Kittenberger utca, és a kapcsolódó Betekints-liget gépjármű forgalmának csökkenését, a térség közlekedési terheltségének mérséklését.

Kralovánszky Alán rekonstrukciós vázlat

Margit romok környezete: A Vár kilátóteraszáról, a szinte veszprémi jelképnek számító, Ispánky József: István és Gizella szobrától (készült 1938-ban) jól látható, a Margit-romokként nevezett gótikus zárdatemplom maradvány és környezete, a következő egység központi eleme. A Szent Katalin domonkos templom és kolostorrom helyreállítási tervét, ugyancsak a Kulturális és Örökségvédelmi Szakszolgálat építész munkatársa, Máté Zsuzsanna készítette el. A kolostort 1240-ben Bertalan veszprémi püspök alapította domonkos nővérek részére. A kolostor és a városrész (Szent Katalin szeg) is a keresztény hite miatt lefejezett Alexandria Szent Katalin-ról kapta a nevét, aki a

diákok, tudósok és szövönők védő alakja. Az együttes nevezetes arról, hogy az 1246–1252. közötti időszakban itt nevelkedett IV. Béla királyunk leánya, Árpádházi Margit. Margit, a serdülő leány éveket – mely a tanulás és az apácaéletre való felkészülés időszaka volt a kisleány életének – Boldog Ilona prior, a kolostor egyik legnevesebb apácája iránymutatásával élte meg. (A fenti adatokat Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém* című munkájából ismerjük.) Az épületegyüttes pusztulása a 16. századra datált. A kolostor romjaival az 19. század közepén Rómer Flóris foglal-

A Margit-romok a rekonstrukció előtt (Fotó: archív)

*Vízi labirintus, háttérben a Margit-romok
(Fotó: Jokesz A.)*

Szerelem-sziget (Fotó: Wöller)

Rézsűs játszókert (Fotó: Jokesz A.)

kozott, majd 1936-ban Rhé Gyula végzett régészeti feltárást, melynek során tisztázta az egyhajós templom alaprajzát, a csatlakozó kolostor és kerengő elhelyezkedését. Az 1950-es években újabb helyreállítási munkákat végeztek, majd néhány év intenzív pusztulása (eredeti falak nagymérvű pusztulása, kőfaragványok egy részének eltűnése) után az 1960-as évek végén feltárták a román kori szentélyt.

Kralovánszky Alán rekonstrukciós vázlata jól mutatja az egykori együttes alaprajzi konfigurációját, melyre a megújítás során utalásokat teszünk a burkolat textúrájában.

A jelenleg szerves egységet képző közkertben szépen tárul elénk a történelmi múlt és az ehhez kapcsolódó 21. századi reflexió kertépítészeti kibontása. A kapcsolódó környezetalakításnál, a műemléki romhoz kapcsolódó díszkert és díztér (tájépítészeti térkompozíció) és pihenőkert alakult ki. A beavatkozás során elkészült az oltár rekonstrukciója, megújultak a lépcsők, megtörtént a romfalak állagmegóvása. Kiepültek a kolostori tanulás kertépítészeti szimbolikus elemei, mint a labirintus, a folyóvíz, a kút és a rózsakert. Hangsúlyt kap a helyszínen tartózkodó számára fontos átláthatóság, valamint a Vár és Margit-romok vizuális kapcsolata, a távolból feltaruló, szemet gyönyörködtető és helyszínre csalogató látvány.

Szerelem-sziget: A területen belül hármastagozódást találunk. A Céhház utca felőli egységénél, a térformák, szintkülönbségek és a már korábban is meghonosodott területhasználatból adódóan fogalmazódott meg a kialakítás koncepciója, így került ide egy nagyméretű a rézsűkhöz igazodó ún. Rézsűs játékkert. A játékkerten belül található a nagyobbacska korosztály igényeihez illeszkedő játszóvár komplexumot csúszdával, tornyokkal és ügyességet igénylő elemeket, valamint a mozgásukban korlátozottak részére kifejlesztett kerekesszékekkel is használható játékkert egységét.

Déli irányba haladva, változik a völgyelet jellege, így nyugati irányból a Benedek-hegy dolomit vonulata, a keleti oldalon a lakókeretek sziklás domboldalai

Püspöki pihenő (Fotó: Jankó T.)

História kert szolgáltató egység és rendezvénytér

futnak le a Séd-melletti sétányig. Ezen a rövidke szakaszon jól megfigyelhető a Séd-völgy építő munkája. Az adottságként jelenlévő domborzat adta a gondolatot, egy mediterrán hangulatot felidéző, a terveken Fügés-kert néven szerepeltetett kialakításához.

A Szerelem-sziget egységének záró eleme a Kutas tér kialakításában fogalmazódik meg, azaz a korábbi Pajta utcai kicsatlakozást tárja elénk. A középpontjában díszkúttal megjelenő pihenőkert, már szinte önálló városi térként megjelenve, méltó „fogadó kapuja” a közparknak.

Pajtakert: A projektötlet megfogalmazása és az első pályázati időszak idő intervallumában, a terület részben az Önkormányzat, részben a veszprémi katolikus érsekség tulajdonát képezte. A projektfejlesztés időszakában az egykori pajtakerti pihenő épület és a hozzá tartozó kert új tulajdonosé lett. A tulajdonosváltás nem lehetetlenítette el a projektet, azonban a használati célokban és a finanszírozás konstrukciójában változást hozott. Fontos hangsúlyozni, hogy városi és projekt szinten is tudtuk tartani és a jövő számára biztosítani a legfontosabb elképzelést, azaz a Séd menti zöldfelület közhasználatra történő nyitottságát. Ezen elvek alapján alakult ki városi fejlesztésként a Kutas téri parkoló és az egykori püspöki pihenőkert területén a História-kert szolgáltató egység és rendezvénytér.

Benedek-hegy, Úrkút utca, Kollégium utca: A projekt keretében megújult a Várba vezető keleti lépcsősor, a közvilágítás és a Benedek-hegyi kálvária indító stációi. A stációktól kiindulva, dolomit sziklagyepi vegetációt idéző növénykazettákkal övezett új kő burkolatú sétány készült a megújult kő kereszthez.

Benedek-hegy (Fotó: Durmics M.)

Az Úrkút utcában és a Kollégium utcában térszín alá kerültek a korábban vizuális környezetszennyezést jelentő légvezetékek, megújultak a növény szigetek. Az utóbbi fejlesztések a veszprémi Vár, völgyből feltáruló látványa miatt voltak kiemelt fontosságúak.

Az egyes területi egységek adottságainak kibontása, összekötése és többlet használati funkcióval történő felruházása párosult a növényzet teljes megújításával és gazdagításával, valamint a területek korszerű kertarchitektúra elemekkel való felöltöztetésével. E folyamat részeként épültek falazott kerítések, támfalak, a Sédet átívelő egyedi hidak, játékkertek, telepítésre kerültek különféle kerti ülőbútorok, árnyékolók. Kiépült a projekt teljes hosszában a korszerű középmagas fénypontú közvilágítási rendszer, mely révén a szürkületet követő órákban is lehetőség nyílik a biztonságos parkhasználatra. A komplexitás jegyében került sor a turisztikai útbaigazító és ismertető táblák kihelyezésére is.

Már a projekt végrehajtás időszakában szembesültünk néhány olyan helyzettel, mely kompromisszumokat követelt. Főként a források adta keret, valamint a több lépcsős pályázatból eredő rendszer sajátosságai, az időhiány, valamint a kivitelezés közben felmerülő nehézségek okoztak döntési helyzeteket. A felsorolt hatások eredményének tudható be, hogy a Csatár-hegy alatti Séd szakasz vízrendezési elképzelése tanulmányterv szinten befejeződött, a sétautak egy részénél szórt kopóréteg valósult meg, nem épült külön nyomvonalon kerékpárút, nem került sor a Patak tér rendezésére, nincs teljes körűen kiépített öntözőrendszer és vélhetően még hosszán lehetne különféle igényeket felsorolni. Meg kell tanulunk azonban, hogy egyetlen fejlesztés – főként, ha az pályázati támogatásból valósul meg – nem tud minden városi igényre, felmerülő kérdésre megoldást hozni, meg kell tanulni jó kompro-

misszumokat kötni. Továbbá szükséges egy megfelelő kitekintés a tematikájában kapcsolódó, már megvalósult illetve megvalósítás alatt lévő fejlesztésekre.

Megvalósult fejlesztések: a veszprémi Hősi kapu rekonstrukciója turisztikai vonzerőfejlesztés céljából; a belváros funkcióbővítő rehabilitációja I és I/B ütem; kerékpárforgalmi hálózat fejlesztési beruházások; Zöld kisokos, szemléletformáló kampány; állatkerti fejlesztések; Összefogás Veszprém turizmusáért és Veszprém, a királynék városa turisztikai projektek; a Gulya-dombon parkerdő fejlesztés, kilátóval, sportpályával, kutya-futtatóval stb.; a Roboz utcai híd új híddal történő leváltása.

Amennyiben megfelelő nyitottsággal és a megértés készségével összességében értékeljük a Séd-völgyben megvalósult projektet, elemezzük a megfogalmazott elképzelések és a megvalósulás viszonyát, nem lehetünk elégedetlenek. Főként azért nem, mert a legfontosabb álmunk beteljesült, elkezdtuk használni a völgyet, benépesült Veszprém legnagyobb kiterjedésű, legszebb fekvésű, legszebb környezeti adottságú közparkja. Kijelenthetjük, értékőrző beruházást valósítottunk meg. Nem kis teljesítmény, büszkék lehetünk rá.

A veszprémiek részéről, az átadást követően megindult az érdeklődés a fejlesztés iránt. Egyre több család számára váltott ki vonzerőt a terület. Sikerült a látogatóigényt megfelelő közösségi közlekedési kapcsolattal is kiszolgálni, így a meglévő viszonylatok mellett új lehetőségként jelent meg a 12-es számú autóbusz járat, mely segítségével a belvárosból a Kutas teret és a Patak teret érintve lehet megközelíteni a Séd-völgyi séta nyomvonalat. Az autóval érkezők számára is kedvező a kiépített parkolók térbeli pozíciója, mint a Kiskuti csárdánál, a Békás-kapunál, a Kittenberger utcánál, a Patak térnél és a Pajta utcai Kutas téri parkolónál. A kerékpárosok, civil közösségek, iskolai csoportok is egyre nagyobb számban keresik fel a területet. Nem csak mi helybéliek, hanem a más településről érkezők is gyakorta használják a parkot, részint egyéni programként keresik fel, másrészt a parki rendezvények résztvevőiként látogatják. Több sikeres városi rendezvény honosodott meg a Séd-völgyben, így a „Bor, böllér, blues fesztivál”, a „Gizella Napok”, a „Kabóciádé” és a „VeszprémFest”, melyek programjait már el sem tudjuk képzelni a völgyi helyszínek használata nélkül.

Örömmel tapasztalható, hogy az elmúlt években egyre több magánereős fejlesztés is erősíti a területen meglévő turisztikai és szolgáltatói kínálatot. A projekt elindítása óta, új épülettel bővült a Gizella Hotel, a Betekints Hotel megépítette a Patakparty szabadtéri színpad és rendezvénykert egységet, új életre kelt a Kiskuti csárda. A Patak téren házi főzésű fagyaltot kínáló fagyaltozó létesült, megnyílt a Fricska vendéglő és a Hotel História Malomkert, valamint a hozzá kapcsolódó Malomkert Sörház. Az említett fejlesztések, mint az alapprojekt tovább gyűrűző hatásai értelmezhetőek. A magas társadalmi presztízsű, kedvelt, látogatók által keresett helyszín gazdasági értéknövelő hatása jól igazolható e veszprémi példákkal.

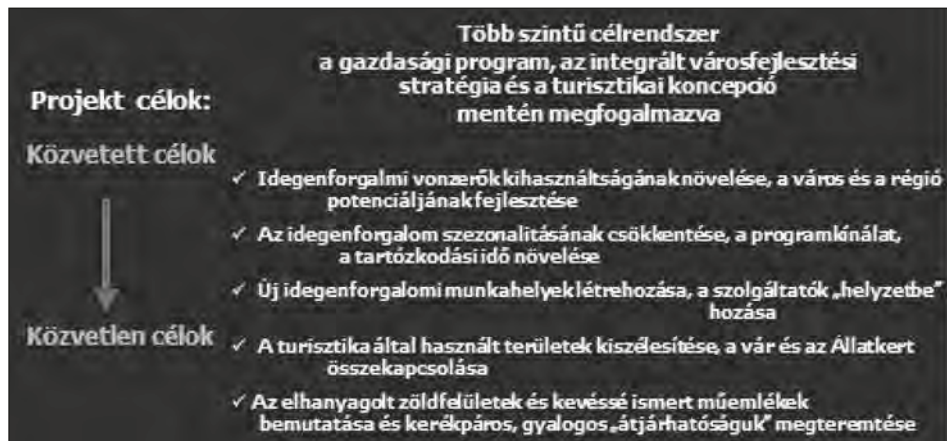
A Séd völgy fejlesztésénél is, mint bármely más európai uniós forrás felhasználásnál – véleményem szerint ma már valamennyi beruházásnál – kiemelten fontos szempont a fenntarthatóság. Ma már egyértelműen igazolható, nem szabad, nincsen értelme olyan fejlesztéseket végrehajtani, melyek működtetése nem biztosítható. A projekt öt éves kötelező fenntartási időszaka – a tavalyi évben lezárult – megfelelő mennyiségű üzemeltetési tapasztalatot biztosít számunkra, mely fontos támpont a projekt sikerességének megítélésénél. Az öt éves időtáv jelen esetben szerencsésen illeszkedik a parkok, növény együttesek felülvizsgálatára javasolt öt éves ciklushoz is. Az eltelt évek tapasztalata felhívja a figyelmet arra, hogy hol és milyen mértékben kell beavatkozni, felújítani esetleg újra tervezni. A séd-völgyi projektnél koncepcionális változtatások irányába mutató igény nem mutatkozott, azonban a napi használatból adódó megújítási szükségesség és a többlétszolgáltatás iránti igény hatására, részben önkormányzati saját forrásból, másrészt a Területfejlesztési Operatív Program által finanszírozva újabb beavatkozásokat tervezünk. A játék-keretek megújítása már a 2016-os évben megindul és a tervek szerint a nagyobb volumenű munkákat is befejezzük 2018. év végéig. A részletes műszaki tartalom összeállítása az idei év (2016) feladata.

A felmérés alapján, legnagyobb a játszókertek és a jezsuita templom épület melletti közösségi rendezvény térnél az elhasználódás mértéke. Ezek orvoslására a játékkertek játszóeszközeinek fokozatos cseréje, megújítása, valamint a gyöngykvics eséscsillapító felület korszerűbb, könnyebben fenntartható gumi örleményből készülő elemes vagy helyszínen öntött felületre való felváltása a tervünk. A rendezvény térnél a már megújult színpadhoz nagyobb kapacitású energiavétel kiépítését is tervezzük. A szórt felületű burkolatok egy részét szilárd burkolattal, másik részét gumi örleményes futópálya burkolattal szeretnénk felváltani, mivel komoly igény merül fel a profi és amatőr sportolóktól. Terveink között szerepel a Patak tér rendezettségének javítása is. Kisebb mértékű, de nem kevésbé fontos feladatunk a műemléki területeknél a bemutatás kiterjesztése. A rajzos, történeti leírásokat tartalmazó bemutatás mellett maketteket lehetne telepíteni a romkertek környezetébe. A meglévő növényanyag folyamatos megújítása, frissítése is kiemelt feladata a minőségi működtetésnek.

Több pozitív visszajelzést kapok személyesen, illetve áttételesen is érnek pozitív visszacsatolások. A példák sorából kiragadok kettőt, melyek kapcsán nemzetközi kitekintésben illetve országosan is ismert helyszínné válik a völgy. 2015 nyarán, a Vass László Gyűjteményben megnyíló, Bernar Venet kiállítás három szabadtéri helyszínnel is bővült. A méltán világhírű szobrászművész két nagyméretű munkájának választotta helyszínül a Séd-menti területet. Az egyik munka – Egyenlőtlen szögek: rendezetlenség, 2015, – a völgyet szegélyező Sintér-domb platójára, míg a másik – Ívek rendezetlenül – a Betekints-liget közparki környezetébe került. Lehet-

e annál kézzel foghatóbb elismerése egy környezetalakításnak, mint az előbb említett példa kapcsán bekerülni Bernar Venet installációs helyszíneinek sorába, így egy kötetben megjelenni Versailles, a bécsi Belvedere Múzeum, a Velencében a Palazzo Cavalli-Franchetti mellett.

Szintén pozitív visszajelzésként értelmezhető, hogy egy jó nevű internetes oldalon, több mint 320 000 személy ajánlásával – a Nők Lapja Café oldalán, 2016 márciusában – az ország legszebb sétaútjaként köszönt vissza a Séd-patak völgye.

Összességében kijelenthetjük, jó úton jártunk, amikor a projektbe belevágtunk, jó úton haladunk, amikor a projektet fenntartjuk, tovább fejlesztjük. A 20. század második feléig időben visszatekintve, jelen projektet megelőzően, nem találunk hasonló léptékű közterület-fejlesztést Veszprémben, sem a beavatkozás mértékében, sem a fejlesztés által elért társadalmi hatás vonatkozásában. Mivel egy projekt kiértékelése a feladat, a személyes véleményen túl szükséges a projekt következőkben bemutatott célrendszerének áttekintése.

Mind a közvetlen célok, mind a közvetett célok esetében pozitív eredményeket tapasztalhatunk. A fizikailag tetten érhető – egy-egy beruházási elem megvalósulásával igazolható – eredményeken túl, a mai napig is érzékelhető a területhasználat mennyiségi és minőségi változása, melynek a szokásainkba beépülő eredménye már társadalmi hatásként értékelhető. Személy szerint ez utóbbi vonatkozást érzem meghatározóbbnak, mivel ez igazolja, hogy a fejlesztésnél lényegi, tartalmi változást sikerült elérni. Olyan kultikus tér bontakozott ki Veszprémben, melyre mindannyian büszkék lehetünk.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- Veszprém Város Tervtára (MNL VeML XXIII.660.d) 1277/b; Vidámpark kerítések tervrajza.
Tervező: Csomay Kálmán 1960.
- Veszprém Város Tervtára (MNL VeML XXIII.660.d) 905; Veszprém Kultúrpark beruházási programterve (Vidámpark) 1970
- Veszprém Város Tervtára (MNL VeML XXIII.660.d) 1411; Tervpályázat a Veszprém Séd-völgy rendezésére
- Kolostorok és Kertek a Veszprémi Vár Tövében, a Séd-völgy zöldfelületi rehabilitációja tervdokumentációi. Tervező: Budapesti Corvinus Egyetem, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék; Generál tervező: A.D.U. Kft
- Veszprém Történelmi séta a Séd-völgyben kiadvány
- Kolostorok és Kertek a Veszprémi Vár tövében, Séd menti közparki zöldfelületek és műemlékek rekonstrukciója konferencia. Előadó: Brányi Mária városstratégiai tanácsnok 2009. 09. 24.
- Séd és környéke VeML Kaleidoszkóp – a beruházást megelőző időszakból származó fotók
<http://elbiferrum.blogspot.hu/2015/07/veszprem-kornyeken-veszpremfest-urugyen.html>
<http://www.veszpremvolgy.hu/>
<http://www.vehir.hu/cikk/18075-veszpremi-setak-a-sed-volgy>
<http://epiteszforum.hu/kolostorok-es-kertek-veszprem>
<http://www.nlcafe.hu/utazas/20160305/bemutatjuk-az-orszag-veszprem-setaut>
- Bernar Venet: MetaMetria 2015. július 18. kiállítás Veszprémben

A veszprémi új városközpont utcaneveiről

Utcanévtörténeti adatok,
elméleti és gyakorlati kérdésekkel hangszerelve

SOMFAI BALÁZS

Az utcanév a mindennapokban a városon belüli biztos eligazodás záloga, a társadalom életében a mindenkori politika felfogásának érzékeny mutatója, a múltat illetően pedig a várostörténet sajátos lenyomata. Városunk utcaneveinek kialakulását és sorsát kutatni alapvető feladat, amely végső soron a távlatokban tervezett várostörténeti monográfia *előmunkálatainak* egyik grádicsa lehet. Indokolt tehát módszeresen foglalkozni az utcanevekkel.¹

Útirányok, útvonalak

Mint minden utcanévtörténeti vizsgálatban, a veszprémi Kossuth utca-környéki nevek ügyében is először az utcák, terek kialakulását kell ismernünk.

A Kossuth Lajos utca környékének, vagyis az új városközpontnak az utcatörténetében különösen fontos szerep jut a városunk esetében oly hangsúlyos domborzati viszonyoknak. A városnak ez a részlete a Cserhát déli darabján, a Séd völgyére lejtő terepnek a Hosszú-völgytől a dél felé eredetileg hosszabb Völgyikút-völgyig tartó szakaszán épült ki. Mivel Veszprém város helyének rendkívül változatos felszínén még ez a rész a legegyenletesebb, ezért itt alakult ki a távolsági utak viszonylag sűrű, legyezőszerű hálózata, legalábbis a Séd-től és a Várhegytől délre-délkeletre. Ezek sora nyugattól kelet felé haladva:

- a Hosszú-völgy–Kasza-völgy vonalán futó, Felsőörsre vezető út (eredetileg lent, a mai Erzsébet sétány–Füredi út nyomvonalán);
- a Szentkirályszabadjára vivő Szabadi út (a mai Brusznai u.–Bajcsy-Zsilinszky u.–Almádi út vonalán);
- az előzőből a mai Vörösmarty térnél kiágazó és a Látóhegy mellett a vörösberenyi szőlőhegyre vezető út (ebből mára semmi nem maradt, szerepét más utak vették át, helye beépült);
- a Romkút (hajdani jóvizű forrás, római eredetű régi falmaradványokkal Szentkirályszabadja határában) felé, majd tovább a Balaton északkeleti mellé-

kére, a „Balatonföre” vezető út (ebből az útból ma az Ady E. utcának a Diófa utcáig tartó szakasza van meg);

– a Várpalota–Buda felé vivő út (amely a Kossuth utcával és folytatásában a Kossuth-iskolától kezdődő Budapest utcával azonos).

Fontos településtörténeti lépés volt, ahogy a Felsőörs felé vivő út a Cigánydomb tájékán idővel áttevődött a hátság peremére.² Így képződött a mai Mártírok útja, míg az eredeti szakasza gyalogúttá vált, ott halad most az Erzsébet sétány. Mivel a Mártírok útjának (akkor: Örsi útnak) a vonala a Szabadi utcát metszve tovább is tartott észak felé, közelebbi kapcsolatot hozott létre a Cserhát beépült részével úgy, hogy a mai (vagy nevében inkább tegnapi) Bástya-áruháznál kivezetett a mostani Kossuth utcára. Meg kell említenünk a legutóbbi újdonságot is: az Almádi út legbelső szakaszának az átkötését a korábbi Pártház melletti terjedelmes körcsomópontra a hajdani balatoni vasútvonal helyének felhasználásával. (Az utcanévadás aktusa itt még nem zárult le.)

Terek, térségek

Az utak elágazásai és kereszteződései hangsúlyossá tették ezeket a csomópontokat, ami többhelyütt terek kialakulásához vezetett. Így jött létre a mai Bajcsy-Zsilinszky u. és Mártírok útja találkozásánál az egykor József térnek, majd Károly térnek nevezett teresedés (java részét elfoglalta az 1907-ben épült Károly-templom); aztán közelében a Szabadi úttól az említett, berényi szőlőhegybe vezető út kiágazásánál a mai Vörösmarty tér, igaz, ebben szerepe volt az itt elterülő Balog-tó nevű sekély vízállásnak is, melyet 1895-ben megszüntettek;³ odébb a Palotai út mentén a Jutasi út torkolatánál a Széna tér vagy Palotai tér nevű közterület (ma a Kossuth-iskola és a Pártház – illedelmesebb újabb nevén: Zöld Ház – közötti térség).

Jelentős településtörténeti fejlemény, hogy területünkön alakult ki a város legnagyobb piactere, ill. vásártere. Mivel itt találkozott a közelebbi Balaton-felvidék és a Mezőföld termékeny mezőgazdasági vidékeiről bevezető számos út, könnyen adódott, hogy a Cserhátnak ez a része vált legalkalmasabbá vásárok tartására. Így lett a neve is Vásárállás. Az eredeti Vásárállás és a ma újból Szent Imre nevét felvevő reprezentatív tér közt azonban lényeges különbség mutatkozik. Mivel a Kossuth utca átmenő járműforgalmi szerepe megszűnt – mert áttevődött a mai Bruszniai és Mindszenty utcára (ez utóbbi a Budapest utca belső szakaszának elhatározott legújabb neve) –, a tér arca és nézete teljesen megfordult. A régi teret északról egy keskeny, egyetlen házsorból álló háztömb választotta el a Kossuth utcától, míg most a Hotel hosszúkás tömbje különíti el a teret dél felől a leendő Mindszenty József utcától.

Utcanevadás és emlékéllítés

Táblázatunk folyamatában mutatja be a tárgyalt városrészlet utóbbi másfél évszázadbéli utcanévváltozásait. Milyen utcanévtani következtetéseket vonhatunk le belőle, és azok milyen társadalmi tanuláshoz vezetnek?

Mindenekelőtt: világosan kibontakozik a városok legrangosabb részeit gyakorta jellemző nagy lépés: *áttérés a természetes indítékú névadásról a tiszteletet kifejező névadásra*. Míg a természetes névadást az útirányt jelölő utcanévek (Palotai út, Szabadi út, Örsi út stb.) és a közterület használatát jelölő vagy ottani intézményt, intézményszerűséget jelölő nevek (pl.: Vásárállás, Vásártér, Posta utca) képviselik, addig a tiszteletet, hódolatot kifejező utcanévek leginkább – néhány más irányú megoldással, mint: Szabadság tér, Köztársaság tér, Partizán út – kiemelkedő személyiségeknek, a névadás korában elismertnek számító jeleseknek kívánnak névben emléket állítani.

A nagyjainknak, nemzeti hőseinknek emléket állító utcanévek históriája városunkban különösen érdekes. A várostörténeti kutatások jelen állapotában még nem tudjuk, hogy a temetőhegyi királynevelő utcák pontosan mikor kapták nevüket; sejtethető, hogy a reformkor vagy a '48-as forradalom kapcsán. Az 1885 óta városházként használt Kapuváry-ház előtti teret egyelőre ismeretlen korban nevezték el Babócsay Ferenc XVII. századi várkapitányról, ilyen néven alighanem az idősebbikről. A piacdombi hajdani Petőfi utca név 1870 körül keletkezhetett; Kossuth Lajos 1894-ben, Andrássy Gyula szintén ekkoriban lett utcanévadóvá Veszprémben. Az egykori Gizella tér névbéli születése is homályos történet. A legtöbb személyről vett utcanév az *1907-es első átfogó utcanévrendezés*kor jelent meg városunkban. A város 121 közterületéből 52 kapott ekkor új nevet, e nevekből 29 valamely személynek állít emléket. Akadt köztük megelőlegezett név is, mint pl. Széchenyié, akiről a színház előtt kiképzendő teret kívánták elnevezni, de aztán ez elmaradt.⁴

Problémák, gondok

Az utcanévadás aktusának egyik indítéka tehát a jelentős személyek, ünnepelt eszmék ekképpen hangsúlyozott tisztelete – egyfajta szellemi emlékéllítés lehet. Látnunk kell azonban azt is, hogy ez az alapján nemes szándék könnyen öncélúvá válhat, kiteve a politika szeszélyes széljárásának, minek eredményeként erősen sérül *a közterületnév voltaképpeni rendeltetése, legfontosabb funkciója: a tartós térbeli tájékoztatás, a biztos eligazítás a településen*. Ilyen szélsőségnek kell értékelnünk pl. azt, hogy az élharcos kommunista politikusról, Münnich Ferenc-ről halála után már 6 évvel teret nevezett el a hatalom Veszprémben, még hozzá az új, reprezentatívnak szánt városrész kellős közepén. A Párt-ház, a többnyire kiválasztottaknak szánt impozáns hatemeletes lakóház (a „Lordok Háza”), a Bástya-áruház és a korszerűnek mondott nagy szállodaépület (a „Hotel”) ölelésében kiképzett új városi főteret nevezték el róla.

Egészen más történelmi helyzetben, de hasonlóan erős politikai akaratból született a Horthy István utca közterületnév, a kormányzóhelyettes hősi halála után már alig fél évvel. Magát Horthy kormányzót pedig még életében tették meg utcanévadóknak Veszprémben.⁵ Két azonos családnévű személyről utcát elnevezni ugyanabban a városban – rikító példája az utcanév alapvető rendeltetését sutba dobó politikai fölényességnek és szakszerűtlenségnek! Ilyen döntést soha nem szabad hozni, mivel az élő gyakorlatban nem lehet bebiztosítani a keresztnév következetes használatát is az utcanévben, ami így folyamatosan zavart okoz a tájékozódásban.

Teljesen elvonatkoztatva a politikától, utcanévadás tekintetéből nyilvánvalóan aggályos, sőt, erősen kifogásolható döntések voltak ezek – a rideg történelmi tapasztalat az, hogy szerencsésebb dolog távol tartania magát az utcanévügynek a napi politikától, egyrészt a kellő időtáv és az igazságos megítélés biztosítása érdekében, másrészt pedig abból a megalapozott okból, hogy az utcanéveket sikerrel óvhasssuk meg a társadalmi rivalizálástól, a névadók tekintélyét is voltaképpen lejárató vetélkedéstől, versengéstől. Ezt a célt szolgálja minden település utcanévügyi szabályrendeletében az a várakozási idő, nálunk 20 év, amelyet a megtisztelésre kiszemelt személyiség halála után kell kivárni ahhoz, hogy közterület névadójaként lehessen tekinteni.

Tanulságos esetek

Elgondolkodtató dolgokkal nemcsak a jelenkor, hanem a múlt is szolgál. Az 1907-es, nevezetesen nagy, több mint ötven új utcanévet hozó utcanévrendezéskor – amelynek még a névadáson is túlmutató jelentőségű fejleménye volt az *áttérés az utcánkénti házszámozásra az addig az egész városra kiterjedő egyvégtében való házszámozásról*, a „népsorszámról” – az új utcanévjavaslatokat meg is indokolták, ami szintén példamutató, ám sajnos, nem mindig követett dolog. A városi közgyűlés ide vonatkozó 168/1907 sz. véghatározata indokoló részének egyik pontja így szól: „A képviselőtestületi közgyűlés a füredi útnak nevezett útvonalat Örs útnak [írva: Eörs utnak] nevezi el. [...] Árpád [...] egyik vezérének, Örsnek, ki Veszprémet elfoglalta s innét az ellenséget kiűzte, méltán állíthatunk szerény emléket egy [...] utca elnevezése által.” A tudomány mai állása szerint a korabeli veszprémi vár elfoglalói inkább Ösbő és Öse vezérek voltak,⁶ az utcanévben való emlékkállítás szándéka mégis egyértelmű. A névadás kiötlői azonban nem számoltak azzal, hogy az Örsre, azaz Felsőörsre vezető utat az emberek magától értetődően nevezik majd Örsi útnak – így az eredeti emlékkallító gondolat hamar elenyészett. Ennek tudatában sikertelen ötletnek kell minősítenünk az Örs út névjavaslatot.

Ugyanílyen balsikerű névadás történt bő fél évszázaddal később a Palotai úttal. E nevében addig sem monoton múltú útvonal 1950-től a karakteresen korjellemző, de – nyelvészetiileg szólván – teljesen motiválatlan Partizán út nevet viselte, mely

név a '70-es években már eléggé „égőnek”, terhesnek bizonyult. Szóban szerzett ismereteim szerint a magyar főváros három városelődje egyesítésének országosan is ünnepelt centenáris alkalmát találta 1973-ban a helyi hatalom megfelelőnek arra, hogy az amúgy is átépített Belváros utcarendezésével együtt ezt a részben új közterületi alakulatot Budapestről elnevezze.⁷ Az indíték tehát emlékállító jellegű, de mivel az út történetesen a főváros felé vezet, itt is hamar bekövetkezett az átértelmezése irányjelölő utcanévvé. Mondanom sem kell, hogy mennyi zavar keletkezett a névnek mindkét tagjában kétféleképpen való használatából (Budapest/Budapesti utca/út)! Ez bizony szakmailag máig megoldatlan esetnek számít.

Indokolt szándékok, átgondolt névadások

Az előzőkhöz képest sikeres névadásnak lehetünk tanúi a városrészlet közepén. Az egykori Münnich tér és környéke tavalyelőtti felújítását, korszerűsítését szerencsés kézzel kötötte össze városunk önkormányzata a közterületnevek rendezésével. Azzal, hogy a Mindszenty bíboros tiszteletére elhatározott utcanévbeli emlékállításként a Budapest utca leválasztott belső szakaszát fogadta el névhelyként, elérte, hogy a városközpontot három nagyon rangos és egymáshoz is méltó névadó személy neve által jelzett utca övezi. A Kossuth Lajos utcáról, a Bruszniai Árpád utcáról és a Mindszenty József utcáról van szó. A felújított rész központjában elhelyezkedő díszes tér névadójának pedig a városunk szellemiségéhez évezrede kötődő Szent Imrét választotta névadónak a döntéshozó testület.

A Szent Imre-hagyománynak sok évszázados egyház- és művelődéstörténeti múltja van Veszprémben. Amikor az 1930/31-es ünnepi Szent Imre-évben a térnek Szt. Imréről történő elnevezését szorgalmazta a városi hatóság, akkor az I. világháború, a forradalmi–ellenforradalmi események és különösen a trianoni békediktátum által okozott súlyos társadalmi válságból kivezető utat vélte megtalálni a Szent Imrekultuszban, a jövő zálogának, a magyar ifjúságnak a jövőendő építésére való felkészítésében az Imre herceg nevéhez fűződő magasztos eszmék (hit, erkölcs, bátorság, edzettség, tudás, fegyelmezetség, hazafiasság) népszerűsítésével. A két háború közötti neobarokk szellemiség már régen elmúlt, gyökeres változások sora zajlott le azóta. Úgy véljük azonban, hogy az ország és társadalma átfogó és szolidáris megerősítését szolgáló eszmék minden korban és minden égtájon vállalhatók. Ha a Szt. Imre névvel jelzett fentebbi eszmeiséget nyílt szívvel és befogadó szemlélettel, valóban XXI. századi módra fogjuk fel, az vállalható és követhető megoldás lehet ma is, különösen *Veszprémben, Szent Imre városában*, ahogy Gutheil Jenő nevezte városunkat. Ez az emelkedettségével példaszerű, összehangolt névadás bátran állítható más városok elé helyismeretileg is, utcanévtanilag is.

További fontos lépés a Hoffer Ármin rabbiról, tanárról és izraelita teológiai íróról való közterület-elnevezés, mely nemes gesztus a város zsidósága felé itt, a város

egykori hagyományos zsidó negyedében, ill. a gettó területén. Ezenkívül bátor jele annak, hogy kellő urbánus szemlélettel épp ideje már túllépni a hagyományos és a modern városrészekre egyaránt jellemző, szokásos és bizony unalmas utca–tér névkörön és még inkább a jóformán csak a járműközlekedésre alkalmas közterületekre vonatkozó névadáson. Itt ugyanis a Belvárosnak az egyik legforgalmasabb gyalogostengelye kapott sétányként önálló nevet. Az utcanévadási lehetőségek azonban még nem merültek ki ezzel, maradtak itt még a tájékozódás szempontjából elnevezendő, névtani tekintetből pedig elnevezhető közterületek.⁸

Megérdemel egy-két szót az újsütetű Főposta tér név is. Nem stilisztikai értéknek foka szerint, nem is kétségtelenül korrekt tájékoztató ereje miatt, hanem azért, mert mindezekkel együtt helytartalékként is szolgál egy távoli jövőbeli, alaposan átgondolt és jól megalapozott névadáshoz. Távlatosan ilyen fejleményekre is kell gondolni egy öntudatos polgári városban.

Még néhány kérdés

A cikkünkhöz tartozó táblázat nemcsak területileg, hanem időben is párhuzamosan, időszávokban mutatja a közterületnevek változásait vagy éppen állandóságát, így nem térhet ki az utcanevek történetjének minden mozzanatára.⁹

Akad a területen egy olyan utcanév, amelynek a helyes írásmódja gondot okozhat. A Bezerédj utca nevééről van szó. A névadó személyét az 1907. évi jegyzőkönyv nem adja meg – általánosságban említi a nevet a város és a vármegye múltjában szerzett érdemű családok nevei közt. Bizonyos tehát, hogy a „bezerédi” hangzású név utolsó magánhangzóját *j* betűvel író családról beszélünk, kiknek nevében hagyománytiszteletből áll ez a különös betű. Lényegében úgy, ahogyan sok más név esetében az ípszilon. Nem tévedés tehát a *Bezerédj* névalak!

Tudnunk kell, hogy a közterületi tájékoztatás rendje nem merül ki utcanevek adásában, ahogy azt sokan gondolják. *A renchez az áttekinthető és következetes házszámozás is hozzátartozik.* Akad tennivaló ezen a téren is, még hogyha ez okozhat is átmeneti kellemetlenséget, amelyet viszont a jövő érdekében el kell viselnie mindenkinek.

Végül egy névhasználati érdekesség. Az 1936–1937-ben megépült Völgyhíd, más néven Viadukt előtt is volt már Veszprémnek viaduktja! Hírlapi cikkek tanúsága szerint az 1909-ben kiépített (és 1972-ben oktalanul felszámolt) balatoni vasúti szárnyvonálnak a Palotai utat átívelő szép kőhidját nevezték Viaduktnak a veszprémiek.

Bárki tapasztalhatja, hogy az utcanevekhez mindenkinek megvan a hozzáfűzni-valója, szinte „mindenki ért hozzájuk”. Úgy gondolom, véleménye valóban bárkinek lehet, de az a vélemény csak akkor lesz hiteles és hasznos, ha az illető nem indulatból, hanem *sine ira et studio*, tehát harag és részrehajlás nélkül teszi, ha álláspontját

szakszerű igénnyel és módszeresen fogalmazza meg. Ehhez kíván segítséget adni ez az írás is.

JEGYZETEK

- ¹ Ez a tanulmány annak a kéziratnak a továbbírt változata, amely a veszprémi Vásárállásról megjelentetett levéltári kiadvány számára készült. (Vásárállás. Írta és szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka. Kiad.: a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2015: 368 + 11 oldal.) A kötet irodalomjegyzéke és első jegyzetszámai arra a kéziraatra vonatkoznak.
- ² A városszerkezet átszerveződését szemléletesen írja le a két kiadásban is megjelent, monografikus részletekben gazdag Panoráma-útikönyv. [Bottlik Mihály, Éri István stb.: Veszprém. (Útikönyv.) Panoráma Kiadó, Bp., 1967: 55–58. old. Ugyanennek II., átdolgozott kiadásában: Veszprém. (Útikönyv.) Szerk.: Vajkai Aurél. Panoráma Kiadó, Bp., 1972: 63–64. old.] Lásd még: Balassa László: Gondolatok a településtervezés és a településkutatás összefüggéseiről (Veszprém példáján). Megjelent: A Dunántúl településtörténete, XI–XIX. század. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi és Pécsi Bizottságainak VI. konferenciája, Veszprém, 1984. (Konferenciakötet.) Szerk.: Somfai Balázs. Kiad.: MTA Veab, Veszprém, 1986: 9–16. old.
- ³ Korabeli hírlapi cikk: NN: A Balog tó betöltése s a hetipiac rendezése. = Veszprémi Független Hírlap, 1895/40 (IX. 28); 2. Újabban is megjelent: Pillanatképek a 19. századi Veszprémből. Vál. és szerk.: Csiszár Miklósné. Kiad.: EKMK, Veszprém, 2005: 68. old.
- ⁴ Az utcanévrendezésről és az utcánkenti házszámozás bevezetéséről a végső forrás: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára: Veszprém város levéltára: a képviselőtestületi jegyzőkönyvben: 168 Kgy/5920-1907 (VII. 4) sz. határozat (a kötet ceruzás 119–122. oldalán); ugyanott: a polgármesteri hivatal irataiban: az 1908-II-1924 és az 1908-II-2296 sz. ügyiratok.
- ⁵ Kalandos történet a *Horthy Miklósról való közterület-elnevezés* históriája! Bizonyosnak látszik, hogy az eszme Horthy 1921. július 1-jei veszprémi látogatása kapcsán született. (Horthy ekkor Pannonhalmá és Keszthely meglátogatása közt Veszprémre is sort kerített, a Nagyállomásnál dízsátor fogadta, a Kossuth utca végén és a Vár bejáratánál díszkapu várta, vonulásának útja a püspöki palotáig kavicsal-murvával volt fölhintve, tanúsítva, hogy merre is haladt öföméltósága. A jelzett útvonalon kívül még a Megyeházba tért be.) Az, hogy az ország elsőszámú vezetőjének közterületnév adásával is hódoljanak, nem volt idegen a kor szellemétől. Budapesten (Kelenföldön, amerre 1919 őszén ünnepélyesen bevonult a fővárosba) már 1920-ban adtak ilyen utcanévet; Szegeden 1926-ban, Zalaegerszegen 1927-ben, Pápán 1930-ban (országjárása decenniumán), Pécsen 1940-ben. De mégsem mindenütt, Győrben pl. nem volt ilyen utcanévtörténeti fejlemény. A város tanácsa „a mai idők emlékéért meg akarván örökíteni”, azt javasolta a közgyűlésnek – írta a Veszprémi Hírlap 1921. augusztus 20-án –, hogy a Szabadi utcát és folytatásában az Almádi utat nevezze el Horthy Miklósról. A rendkívüli városi közgyűlés másnap össze is ült és egyebek közt utcanévügyben is döntést hozott. Csak az a baj, hogy ezúttal kimaradt a jegyzőkönyvből az érintett utcanév vagy utcanévek tényleges felsorolása, mindössze a megfelelő ügyirat száma van bejegyezve! A várostörténet nagy kárára azonban az az ügyirat viszont nem maradt az utókorra! Hogy valószínűleg mégis ekkor, azaz 1921. augusztus 21-én történt az utca-keresztelődés, arra abból lehet következtetni, hogy az évben később már nem tárgyaltak utcanévügyet, viszont a Veszprémvármegye című lap cikkírója 1922. április 25-én amiatt méltatlankodik, hogy a Szabadi utca és az Almádi út házaira még mindig nem kerültek fel „a már régebben” elhatározott új nevet, a Horthy Miklós utca nevet viselő táblák. Mi lehetett az oka a késlekedésnek? Tudnunk kell, hogy Horthy helyzete nem volt még olyan szilárd 1921 nyarán-őszén, mint később, hiszen IV. Károly király még visszatérésével kísérletezett. Továbbá, a Dunántúlon vagy legalább némely táján a királpártiság valamivel hangsúlyosabb volt, mint az ország más része-

in. Talán ezek a körülmények is magyarázzák, hogy a városi hatóság nem nagyon sietett az új utca- és házszámtáblák kihelyezésével. További kérdés az új név társadalmi tudatosodása, tény, hogy pl. a Veszprémi Hírlap hirdetéseinek szövegében is csak 1923 elejével adja át a helyét a Szabadi utca az „új” névnek. – A hivatkozott levéltári forráshelyek: Veszprém város tanácsának 1204/1921 (VI. 22) Tü. sz. és 1619/1921 (VIII. 17) Tü. sz. határozatai, közgyűlésének 106/1921 (VIII. 21) sz. napirendi pontja, ill. a hozzá tartozandó, de már fellelhetetlen 11.838/1921 ikt. sz. irat. Hírlapi cikkek: Horthy Miklós kormányzó Veszprémben. = Veszprémi Hírlap, 1921/76 (VII. 2): 1–2. old., Utcaelnevezések = Ugyanott, 1921/96 (VIII. 20): 3. old. (Kovács Győző hívta fel rá a figyelmemet) és Utcák elnevezése = Veszprémvármegye, 1922/33 (IV. 25): 4. old. (a Múltidéző VI. kötetének 142. oldalán közölte már 2008-ban Csiszár Miklós). Meg kell jegyezni, hogy ez a Horthy-látogatás és az utcanév kora és eredete nővum mind Veszprém város lexikonának, mind Hungler József Veszprém településtörténete c. kötetének adataihoz képest.

⁶ Lásd: Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Sajtó alá rend.: Kredics László. Kiad.: Megyei levéltár, Veszprém, 1977 [tkp. 1978!]: 36–39. old.

⁷ Az 1973. június 1-jén meghozott 24/1973 sz. tanácsülési határozat a „Budapest utca” névalakot rögzítette. Megjegyzendő, hogy a határozat folyományaként a műszaki osztály nyomban intézkedett és tájékoztatott minden egyes épület új házsámának megállapításáról is.

⁸ Az utcanévtan igényes szemlélete azt diktálja, hogy fontos közlekedési útvonalak – a rájuk való házsámozás lehetőségétől vagy szükségességétől függetlenül – ne maradjanak név nélkül. Sokatmondó példája ennek az, hogy a most tárgyalt területen elhelyezkedő járműparkolók megközelítését szóban úgyszólván lehetetlen körülírni bárki érdeklődő, főleg idegen számára. Az ilyen állapotok aligha öregbítki a város hírnevét az idegenek előtt, amiben nem vigasz, hogy más városokban is ugyanez a helyzet.

⁹ A „korszerűtlennek és elavultnak” nyilvánított veszprémi utcanévek ügyével pl. már 1948-ban is foglalkozott a város közgyűlése. Április 22-én az 59. sz. határozatával 22 utca nevéét akarták megváltoztatni a Nemzeti Bizottság előterjesztése alapján. Különös, de közülük csak 7 név megváltoztatása ment át később a gyakorlatba, ezekből 4 esik a tárgyalt városrész területére: a Bajcsy-Zsilinszky utca, a Marx tér, a Köztársaság tér és a Mártírok útja új neve. De még ez sem történt meg egyszerre! A közgyűlés ugyanis 1949. június 24-én, 34. sz. véghatározatával hatályon kívül helyezte az előző évi döntését és új elhatározásra jutott. Ezúttal 17 közterület nevéét változtatták meg, részint szűkítve, részint újabbakkal bővítve az érintett utcák körét. Mi sem jellemzőbb a névadás szándékának mozgatórugóira, mint az, hogy az esetek túlnyomó többségében ekkor is a személyeknek történő emlékéllítés érvényesült, politikailag ugyanolyan irányban. És ennek a 17-nek is csak a kisebbsége, 8 név adása volt távlatilag sikeres, nem egészen azonosan az 1948. évi esettel, de az ott említett 4 név ezek közt is megtalálható. (További tanulsággal járna, ha azt vizsgálnánk, hogy a mindkét esetben sikertelenül felhozott névadók, pl. Ságvári Endre, Somogyi Béla, Szabó Gáspár miként váltak mégis később, másutt utcanévadóvá.) – Végeredményben háromszor született azonos értelmű döntés a fentebb említett és a vizsgált területre eső 4 közterületnév ügyében 1948–1950 során. A folyamat egészét tekintve, a végleges névváltoztatás véleményem szerint leginkább az 1950. április 4-i jelképes alkalomhoz köthető.

TOVÁBBI AJÁNLOTT IRODALOM

Kristó Gyula: Történeti névtan: Helynévtan. Megjelent: A történelem segédtudományai. Szerk.: Kállay István. ELTE BTK, Bp., 1986: 319–325. old.

Eperjessy Kálmán: A magyar falu története. Gondolat K., Bp., 1966: 304 oldal. Különösen: 106–110. old.

Péter László: Szeged utcanévei. Kiad.: Szeged VTVB Ig. Oszt., Szeged, 1974: 392 oldal + térkép-

- melléklet. A kötet 58–81. oldalán mindmáig érvényes módszertani intelmek! (*Az utcanévadás tízparancsolata* címmel a szerző neve alatt az interneten is kereng egy hasonló összeállítás.)
- Ráday Mihály–Mészáros György–Buza Péter: Budapest teljes utcanévlexikona. Dinasztia Kiadó–Gemini Budapest Kiadó, Bp., 1998: 471 oldal. Adattár, utcanévtörténetek, névmagyarozatok. Hasznos segédkönyv.
- Szuperanszkaja, Alekszandra Vasziljevna: Sto takoje toponimika? [Mi is az a helynévtan?] Izd. Nauka, Moszkva, 1985: 176 oldal. Magyarra lefordítva remek kézikönyv lenne!
- Tóth József: Tapolca hagyományos utca- és dűlőneveinek története. Tapolca, 1993: 96 oldal + mellékletek. A 2016 február végén elhunyt szerző nagyszerű műve, mintaszerű, tömör utcatörténetekkel.
- Veszprém megye földrajzi nevei. IV. kötet: A Veszprémi járás. Szerk.: Balogh Lajos, Ördög Ferenc, Varga Mária. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 2000: 750 oldal. Veszprém város 1053 ponton azonosított földrajzi neveit (közte Kádárta neveit is) lásd a 250–288. oldalon!
- Reichert Henrik: Úgy, ahogy volt... Kortörténet Veszprémből, 1926–1951. Szerk.: Praznovszky Mihály. Szerzői kiadás, Veszprém, 2006: 269 oldal. Benne: Somfai Balázs: Áttekintés Veszprém város utcaneveinek változásairól, 1950–1991; válogatott jegyzék (260–262. old.).
- Cserhát. Képes helytörténeti album. Szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2013: 272 oldal. Benne: Somfai Balázs: A Cserhát utcái (37–45. old., közte sok kép).
- Somfai Balázs: Miklós utca, Tobak utca, Nagyhid. A (veszprémi) Séd-völgy névkinéséről. = A Séd völgye Veszprémben. Szerk.: Géczy János. Bősze Ferenc kiadása, Veszprém, 2000: 129–138. old. A tanulmányban településtörténeti részletek is. Az írás végén lehozott táblázat, sajnos, hibásan, korrekció nélkül jelent meg, a helyeset bárkinek átadom.
- Pacsuné Fodor Sára: Várpalotai utcák névadói. Kiad.: Városszépítő és -védő Egyesület, Várpalota, 2000: 64 oldal. Benne: Somfai Balázs utcanévügyi szakvéleménye, 1990 (16–20. old.).
- Somfai Balázs: Sikerek és kudarok a történetiség érvényesítésében a városszépítő–honismereti mozgalomban. (Címeralkotás, utcanévrendezés, emlékjelállítás.) = Értékmentő, XV/4 (Bp., 2005): 3–7. old.
- Somfai Balázs: Emlékhely – emlékjel – identitás. (A megemlékezési módokról stb.) = Magyarságtudományi kutatások, I. A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében. (Konferenciakötet.) Szerk.: Garaczi Imre, Szilágyi István. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2010: 253–258. old.
- Somfai Balázs: A táblacserétől az utcanévrendezésig. Utcanévbizottsági tapasztalatok Pápán a rendszerváltás után. Megj.: A pápai névtani konferencia (2009) előadásai. Szerk.: Tungli Gyula. Kiad.: Pápai Művelődéstörténeti Társaság és a Pannon Egyetem Pápai Intézete. Pápa, 2011: 41–48. old.
- Somfai Balázs: Rend, hagyomány, fantázia. Három veszprémi évtized utcanévügyi tapasztalataiból. Megj.: Az emlékörzés szolgálatában. Tanulmányok Bándi László 70. születésnapjára. Szerk.: Csiszár Miklós. Kiad.: Veszprémi Szemle Várostarténeti Kha., Veszprém, 2012: 111–117. old., további szakirodalmi ajánlással.

*

A munkámhoz nyújtott segítségéért köszönetet mondok: munkám messzemenő támogatásáért régi munkahelyemnek, a megyei levéltárnak, Szabóné Vörös Györgyi könyvtárosnak, az EKMK Helyismereti Gyűjteménye vezetőjének és Lamos Péter mérnöknek, a Polgármesteri Hivatal Városszépítészeti Irodája korábbi irodavezetőjének. Köszönettel tartozom önzetlen segítségéért Kovács Győző és bátorításáért Csiszár Miklós uraknak is.

Vázlatos áttekintés a Kossuth Lajos utcától délre elterülő új veszprémi városközpont.
az egykori vásárállás környéke utcaneveinek változásairól (XIX. szd. közepe–XXI. szd. eleje)

Jelenlegi név vagy a közterület körülírása:	Hagyományos (történelmi) név, népi név, 1907 előtti név:	Hivatalos utcanevadás: új név adása (* = 1907. VII. 4), ill. a korábbi utcanev hivatalos megerősítése:	A két háború közötti név, 1945 előtti név-változtatás:	Hivatalos utcanevmegállapítás 1945 után (* = 1950. IV. 4):	Utcanévmegállapítás a Belváros átépítése után (* = 1973. VI. 1), a rendszerváltás előtt érvényes név:	A rendszerváltás utáni névrendezés (* = 1991. IV. 26), névmegállapítás:
Kossuth Lajos utca (a Szabadság tértől a volt Pártházig)	Palotai út, Palotai utca	1894: Kossuth Lajos utca	Kossuth L. u.	Kossuth L. u.	Kossuth L. u.	Kossuth L. u.
Kossuth Lajos utca (az aluljárón túl)	Széna tér	* Palotai tér	Palotai tér	* Köztársaság tér	* A Münnich Ferenc tér része (!)	A Kossuth L. u. része
Brusznay Árpád utca	A Szabadi utca (Szabadi út) belső szakasza	1921(?): a Horthy Miklós utca része	A Horthy Miklós u. része	(1945: Szabadi u.) * A Bajcsy-Zsilinszky Endre utca része	A Bajcsy-Zs. u. része	* Brusznay Árpád u. (Leválasztva a Bajcsy-Zs. utcából!)
Mindszenty József utca	Vásárállás, a Vásártér déli sávja	* A Búzapiac tér része 1930: a Szent Imre tér része	A Szt. Imre tér része	* A Rákóczi tér része	* A Budapest utca újonnan létrejött belső szakasza	A Budapest utca része 2015: Mindszenty József utca. (A Budapest utcából leválasztva!)
Szent Imre tér	Vásártér, Piac. (A tér észak felé zárva!)	* Búzapiac tér 1930: Szent Imre tér	Szt. Imre tér	* Rákóczi tér	* Münnich Ferenc tér. (A tér északra megnyitott, délről lezárult!)	A Kossuth L. u. része 2014: Szt. Imre tér
Szabadság tér	Babócsay tér, Városház tér. (A mai Szabadság térnek csak a déli része!)	1894: Szabadság tér	Szabadság tér	Szabadság tér (* Egyesítve a tőle északra fekvő Gizella térrel, így a Gizella tér név megszűnt!)	Szabadság tér	Szabadság tér
Haubner Máté park	(Jelenlegi helye beépítve.)	–	–	–	(Helye a Bajcsy-Zs. u. elejének parkosított része.)	* Haubner Máté park része.)

Főposta tér	– (Helyén a korabeli Kerekeskút u. és Kereszt u. déli torkolata.)	–	–	–	A Kossuth L. u. része (!) (Helye bontásokkal alakult ki.)	2014: Főposta tér
Hoffler Ármin sétány	A Vásárállás, Vásár tér nyugati széle	(A Búzapiac tér, Szt. Imre tér nyugati széle.)	(A Szt. Imre tér nyugati széle.)	(A Rákóczi tér nyugati széle.)	(Név nélküli gyalogút a Mümlich Ferenc tér nyugati szélén.)	(Gyalogút) 2014: Hoffler Ármin sétány
(A Károly-templom előtti-melletti térség)	József tér	* Károly tér	Károly tér	* Marx Károly tér	Marx Károly tér	(A környéken való bontások és építések következtében térként megszűnt!)
Mártírok útja	Füredi út	* Őrs(!) út	Őrsi(!) út	* Mártírok útja	Mártírok útja	Mártírok útja
Vörösmarty tér	(A Balog-tó körüli térség.)	* Vörösmarty tér	Vörösmarty tér	Vörösmarty tér	Vörösmarty tér	Vörösmarty tér
Bajcsy-Zsilinszky Endre utca	A Szabadi utca (Szabadi út) külső szakasza	Szabadi utca 1921(?); Horthy Miklós utca	A Horthy Miklós u. része	(1945: Szabadi u.) * Bajcsy-Zsilinszky Endre utca	A Bajcsy-Zs. u. része	Bajcsy-Zs. u.
Bezerédj utca	Posta utca	* Bezerédj utca	Bezerédj u.	Bezerédj u.	Bezerédj u.	Bezerédj u.
Ádám Iván utca	(Utca a Todescotelepen.)	1925: Ádám Iván utca	Ádám Iván utca	* Fürst Sándor utca	Fürst Sándor u.	* Ádám Iván utca
Almádi út (az új körcsomóponttól kifelé)	(A vasúti pályatest melletti út.)	–	Testőr út	–	1978: Tersánszky Józsi Jenő u.	(„Murvás parkoló”) Döntés előtt: Almádi út. (Meghosszabbítva a városközpont felé!)
Ady Endre utca	Vesztőhelyre vezető út	Látóhegyi út	Látóhegy utca, Látóhegyi utca	* Beloiannisz utca	Beloiannisz u.	* Ady Endre utca (Meghosszabbítva a városközpont felé!)
Budapest utca	Palotai út	Palotai út	Palotai út 1943: Horthy István u.	(1945: Palotai út) * Partizán út	* Budapest utca	A Budapest utca megmaradó része

A rövid ideig tartó politikai korszakok (1919; 1944–1945; 1956) utcanévügyileg nem érintették ezt a városrészt.

Némely esetben a névadás vagy névváltozás kora egyelőre nem állapítható meg pontosan.

Egyes közterületneveket a gyakorlatban következtlenül írtak.

Összeállította: Somfai Balázs, Veszprém, 2016

Veszprém emlékjelei 2014.

BÁNDI LÁSZLÓ (szöveg) – ZACHÁR ZSOLT (fotók)

Emlékjel neve: Marian Cozma

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Virág Benedek utca 1. szám járdaszintjébe süllyesztve

Felirata: Ezen a helyen oltották ki a 26 éves kiváló kézilabdázó, Marian Cozma életét 2009. február 8-án. Nyugodjék békében Odihneasca-se in pace

Állította: A Városi Nyilvánosságért Alapítvány

Anyaga: Bronz

Felavatás dátuma: 2014. február 17.

Avató: dr. Navracsics Tibor és Nagy László

Köszöntőt mondott: Dr. Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes, közigazgatási és igazságügyi miniszter, országgyűlési képviselő, Kálomista Gábor, az MKB–MVM Veszprém társelnöke és Nagy László, a csapat kapitánya

Megjegyzés: A Városi Nyilvánosságért Alapítvány állította fel a veszprémi kézilabda csapat 2009-ben, 5 éve meggyilkolt román kézilabdázójának emlékére. (Napló, 2013. december 20.) Az eseményen részt vett Alexandru Victor Micula, Románis rendkívüli és meghatalmazott nagykövete, Mircea-Marius Negrut, Románia magyarországi nagykövetségének belügyi attaséja, Porga Gyula Veszprém polgármestere, dr. Márfi Gyula érsek és Carlos Ortega vezetőedző és több játékos. Közreműködött Dominek Anna, a Veszprémi Petőfi Színház színésze. (Napló, 2014. február 18.) A Virág B. u. 1. számmal szemben lévő Horgos utca épületének falán kis emléktábla van. Szövege: Marian Cozma emlékére 2009. február 8.

Történeti leírás: Navracsics Tibor: Mementóként őrizze a tábla a tragédia helyszínén a kézilabdázó emlékét. Marian Cozma olyan egyénisége és tehetsége volt korunknak, akire büszke volt szülőnemzete (Románia) és szülővárosa, fogadó nemzete és Veszprém is. Felidézte Cozma utolsó mérkőzését és a halálát követő veszprémi megemlékezést. Döbbenet gondoltunk akkor vissza az előző esti értelmetlen halálra, egy olyan mozzanatra, amikor az emberben feltámad a gyilkos és megöli egyik embertársát. Az emléktábla örök mementója lesz annak, hogy Marian Cozma a miénk, s annak is, hogy egy szeretetreméltó városban is megtörténhetnek szörnyűségek, ha nem vigyázunk egymásra. Kálomista Gábor: Cozma édesapjának szavaira emlékeztetett, aki a bosszú helyett arra intett, hogy igazságot kell szolgálatni. Ezt

az igazságot csak részben szolgáltatta a bíróság. Az ítélet mélyen felháborította az egész magyar közvéleményt, akik „aljas, mocskos módon” megölték Marian Cozmát, nagyobb büntetést érdemeltek volna. Felidézte, hogy milyen ridegség várta a csapatot a tragédia előtti évben egy bukaresti mérkőzésen, a játékos temetésekor azonban a tömeg tapsal fogadta a klub képviselőit. Cozma halála megmutatta, hogy magyarok és románok között nincs feszültség. Nagy László: A játékos halála megrendítette az egész országot és az európai kézilabda társadalmat, a magyar társadalom a mai napig értetlenül áll a történetek előtt. Marian Cozma ma fiatalsága ellenére presztízst vívott ki, nemzetközileg elismert sportoló volt, aki előtt óriási pályafutás állt.

* * *

Emlékjel neve: Történelmi emlékhely

Típusa: Emlékoszlop

Helye: Veszprém, Vár utca, a Várkapu bejárata előtt

Felirata: Történelmi emlékhely / Veszprém, Vár utca

A 10. század végén Veszprémben jött létre az első magyarországi püspökség, itt volt Sarolt, majd Gizella székhelye is, utóbbi alapította a székesegyházat.

Anyaga: Műkő és bronz tábla

Felavatás dátuma: 2014

Megjegyzés: Az angol szöveg: The first episcopate in Hungary was established in Veszprém in the late 10th century. Queen Sarolt and Gizella had their seats here, the later founded the cathedral. The castle was also built among the first, probably

around the millennium. The Archbishop of Veszprém crowned Hungarian queens for nine hundred years, hence the name “the city of Queens”.

* * *

Emlékjel neve: Mindszenty József

Típusa: Mellszobor

Helye: Veszprém, Vár u., Érseki Palota lépcsőháza

Anyaga: bronz

Felirata: Mindszenty József 1892–1975

Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)

Felavatás dátuma: 2014. május 7.

Megjegyzés: Adományozó: Sárkány Ambros. Megáldotta: dr. Márfi Gyula veszprémi érsek

Történeti leírás: Mindszenty József esztergomi érsek, bíboros-hercegrímás, egykori veszprémi püspök.

Mindszenty (Pehm) József Csehimindszenten született 1892. március 29-én. Bíboros, érsek. Középiskolai tanulmányait és a teológiát Szombathelyen végezte. 1915-ben pappá szentelték. Káplán Felsőpatyon, majd hittanár a Zalaegerszegi Állami Gimnáziumban. 1919-ben két hónapra internálták, később Zalaegerszegen plébános, kerületi esperes, 1937-től pápai prelátus. A veszprémi egyházmegye püspökévé 1944. március 25-én szentelték fel. Több dunántúli főpásztor nevében a nyilasoktól azt kérte, hogy a Dunántúlt ne tegyék harcok színterévé, a Szent Koronát ne vigyék külföldre. 1944. november 27-én 26 papjával együtt a

*Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény
ltsz.: 2014.1.187. Fotó: Kövesdi Róka Lajos*

veszprémi börtönbe hurcolták, onnét Sopronkőhidára, majd Sopronba kerültek. 1945 októberében XII. Pius pápa esztergomi érsekké nevezte ki, 1946-ban bíborosi rangra emelte. Az esztergomi egyházmegyét 1948. december 26-ig kormányozta, amikor koholt vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélték. Egészségi állapotára való tekintettel a felsőpetényi (Nógrád megye) püspöki nyaralóban őrizték. Az 1956. évi forradalom idején kiszabadították, november 4-én az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségére menekült. A magyar állam és a római szentszék közötti tárgyalások már 1963-ban megkezdődtek ügyében, de csak 1971-ben jártak eredménnyel, amikor szeptember 28-án végleg elhagyta az országot és Bécsben telepedett le. Veszprémi püspöksége idején a megyében önálló lelkészségeket szervezett. Plébánia rangra emelte Pétfürdő, Csesznek, Hárságy egyházait. Plébániát alapított Veszprém-ben (Szent Margit) és Nemesgulácson. Új iskolát nyitott vagy tanítói állást szervezett Adorjánháza, Alsóörs és Nagyalásony községekben. Szerkesztette a Zalamegye c. lapot és a Zalamegyei Újságot. Pontos és teljes kimutatást készített az egyházmegyét ért háborús károkról. Írásai, cikkei jelentek meg az egyházi lapokban, a Jézus Szíve Naptárban és a Magyar Kultúrában. A Veszprém-ben épült új templom felvette a nevét. A templomban, valamint a veszprémi róm. kat. érsekségen bronz mellszobrai láthatók. Nemesgulácson teret neveztek el róla. Mindszenty József Bécsben hunyt el 1975. május 6-án, Máriazellben temették el. Hamvait 1994-ben hazahozták és Esztergomban, a székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra.

* * *

Emlékjel neve: Éri István

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Erzsébet sétány 1., Laczkó D. Múzeum földszint

Felirata: „Ne mondj le semmiről. Minden lemondás egy kis halál.” (Babits) Éri István (1929–2009) történész, régész-muzeológus a XX. századi magyar muzeológia és örökségvédelem nemzetközileg elismert alakja. 1960 és 1973 között a Veszprémi Múzeum igazgatója. Tisztelettel állította: A Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület és a Laczkó Dezső Múzeum 2014.

Anyaga: Márvány, bronz plakett

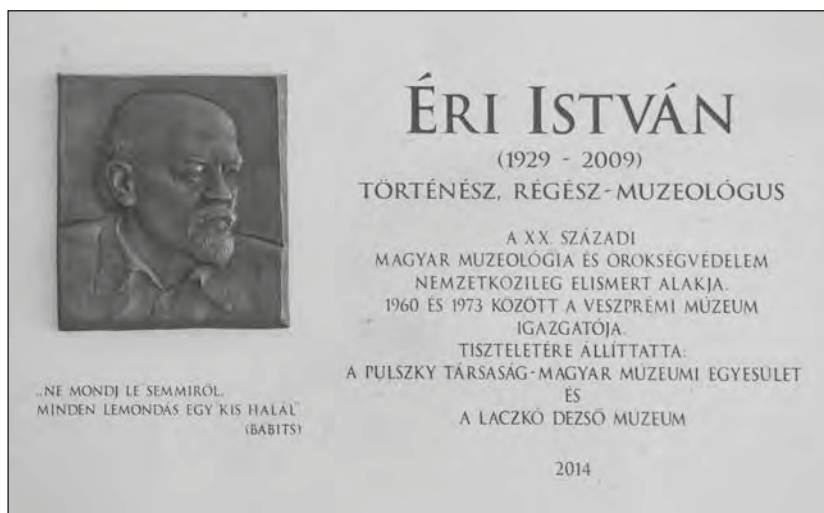
Készítő: Szőnyi Endre szobrászművész

Felavatás dátuma: 2014. május 16.

Avató: Matskási István, a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület elnöke

Köszöntőt mondott: Limbacher Gábor múzeumigazgató és Simon Katalin dr., a veszprémi Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület klub vezetője

Történeti leírás: Éri István muzeológus, régész. (Pécs, 1929. március 5. – Bp., 2009. november 7.) 1952-től 1958-ig a Nemzeti Múzeum középkori régésze,

1959–1960-ban az Országos Múzeumi Felügyelőség régésze, 1961 és 1973 között a veszprémi Bakonyi Múzeum, majd a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatója. 1974–1980 a Múzeumi Módszertani és Restaurátor Központ, Bp. igazgatója. 1981-től 1989-ig a Központi Múzeumi Igazgatóság, Bp. igazgatóhelyettese, 1989-től a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület ügyvezető elnöke. 1972 és 1996 között a VEAB tagja, a Történettudományi Szakbizottság elnöke. 1996–1998-ban a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület alapítója, elnöke. Művei: A Balaton-környék várainak története. H. n. 1960. – Veszprém megye múzeumai. Veszprém, 1963. – Veszprém. (Útikönyvek) (Társszerző) Bp., 1968, 1972. – A nagyvázsonyi Kinizsivár. Bp., 1979. (Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára) 3. kiad. Bp., 1971. (Veszprém megyei műemlékek). – Dictionarium Museologicum. 1986. – Tihany. Bp., 1973. (Szabadtéri néprajzi múzeumok Veszprém megyében). – Magyarország régészeti topográfiája 2. Veszprém megye régészeti topográfiája. Bp., 1971. – A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere 1–2. (Társszerkesztő) Bp., 1975. – A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1963 és 1970 közötti köteteinek, 1985-től a Tájak-Korok-Múzeumok c. sorozat szerkesztője, menedzsere, 1995–1998-ban a Magyar Múzeumok főszerkesztője.

* * *

Emlékjel neve: Országzászló

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Óváros tér 9, Városháza előtti téren

Felirata: Hiszek Magyarország feltámadásában

őrzöm”, majd a cserkészekkel közösen felhúzták a magas tartóoszlopra. Porga Gyula: Az Országzászló tisztelgés hősi múltunk előtt, de megjelenik benne a közös jövőnk iránti felelősségünk is. Felállítása nem politikai, hanem társadalmi ügy. Ezt bizonyítja, hogy helyi civil szervezetek összefogása révén valósult meg létrehozása. Emlékeztessen minket a zászló az idegenbe szakadt magyarokra, akik lélekben itt vannak velünk. Emlékeztessen nemzetünk összetartozására, amely országhatárokon és történelmi korokon átível. Egyesek irredenta, revizionista szimbólumot látnak az egyre-másra felállított országzászlókban, holott ezek nemzeti egységünk szimbólumai. Mint ilyen, joggal díszíti Veszprém főterét is. Amíg Országzászló áll a város főterén, a magyar nemzet ügye jó kezekben van. Gopcsa Katalin: A nemzeti összetartozás eszméjét közvetíti a zászló. Az első veszprémi Országzászlóra utalva hoztette, a mostani lobogó felállításával felidézük és tovább éltetik az 1944-ben emelt szimbólum hagyományát. (Napló, 2014. június 5.)

Készítő: A lobogót tervezte Boros Zsombor és Wéber János

Felavatás dátuma: 2014. június 4.

Avató: Porga Gyula polgármester és Kádár Jutka zászlóánya

Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester és Gopcsa Katalin, a Végeylet Veszprémért Egyesület tagja

Megjegyzés: Az Országzászlót a Végeylet Veszprémért Egyesület és a Város Tér Kulturális Alapítvány kezdeményezésre közadakozásból létesítették. Nagy Károly veszprémi apátkanonok, Niederhoffer Zoltán református lelkész és Polgárdi Sándor evangélikus esperes áldotta meg. A műsorban közreműködött Kéri Kitty, a Veszprémi Petőfi Színház színművésze és a Magyar Honvédség Légierő Zenekara.

Történelmi leírás: Porga Gyula Kádár Jutka zászlóányától vette át a lobogót és ezt mondta: „Ígérem a város nevében, hogy a zászlót meg-

* * *

Emlékjel neve: Cholnoky Jenő

Típusa: Mellszobor

Anyaga: bronz, műkő

Helye: Veszprém, Cholnoky u. 21., Cholnoky Jenő Általános Iskola előtti park

Készítő: Balás Eszter Munkácsy-díjas szobrászművész

Felavatás dátuma: 2014. június 14.

Avató: Porga Gyula és Siklódi Levente

Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester, Siklódi Levente önkormányzati képviselő, dr. Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója és Rybár Olivér geográfus

Megjegyzés: Rybár Olivér kezdeményezte a Cholnoky Jenő-szobor állítását. Közreműködtek: Hatás Andrea színművész és a Cholnoky Ált. Iskola tanulói. Az avatáson megjelent Cholnoky Tamás unoka is.

Történeti leírás: Cholnoky Jenő (Veszprém, 1870. július 23. – Budapest, 1950.

július 5.) tanár, író, földrajztudós. Cholnoky Viktor öccse és László bátyja. Egyetemi tanulmányokat Budapesten, először a műegyetem vízépítési tanszékén végezte, később filozófiai doktorátust szerzett. Lóczy Lajos asszisztense, majd adjunktusa. 1896–1898-ban nagyobb kelet-ázsiai utazást tett, hidrográfiai és geográfiai kutatásokat folytatott. Egyetemi tanár, a Magyar Földrajzi Társaság titkára, a Magyar Turista Egyesület és a Természetvédelmi Tanács elnöke is volt. Tanított a budapesti és a kolozsvári egyetemeken. A Földrajzi Intézetnek vezetője, a MTA levelező tagja. Főleg a hegységek szerkezetét, a folyók természetét vizsgálta. Eredményesen foglalkozott emberföldrajzzal és az öntözések jelentőségével az emberi kultúra fejlődése szempontjából. Részt vett a Balaton tudományos tanulmányozásában. Számos tudomá-

nyos dolgozat szerzője, írásai megjelentek a fontosabb nyelvterületek tudományos kiadványaiban. Szerkesztette a Balatoni Szemle c. lapot. Balatonfüreden utca, Veszprémben lakótelep is viseli nevét. Tábla őrzi emlékét Veszprémben a Kossuth u. 7. sz. alatt lévő szülőháza falán és Balatonfüreden a Balatoni Panteonban. Művei: A Balaton limnológiája. Budapest, 1897. – A sárkányok országából. Veszprém, 1900. – A levegő fizikai földrajza. Bp., 1903. – A Balaton szintüneményei. Budapest, 1906. – A föld mélyének titkai. (Tudományos színmű) Bp., 1912. – A Jégvilág. (A sarkkutatók története) Bp., 1914. – A Balaton hidrográfiaja. Budapest, 1918. – A Balaton jege. Budapest, 1918. – Az emberföldrajz alapjai. Budapest, 1922. – Általános földrajz. 1–2. Köt. Pécs-Budapest, 1923. – Utazás a sátán szekerén. Budapest, 1928. – Magyarország földrajza. Pécs, 1929. – Erdőn, mezőn, sivatagon át. Budapest, 1933. – Körösi Csoma Sándor életregénye. Budapest, 1940. – Tihany. Budapest, 1940. – A kétszáz éves Balatonfüred. = Balatoni Szemle, 1943. 10. sz. Porga Gyula: A tudomány egyetemes mércéjével mérve is kiemelkedő tudós, máig meghatározó egyénisége tudományágának. A tanulás, a tudás és a tudományos munka fontosságára hívta fel a figyelmet. Veszprém büszke a Cholnokyakra, emléküik elevenen él a városban. Siklódi Levente: A szoborállítás érdekében tapasztalt összefogást méltatta. Méltán lehetünk büszkék a földrajztudósra. Reméli, hogy az iskola tanulói és a városrészben lakók életében fontos szerepet tölt majd be a szobor. Dr. Kubassek János: Cholnoky Jenő veszprémi kötődéséről, valamint a földrajztudósnak a Balaton tudományos feltárása érdekében végzett munkájáról is beszélt. A Cholnoky-életmű jelentőségét félszáz könyve és hatszáz tanulmánya is bizonyítja. (Napló, 2014. 06. 16.)

* * *

Emlékjel neve: dr. Bruszniai Árpád

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Csikász u. 4/B számú ház falán

Felirata: Ebben az épületben lakott családjával 1953-tól 1957-ig dr. Bruszniai Árpád (1924–1958) gimnáziumi tanár, az 1956-os forradalom veszprémi vértanúja / Város-Tér Kulturális Alapítvány Veszprém Város Önkormányzata 2014

Anyaga: Bronz

Készítő: Dienes Attila Munkácsy-díjas szobrászművész

Felavatás dátuma: 2014. június 26.

Avató: dr. Navracsics Tibor Veszprém országgyűlési képviselője, külgazdasági és külügyminiszter, valamint Porga Gyula polgármester

Köszöntőt mondott: dr. Navracsics Tibor

Megjegyzés: Az 550 Eft kivitelezési költségét dr. Navracsics Tibor miniszterrel-

nők-helyettes és több helyi képviselő támogatásával fedezik (Veszprémi 7 Nap, 2014. május 30.). Megjelentek: Brusznai Árpád lánya, Brusznai Margit, férje, Patrik Nándor és lányuk, Patrik Judit. (Napló, 2014. 06. 27.) Közreműködik: Kőrösi Csaba, a Veszprémi Petőfi Színház színművésze és Veszprém Város Vegyeskara. Brányi Mária alpolgármester, a Védegyelt Veszprémért Egyesület elnöke; Némedi Lajos alpolgármester, a Város-Tér Kulturális Alapítvány felügyelő bizottságának elnöke és Németh Károly alapítványi elnök is koszorúzott. (Veszprémi 7 Nap, 2014. 06. 27.)

Történeti leírás: Avatás dr. Brusznai Árpád születésének 90. évfordulója alkalmából egykori lakóhelyének lépcsőházánál. Navracsics Tibor: A mai napig Veszprém, a huszadik század második fele számunkra dr. Brusznai Árpáddal

egyenlő. Veszprém nemcsak magáénak tekinti Brusznai Árpádot, de a város történelmének olyan hőséne, aki a 20. század szempontjából döntő Veszprém számára. Brusznai Árpádot tehetsége, előélete, képzettsége és műveltsége magasabb ívű pályára ítélte volna, azonban a kommunista hatalom büntetése és igazságtalansága Veszprémbe helyezte. Brusznai Árpád kivételes ember volt. Kiváló tanáregyéniség, igazi nagysága azonban az 1956-os forradalomban mutatkozott meg. Volt bátorsága élére állni egy forradalomnak és mederben tartani azt. Későbbi hódéra, Pap János neki köszönhette életét, azt, hogy sértetlenül megúszta 1956-ot, később embertelen bosszúvágyból éppen ő fordult Brusznai ellen. Brusznai mindenben a jó oldalon állt, Pap János a rossz oldalon. Látszólag győzött, hiszen ő élte túl Brusznai Árpádot, de míg Brusznai Árpádnak méltó helye van a veszprémi történelemben, addig Pap János önkézevel vetett véget életének és ma már senki sem emlékszik rá. Dr. Navracsics Tibor megemlékezett dr. Horváth Balázsról is. Veszprémben a demokratikus átmenet azzal kezdődött, hogy a Magyar Demokrata Fórum és veszprémi elnö-

ke, Horváth Balázs felnyitotta a Brusznuyai-aktát, Veszprém elé tárta azt a hőst, aki Veszprém történelmét is megváltoztatta.

* * *

Emlékjel neve: Holokauszt emlékmű

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Brusznuyai u. melletti zöld területen, ahol egykoron állt

Felirata: Ez a az egykori veszprémi zsidó közösség iskolájának és zsinagógájának bejáratánál állt. Legyen a holokauszt áldozatainak mementója ez az egyetlen megmaradt emlék. Állíttatta Veszprém Város Önkormányzata és a Veszprémi Zsidó Hitközség 2014-ben.

Anyaga: Kovácsoltvas kapu, műkö oszlopok, fekete márványtábla

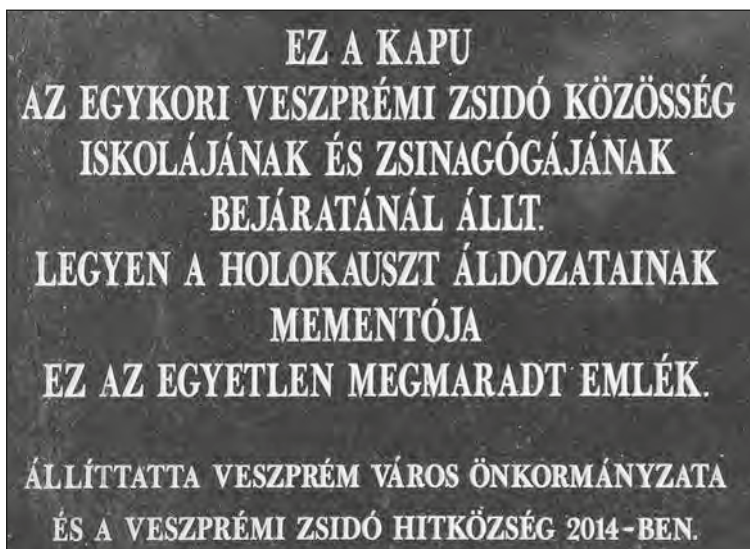
Készítő: Dienes Attila Munkácsy-díjas szobrászművész tervezte

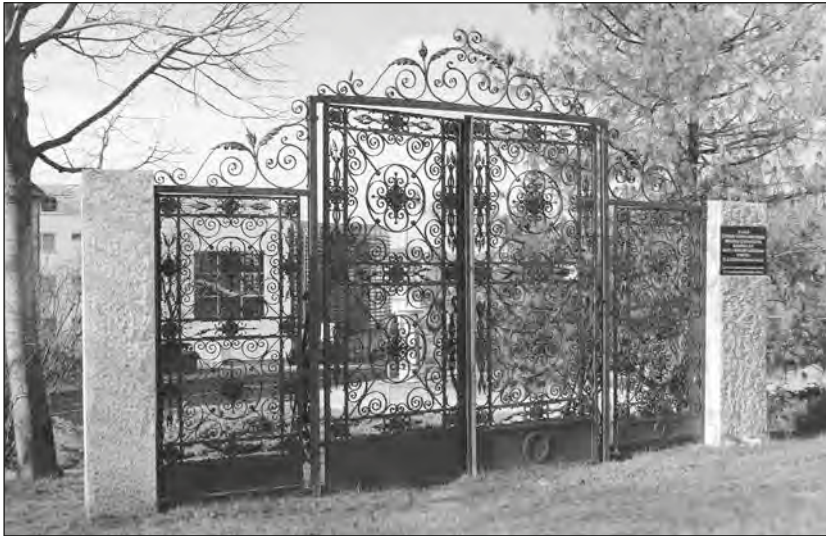
Felavatás dátuma: 2014. június 29.

Avató: Porga Gyula polgármester és dr. Schweitzer József ny. országos főrabbi, Veszprém tb. polgára

Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester

Megjegyzés: A holokauszt 70. évfordulója alkalmából az Önkormányzat és a Veszprémi Zsidó Hitközség közös pályázata által felállított emlékmű. A Miniszterelnökség által kiírt Magyar Holokauszt Emlékév 2014 pályázatán nyertek 2 millió forintot. Az emlékművet dr. Nagy Károly apátkanonok, Niederhoffer Zoltán református lelkész és dr. Verő Tamás főrabbi áldotta meg. Közreműködött a

Veszprémer Klezmer Band, a Veszprémi Petőfi Színház művészei és Biczó Tamás főkántor.

Történelmi leírás: 70 éve ezen a napon hurcolták el a városból és Veszprém környékéről a zsidókat. Az elhurcolt és megölt zsidó vallású honfitársaink emlékére állították. Fő eleme a valamikori zsinagóga és volt intézményeinek (zsidó iskola, majd II. sz. Általános Iskola) kovácsoltvas bejárati kapuja, melyet két fősztlop fog közre. Az 1893-as nagy cserhádi tűzvész során leégett, majd újjáépített izraelita iskola és a rabbilakás közötti bejáratát ékesítő kaput Kis István jeles veszprémi lakatosmester alkotta 1895-ben. 1969-ig, az épület bontásáig az egykori Szabadi, majd Horthy Miklós utcai, később Bajcsy-Zsilinszky utcai iskola utcafrontján állt. A kaput 1969-ben a bontások első fázisában kiemelték az épületből. Nem sokkal később méltatlan helyen és állapotban találtak rá veszprémi diákok Keller Antal iskolaigazgató vezetésével egy betekints-völgyi társadalmi munka alkalmával. A kaput Keller Antal felújíttatta és az akkori Szilágyi Erzsébet Általános Iskola Vorosilov (ma Iskola) utcai bejárataként építtette be. 1970-ben az ÉPGÉP dolgozói társadalmi munkában hozták rendbe a kaput, a kőműves munkákat Simon Károly kőművesmester végezte el. Egészen addig ott állt a kapu, amíg Veszprém önkormányzata és a Veszprémi Zsidó Hitközség – a Veszprémi Érsekség felajánlásával – veszprémi mementóként a holokauszt áldozatainak helyi emlékművévé nem nyilvánította és visszakerülhetett a közel eredeti helyére. Porga Gyula: Azokra a zsidókra emlékezünk, akik nem tértek vissza Auschwitz poklából, akik magyarként az akkori hatalom áldozataivá váltak, és akiket soha nem feledhetünk. A veszprémi emlékmű örökre emlékeztessen a törvénytelen áldozataira, akik közülünk valók voltak,

akiknek hiánya máig ható. Ekkor avatták újra a veszprémi zsidó temetőben felújított holokauszt emlékművet dr. Verő Tamás főrabbi és Biczó Tamás főkántor közreműködésével. (Napló, 2014. május 22. és 2014. június 30.)

* * *

Emlékjel neve: Jutas vitéz kilátó

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém határában, a volt kőbánya mellett

Készítő: Magyar János tervei szerint a VERGA Zrt.

Felavatás dátuma: 2014. október 1.

Avató: Porga Gyula Veszprém polgármestere és Tengerdi Győző, a Veszprémi Erdőgazdaság (VERGA) vezérigazgatója

Megjegyzés: A kilátó egy tanösvénnyel, egy futópályával és esőbeállóval lett teljes. A beruházás összértéke 40 millió forint volt.

Történeti leírás: Tengerdi Győző: A névválasztással őseink előtt tisztelegnek, hiszen Jutas vitéz Árpád fejedelem egyik fia volt és a környéken lakott. Nagyszabású terveikhez tartozik, hogy a kilátó szomszédságában, az egykori Fenyves laktanya területén az országban egyedülálló zöldkomplexumot alakítanak ki.

FENYVES KIRÁNDULÓ ERDŐ

JUTAS VITÉZ
 Árpád fejedelem egyik fia. A fejedelem négy fia a Duna, a Sárvíz és a Kapos-Szekéi-patak partján vándorolt úgy, hogy téli szállásuk egymáshoz viszonylag közel, a Duna két partján Kalocsa magasságában volt. Zoltán szolt mellett, Üllő nyári szállása Üllő térségében, Tarhosó Túrós környékén, Jutasé a mai Veszprém térségében. Ennek emlékét őrzik a rála elnevezett Jutaspuszta, Jutas lakótelep, Jutas út elnevezések. A kilátó azon a változási területen fekszik, mely még ma is a fejedelem fiának, Jutas vitéznek a nevét viseli és őrzi.

JUTAS VITÉZ KILÁTÓJA
 Jutas vitéz kilátója a növekedést jelképező, csiga alakú algoritmikus-spirál alaprajzból áll az erre állított, megdöntött palástból áll. Az alaprajzi forma aktualizált adja, hogy a szomszédos, már nem működő kőbányában ammonitesz őslények a fenti spirállal leírható csiga alakú vázait találták.
 A csigák ihlette alaprajz a „növekedési spirál”, amely az élő természet legjobban leíró matematikai modell, a Fibonacci számok, az „isteni arány”, az aranymetszés matematikai alapja. A számok egyes alkotóelemei az előző két elem összegéből állnak. Az előtte lévő nagyobb és kisebb szám hányadosa (pl.: $13:8 = 1,6$) az irracionális „I” szám ($\phi = 1,618$), az aranymetszés arányszáma. Ez a szám a csigák vázának, a fenyőtoboz, a napraforgó szemek, a virágzárkok elhelyezkedésének, a faágak növekedésének spirális modellje, ilyen görbét ír le a lefolyóban a víz, és ilyen alakú a Tejút-rendszer.
 A kilátó palástján és magján az eltérő színű rönkök a fenti törvénnyel ábrázolják a növekedési számok elemeinek megfelelően az 1; 2; 3; 5; 8; 13 méteres hosszúk kerültek megjelölése. A lépcső is követi a növekedés útját, a pihenők kizárólag negy- lépcsőkarokon 1; 2; 3; 5; 8; 13 lépcsőt számolhatunk meg. A kis réteblak 5/3 centiméteresek, az aranymetszésnek megfelelően ugyanúgy, mint a zászó 2,7/1,3 méterével, az 1,6-os arányt mutatva.

Kellemes kikapcsolódást, hasznos időtöltést kívánunk!

VERGA Veszprémi Erdőgazdaság Zrt.

Távlati terveikben szerepel, hogy a kilátó lábánál fekvő egykori bányaterületen létrehozzák a környék legnagyobb szabadtéri színpadát. (Napló, 2014. október 2.)

* * *

Emlékjel neve: Struktúra

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Kossuth utcai aluljáró galériájában

Készítő: Halmi-Horváth István plasztikája

Felavatás dátuma: 2014. október 11.

Avató: Brányi Mária alpolgármester

Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester, Géczy János költő

Történeti leírás: Porga Gyula: Még otthonosabbá tudjuk tenni a Kossuth utcai aluljárót, ehhez hívjuk segítségül a képzőművészetet. Géczy János: Halmi-Horváth István plasztikája, a konstruktivizmus jegyében született, geometriai elemekből, vonalakból felépülő domborműve díszíti ezentúl az aluljáró betonfalát. Szemléletmódja nem kötődik a hagyományos figuratív művészethez, de alkotásai mind életének darabjai, s tükrözik számára hogyan épül fel a világ, s a sokszor épületalaprajzokra emlékeztető, párhuzamosokból felépülő konstrukcióiból vissza lehet bontani egy másfajta valóságot. Brányi Mária: Nagyon fontos törekvésnek tartom, hogy a korunkban élő alkotóknak adjunk teret, értsük meg az ő üzeneteiket, tanuljunk meg az ő gondolataikat olvasni. (Veszprémi 7 Nap, 2014. október 17.)

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek XI. rész

Zita királyné és a harmincegyesek, harmincegyes cigányok

RAINER PÁL

*„Ő felsége a királyné ezt a viszonyt amely az ősi Veszprém város
s a mindenkori magyar királynék között fen állott,
ismeri, tudja és nagyrabecsüli ...”*

(Kránitz Kálmán kanonok javaslatából.
Veszprém város képviselő-testületi közgyűlésén,
1918. szeptember 4.)

Egy ezredtulajdonossá való felkérés, amin keresztüllépett a történelem

Kránitz Kálmán¹ veszprémi éneklőkanonok Veszprém város képviselő-testületi közgyűlésén, 1918. szeptember 4-én, napirend előtt a következő indítványt terjesztette elő:

„Honfoglaláskor mikor a vezérek az országot kormányozási szempontból maguk között felosztották a Dunántul a királyi családnak jutott. A király Székesfehérvárt választotta – a Dunántulon – magának felesége az áldott lelkű királyné pedig Veszprémet. A király Székesfehérváron a királyné Veszprémben építtetett templomot, készíttetett sőt vart maga is annak templomi ruhákat és felszerelést, látta el gazdag adományokkal a legszivesebben itt lakott, itt neveltette családját. Imre fia itt tett fogadalmat és itt készíttette a hagyomány szerint ő maga azt a papi palástot amit a veszprémi püspök a koronázáskor magára vesz.² Ugy tekintette a királyné Veszprémet mint székhelyét, székesegyházát mint saját templomát, az a jó szándék amivel az első királyné Veszprémet tekintette átszállt utodaira is.³ Többen a királyi család tagjai közül itt temetkeztek itt nyugszik a hagyomány szerint az első királyné is.⁴ Itt nyugszik a történelem pozitív megállapítása szerint Szt. László felesége is.⁵

Zita királyné (1892–1989)
a koronázás napján, Budapest
1916. dec. 30. Kardos budapesti
fényképész felvétele.
LDM Történeti
Fényképgyűjteménye 91.411.1.

IV. Károly Király (1887–1922)
és Zita királyné (1892–1989) a koronázás
napján a budai királyi palotában,
1916. dec. 30.
LDM Történeti Fényképgyűjteménye 91.3.1.

Ebből a vonzódásból származott az a jogi viszony, amely szerint a veszprémi püspök e királyné kancellárja s a koronázásakor, a királynét a veszprémi püspök koronázza meg.⁶ A kancellárság ma már csak papiros emlék, de a koronázás joga ma is élő jog. Tanui voltunk ennek legutobb, midőn boldog emlékü Hornig⁷ bíboros a jelenleg uralkodó király nejét megkoronázta.⁸

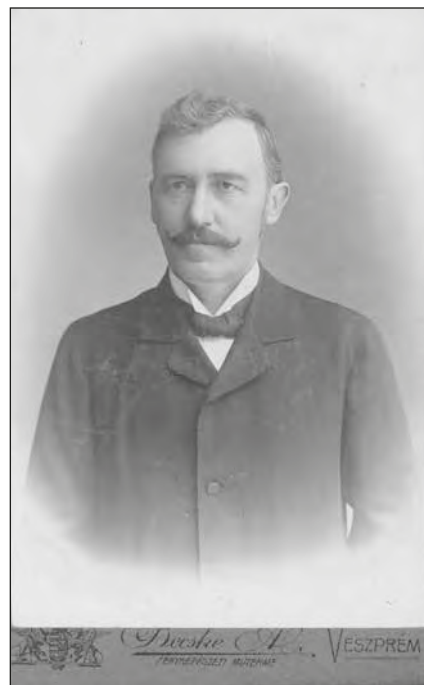
Ő felsége a királyné ezt a viszonyt amely az ősi Veszprém város s a mindenkori magyar királynék között fen állott, ismeri, tudja és nagyrabecsüli aminek ékesen szóló jele az is, hogy a közelmúltban értékes pástorbotot⁹ küldött a veszprémi püspöknek. Az a királyi figyelem nemcsak a püspöknek sőt nemcsak az egyházmegyének szólt, megtiszteltetése ez magának a város közönségének. Midőn a királyné kegyességét a jelenlegi püspök megköszönte Ő felsége előtt hódolatát jelentette, Ő

Komjáthy László polgármester (1876–1930), a fényképen még rendőrkapitányként 1909-ben. Somogyi testvérek veszprémi fényképészek felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.2979.

Óvári Ferenc országgyűlési képviselő (1858–1938). Becske Adolf veszprémi fényképész felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 2002.26.1.

Csete Antal főügyész 1909-ben, mint a városi képviselő-testület tagja. Becske Adolf veszprémi fényképész felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.2989.

Akiknek el kellett volna járniuk a püspöknél a királyné ezredtulajdonossága ügyében

felsege a királyné ezt látható szívesen fogadta, érdeklődött a város iránt és kifejezte azt a szándékát, hogy a várost meg fogja látogatni.¹⁰ /Élénk éljenzés :/

Midőn Ő felségének ezen nagy értékű érdeklődését tapasztaljuk nekünk is kötelességünk, hogy szeretetünknek és ragaszkodásunknak jeleit szembe tünő módon kifejezzük. Mostanában olvastuk, hogy a honvédezredek is kapnak tulajdonost, nevet kettő már kapott is a budapesti honvédezred¹¹ tulajdonosa Ő felsége a király, egy másiknak, ha jól emlékszem a kanizsainak¹² pedig a honvédelmi minister báró Szurmay. Mi is magunkat tisztelnők meg, ha felhasználva az alkalmat s azt a viszonyt melyben a város közönsége áll a királyné Ő felségéhez megkérnők Ő felségét, a magyar kormány útján ajándékozza meg városunkat azzal a keggel, hogy a veszprémi 31 h. gy. e. tulajdonosának Ő felségét a magyar királynét nevezze ki az ezredünket felséges nejének adományozza.

Előterjeszti ennél fogva ezt, mint indítványt és javasolja, hogy dr. Rott Nándor¹³ püspököt is kérje fel a város, hogy ezt a kérelmünket a kabinet iroda útján pártfogolja.

A közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadta ezt az indítványt, meleg szeretettel és hódolattal tüntet Ő felsége mellett és elhatározza, hogy az indítványban foglalt kérelmet a miniszerelnökség útján Ő felsége elé juttatja.

A közgyűlés kiküldi kebeléből Komjáthy László dr.¹⁴ polgármester vezetésével Kránitz Kálmán püspök,¹⁵ Óvári Ferencz dr.¹⁶ orsz. gy. képv. és Csete Antal dr. c. főügyészt mind küldöttséget, hogy Rott Nándor megyés püspöknél tisztelegjenek és a város kérelmének támogatására kérik fel.¹⁷

Kránitz Kálmán javaslatát a Veszprémi Hírlap is ismertette 1918. szeptember 8-án.¹⁸

Az ügy folytatásának dokumentumait hiába kerestem a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban, semmit sem találtam.¹⁹ A királyné ezredtulajdonossá való felkérésén alighanem rövidesen túllépett a történelem. Az „öszirózsás” forradalom, majd a királyi család Svájcba való menekülése után már aligha lehetett aktuális ez a kérdés.

Zita királyné azonban valóban ellátott ezredtulajdonosi feladatkört Magyarországon. Férje, IV. Károly király 1917. január 29-én, kinevezte őt egy színmagyar alakulat, a cs. és kir. 16. (debreceni) huszárezred ezredtulajdonosává.²⁰

Amikor a „füstösök” is elfüstölögtek

A harmincegyes honvédek soraiban is akadtak cigányok. Bár a fegyverforgatásért különösebben nem „ette őket a fene”, viszont (legalábbis részben) remekül muzsikáltak. Így más ezredekhez hasonlóan,²¹ itt is megszervezték belőlük a „ban-

Osztrák–Magyar katonatisztek (középen egy vezérőrnagy bottal és egy ezredes karszalaggal) katona cigányzenészekkel, 1917–1918.

LDM Történeti Fényképgyűjteménye 89.1.3.

dát”, mégpedig 1916. április 12-én, a berestiany védőállásban (Orosz–Lengyelország) való, nyugalmasabb tartózkodás idején. Egyes parancsnokok ugyanis kiváló lélektani érzéssel felismerték, hogy a cigányok által végbevitt muzsikálás képes a frontszolgálatban agyonfáradt, letargikussá vált legénység legalább átmeneti felrázására, élénkítésére. Az örömteli hazai hangokra felderült a kimerült honvédek borostás arca, s ha rövid időre is, de egy kis öröm, jó hangulat költözött a fedezékekbe, lövészárkokba.

A banda tagjai voltak: Habermann Rezső, Nyári János, Nyári Mihály, Nyári István, Sárközi Móric, Sárközi Béla. Sárközi János, Berki Béla, Danis Gyula, Dulai Kálmán, Horváth József, Farkas József, Anyalai Ferenc honvédek. Fénykorukat azonban később, Szalay Pepita Gyula, külföldet, sőt Amerikát is megjárt híres prímásuk kezei alatt élték.²²

1917. február 18-án Maxon Lajos ezredes az ezredparancsnokságon ebéden látta vendégül az előző éjszakai kostanjevicai olasz rajtaütést (ez volt a 31-es honvédek első összeütközése az ellenséggel az olasz harctéren) sikerrel elhárító Szekulics János 6. századbeli tizedest és hat társát. Az I. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel kitüntetett tizedes és emberei Pepita cigány bandájának muzsikája mellett ebédelhettek.²³

*Magyar honvédek cigánybandája az I. világháborúban.
LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.140.*

A banda 1917. május 23-ai kostenjavicai harcokban (X. isonzói csata) való részvételére Herczegh Géza honvéd alezredes, a 31-es ezredtörténet írója így emlékezett vissza 1936-ban:

„Az I. zászlóalj hangulatának festésére, valamint a történeti hűség teljessé tétele céljából megemlítjük, hogy a Kálmán [Imre százados – R. P.] félzászlóalj fölfejlődését és elindulását Szalay Pepita Gyula hírneves cigánybandája a Rákóczy [sic!] indulóval kísérte. Meg kell állapítanunk azonban azt is, hogy a mind sűrűbben hulló srappnell és gránát-eső nem vált a zenei összhang javára. A hangos konkurencia végül is odavezetett, hogy kitűnő harcászati érzékkel – a banda fődözék után nézett. Természetesen csakis a hangszerek épségének megtartása érdekében. Így történt azután, hogy a hősiessen kitarató primásnak – Szalay Pepita Gyulának – ezuttal a 'vezetés' kiesett a kezéből”.²⁴ Bizonyosan nem tudom, de úgy vélem, Szalay Gyula cigányprimás tán „bazseválásai” alkalmával pepita öltönyt viselhetett, s feltehetően innen eredhetett „Pepita” ragadványneve.

FORRÁSOK, IRODALOM

- CSISZÁR 2014 = CSISZÁR M. (szerk.): A Polgármester és Városa. Dr. Komjáthy László 1911–1929. Veszprém, 2014.
- FÖLDESI 2014 = FÖLDESI F.: A Polgármester. Világégtől a megerősödésig – korrajz dr. Komjáthy László polgármesterről. Veszprémi Szemle 33. 16. évf. 2014/2. 17–47.
- GUTTHEIL 1979 = GUTTHEIL J.: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1. Szerk.: Madarász L. Veszprém, 1979.
- HAHN–ZSADÁNYI 1929 = HAHN Ferencz – ZSADÁNYI Oszkár (szerk.): Veszprém megyei fejek 1919–1929. Veszprém, 1929. oldalszámozás nélkül.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfölkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- HOGYA 1998 = HOGYA György: A város szolgálatában. Veszprém város polgármesterei és tanácselnökei (XIX–XX. század). Veszprém, 1998.
- KOLLÁNYI 1901 = KOLLÁNYI Ferencz: A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története. Veszprém, 1901.
- KRALOVÁNSZKY 1984 = KRALOVÁNSZKY Alán: Újabb adatok Veszprém és Székesfehérvár településtörténetéhez. Neue Angaben zur Siedlungsgeschichte von Veszprém und Székesfehérvár. VMMK 17. 1984. 189–207.
- MÁTYÁS 1941 = Pávai MÁTYÁS Sándor: A Máramaros-Ugozca megyei 85-ik gyalogezred története. Budapest, 1941.
- MNL-VML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém
- MOLNÁR 2001 = MOLNÁR Jánosné: Veszprém megye neves személyiségei. Óvári Ferenc. In: Molnár Jánosné: „Emlékek nélkül híre csak árnyék”. Írások Veszprém megye múltjából. II. Veszprém, 2001. 147–152.
- NAGY 2013 = NAGY Szabolcs: A „klerikális reakció” egy fészke a kommün alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémében. In: Nagy Szabolcs (szerk.): Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom hátszaga. 1919 vidéken. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára kiadványai 30. Veszprém, 2013. 9–24.
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. Dissertationes Hungariae ex historia Ecclesiae VIII. München, 1987
- RAINER 2009 = RAINER Pál: A m. kir. 307. honvéd gyalogezred jelvényei az első világháborúban. Ezredszám, ezredjelvény, fókus. In: Nagy Ádám – Újszászi Róbert (szerk.): A VIII. Numizmatika és a Társtudományok Konferencia Szeged, 2009. október 7–8–9. Szeged, 2011. 210–232.
- TÖRÖK 2000 = TÖRÖK József: A veszprémi püspöki palota és a Gizella Királyné Múzeum. The Veszprém Bishop's Palace and the Queen Gisela Museum. Der Bischofspalast und das Königin-Gisela-Museum in Veszprém. Veszprém, 2000.
- UZSOKI 1983 = UZSOKI András: Az első magyar királyné Gizella sírja. Das Grab Giselas, der ersten Königin Ungarns. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. 125–168.
- V. FODOR 1994 = V. FODOR Zsuzsa: Dr. Óváry Ferenc (1858–1938). In: V. Fodor Zsuzsa (szerk.): Veszprémi művészek és mecénások a századelőn. Veszprém, 1994. 13–16.
- Verordnungsblatt = Verordnungsblatt für das k.u.k. Heer. Personalangelegenheiten. Wien. (megjelent 1918-ig)
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)
- ZACHAR 1989 = ZACHAR József: Zita magyar huszárai. Magyar Nemzet 1989. június 24.

JEGYZETEK

- ¹ Kránitz Kálmán (Zalaapáti, 1841. júl. 1. – Veszprém, 1935. júl. 12.) r. k. pap, c. püspök. 1863. aug. 1. szentelték fel. 1863–1872 káplán Karádon. 1873 plébános Alsópáhokon. 1892 a keszthelyi kerület esperese. 1898 veszprémi kanonok. 1901 segedi főesperes. 1902 heővízi c. apát, somogyi főesperes. 1905 zalai főesperes. 1907 cymeai címzetes püspök. 1908 veszprémi örkanonok. 1909 veszprémi székesegyházi főesperes, hantai prépost. 1911 veszprémi éneklőkanonok, a Ferenc József Rend középkeresztje a csillaggal kitüntetettje. 1918 szentszéki ülnök. 1920 veszprémi olvasókanonok. 1922 veszprémi nagyprépost, általános püspöki helynök. A II. oszt. Magyar Érdemkereszt a csillaggal tulajdonosa. Veszprém vármegye törvényhatóságának örökös tagja. PFEIFFER 1987. 146–147.
- ² Kránitz vélhetően a koronázási palástot említi itt. Ezt a miseruhát Szt. István király és Gizella királyné készítette a (székes)fehérvári egyháznak. Később (a 12. században?) némileg átalakították és a magyar királyok viselték századokon át, koronázásukkor. Nincs tudomásunk róla, hogy azt a veszprémi püspök valaha is viselte volna.
- ³ Veszprém és a magyar királynék közti kapcsolatról: GUTHEIL 1979. 86–105. és némileg eltérő – a valósághoz valószínűleg közelebb álló – értelmezésben: KRALOVÁNSZKY 1984. 101–105.
- ⁴ Gizella királynét valójában Passauban, a Nidernburgi bencés apácakolostor templomában temették el. Sírját Schmid, Wolfgang Maria 1908-ban tárta fel. Nyughelyéről és az ehhez kapcsolódó hosszadalmas vitákról részletesen tájékoztat: UZSOKI 1983.
- ⁵ Szt. László király feleségének temetkezési helyét nem ismerjük. Lehetett esetleg Veszprémben is. UZSOKI 1983. 142–149.
- ⁶ A királyné-koronázásról részletesen: KOLLÁNYI 1901.
- ⁷ Hornburgi br. Hornig Károly (Buda, 1840. aug. 10. – ? 1917. febr. 9.) püspök. 1862. dec. 10. szentelték pappá. 1862–1866 a bécsi Augustineum tanulója. 1866 a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője. 1869 teológiai doktor. 1870 egyetemi tanárhelyettes. 1874 egyetemi rendes tanár, pápai kamarás. 1877–1878 a hittudományi kar dékánja. 1878 kanonok, primási irodaigazgató. 1882 a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosa, babócsai c. apát. 1883 scardonai választott püspök. 1884 miniszteri osztálytanácsos. 1888–1917 veszprémi püspök. 1898 valóságos belső titkos tanácsos, a Vaskorona Rend I. oszt. lovagja. 1908 a Lipót Rend nagykeresztese. 1912 bíboros. Az MTA igazgatósági tagja. PFEIFFER 1987. 25–28.
- ⁸ Kránitz felszólalásában a korszakra jellemző módon keverednek Veszprém és a királynék közti viszony valós és csúsztatott (félreértelmezett) elemei. Sajnos az azóta elmúlt csaknem száz év alatt mindez alig változott a veszprémi köztudatban.
- ⁹ A Zita királyné adományozta püspöki pásztorbotot napjainkban a veszprémi Gizella Királyné Múzeum őrzi. TÖRÖK 2000. 21. színes fénykép.
- ¹⁰ Tudomásom szerint erre a tervezett veszprémi királynéi látogatásra sosem került sor.
- ¹¹ M. kir. 1. (budapesti) honvéd gyalogezred.
- ¹² M. kir. 20. (nagykanizsai) honvéd gyalogezred.
- ¹³ Rott Nándor (Bodenstadt, Morvaország, 1869. dec. 23. – Veszprém, 1939. márc. 3.) püspök. 1896. okt. 28. szentelték pappá. 1897 esztergomi szemináriumi tanár. 1899 főegyházmegyei vizsgáló. 1899 cs. kir. udvari káplán, az Augustineum lelki igazgatója Bécsben. 1902 pápai titkos kamarás. 1904 a jeruzsálemi osztrák–magyar zarándokház kurátorságának tanácsosa. 1908 esztergomi kanonok. 1909 a Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Egyesület központi igazgatója. 1910 hittudományi doktor. 1911 a Központi Szeminárium rektora. 1912 a középiskolai hitoktatók érseki főbiztosa. 1915 zsinati vizsgáló. 1916 a Magyar Történelmi Társaság rendes tagja. 1917–1939 veszprémi püspök. Két ízben járt a száműzetésben élő királyi családnál Svájcban és Belgiumban. Ő keresztelte meg Sarolta főhercegnőt, IV. Károly király egyik

- leányát. Királyi titkos tanácsos, a Felsőház tagja. A 2. oszt. hadiékítményes Vöröskereszt Díszjelvény, a Magyar Érdemrend I. oszt. és a Mercedárius Rend parancsnoki keresztjének tulajdonosa. PFEIFFER 1987. 47–50.
- ¹⁴ Dr. Komjáthy László (Veszprém, 1876. szept. 2. – Veszprém, 1930. aug. 30.) Szülei Komjáthy Lajos és Fábíán Mária. Tanulmányait szülővárosában végezte, majd Budapesten jogi doktorátust szerzett. A Veszprémi Takarékpénztár ügyésze. 1905. júl. 24-től városi rendőrkapitány. 1911. febr. 9. – 1930. jan. 1. Veszprém megyei város polgármestere. Az 1919-es kommun idejében állásából felmentették. Nyugdíjazása után a járásbíróság mellé rendelt ügyészség megbízottja. HAHN–ZSADÁNYI 1929. fényképpel, (oldalszámozás nincs); HOGYA 1998. 31–33. fényképpel; CSISZÁR 2014.; FÖLDESI 2014.
- ¹⁵ Kránitz Kálmán cymeai címzetes püspök volt.
- ¹⁶ Dr. Óvári (Obele) Ferenc (Veszprém, 1858. máj. 3. – Veszprém, 1938. márc. 11.) ügyvéd, politikus. Középszkolai tanulmányait a veszprémi piarista és a székesfehérvári ciszterci gimnáziumban végezte. Budapesten jogot tanult. 1882 jogtudományi doktor. 1884-től ügyvéd Veszprémben. A város és a vármegye tiszteletbeli ügyésze. 1885-től vármegyei törvényhatósági bizottsági tag. A Veszprémi Önkéntes Tűzoltó Egyesület főparancsnoka. 1896-tól az Országos Tűzoltó Szövetség alelnöke. A Veszprémi Takarékpénztár elnök-igazgatója. 1892-től a nagyvázsonyi, 1906-tól a veszprémi kerület (szabadelvű párti) országgyűlési képviselője. 1918 a Veszprémi Nemzeti Tanács egyik alapítója. 1926 felsőházi tag. A Ferenc József-rend lovagja. Számítalan helyi ügy pártolója, kiharcolója, mecénása (pl. városrendezés, vízvezeték-építés, színház-építés, szőlőkultúra újraélesztése, ipar pártolása, Balaton-környék fejlesztése, vasútépítés, tűzoltóság, gyermekvédelem és oktatás, hadiárvak gyámolítása stb.). Több egyesület, társaság tagja vagy elnöke. Kortársai részéről számos támadás érte (hivatali hatalommal való visszaélés, sikkasztás, ellenlábásainak megfélemlítése stb.) HAHN–ZSADÁNYI 1929. oldalszámozás nélkül; V. FODOR 1994. 13–16.; MOLNÁR 2001. 147–152.; NAGY 2013. 11.
- ¹⁷ MNL VeML – V. 172.a. 48. 59–61. oldalon. Az eredeti írásmódon nem változtattunk.
- ¹⁸ Zita és a 31-esek. VH XXVI. évf. 36. szám [1918. szept. 8.] 1.
- ¹⁹ A negatív eredményű kutatást 2013. szeptember 3-án végeztem.
- ²⁰ Verordnungsblatt 1917. Nr. 23. (1. Február 1917.); ZACHAR 1989.
- ²¹ Tudomásunk van pl. a m. kir. 307. honvéd gyalogezred 1916. febr.-ban szervezett (RAINER 2009. 214–215.) és a cs. és kir. 85. (máramarosszigeti) gyalogezred cigánybandáiról (MÁTYÁS 1941. 190–191.) is.
- ²² HERCZEGH 1936. 204.
- ²³ HERCZEGH 1936. 243.
- ²⁴ HERCZEGH 1936. 262.

Az 1965. évi Arezzói kórusverseny 50. évfordulójára*

CSABY J. CSABA

„*VAN A GÉGÉTEKBEN OLYAN HANGSZER, amely szebben szól a világ minden hegedűjénél – csak legyen, aki megszólaltassa! Ezzel a hangszerrel eljuthatnak a legnagyobb zenei géniuszok éltető közösségébe ...*” Kodály Zoltán bölcs szavainak gyakorlati megvalósítására nekünk, veszprémieknek annak idején egy kivételes képességű személy adatott: Zámbó István. Ő kisgyermek korától élt Veszprémben, majd felnőve és a budapesti Zeneakadémiát elvégezve, idejött vissza. Életéből, munkájából, hivatásából adódóan mindig veszpréminek érezte magát.

Iskolatársai, barátai és számos más zeneszerető, dalszerető fiatal összefogásával 1956. szeptember 25-én megalakította Veszprém Város Ének és Zenekarát. Ötvenhat októberre, majd a forradalom leverése következtében megszakadt ugyan az együttes szakmai munkája, de 1957 januárjától már újból megkezdődtek a próbák. A szorgalmas munkának meglett a gyümölcse: május 9-én a Tanítóképző dísztermében nagy sikerrel megtartotta első fellépését az új együttes. Zámbó Pista bemutatkozott, mint kiváló szervező és mint nagyszerű karnagy. Remek kiállásával, határozott kezű vezénylessel, jó műsorválasztásával meghódította a közönséget, és megnyerte dalosait a további munkára, és újaknak is kedvet adott a kórusénekléshez.

Magam, mint frissen végzett énektanár, 1957 őszétől énekeltem Zámbó kórusában, és hamar munkatársa is lettem. Később kinevezett a basszus szólam szakmai betanítójának, mely munkát évtizedekig végeztem, 1959–84-ig, 25 évig, a jelenben is énekes tag vagyok.

Kórusbeli pályafutásomnak már a legelején láttam, tapasztaltam, hogy itt valódi kóruséneklés van kialakulóban. A karnagy tudta, hogy a kórusnak jó a hanganyaga, figyelt a szólamok hangzására, egyensúlyára. Nagy súlyt helyezett a hangképzésre, a tiszta akkordintencióra, a kottaismeretre, a lapról olvasásra. A műveket a kórus szakmai képességeinek és a fellépti alkalmaknak a figyelembe vételével választotta meg. Nem tett különbséget a szereplések között, azt tartotta, hogy ami megszólal, az

* Zámbó István sírjánál, halálának 8. és az 1965. évi arezzói kórusverseny 50. évfordulójára történt megemlékezésen, a veszprémi Vámosi úti temetőben elhangzott beszéd szerkesztett változata. Veszprém, 2015. szeptember 16. Írta és elmondta: Csaby J. Csaba, a kórus tagja.

mind fontos. Átgondoltan szélesítette a repertoárt és új szereplési lehetőségeket is teremtett.

Hamar valóra váltak az elvei: „*Szólaljon meg a műnek a mondanivalója, szuggesztív erejével juttassa kifejezésre eszmei tartalmát!...*”

Pista, fiatal kora ellenére, mindig magasabb szintre vitte a kórust a művek kiválasztásának és megszólaltatásának igényével – szinte elképzelhetetlenül rövid idő alatt.

Nagy és kiváló zeneszerzőink is felfigyeltek a kórus szerepléseire, hangzásvilágára. Igyekezett mielőbb kapcsolatot teremteni velük, hisz leginkább tanárai voltak. Kodály Zoltán 1958 májusában, 24-én jött Veszprémbe: „Magyar-est” kórushangversennyel köszöntötték a Mestert. „... *amint látom, buzdítani nem kell a dalosokat, mert önmaguktól is énekelnek. Csak daloljanak tovább.*” – mondta a Mester. December 21-én az első szereplés a Zeneakadémián, Kodály 76. születésnapján, másnap hangfelvétel a Magyar Rádióban, melyet számos felvétel követett. Egyenes adást is közvetítettek a 6-os stúdióból több alkalommal. „Z” felvételek is készültek a kórusról. 1958-ban Bárdos Lajos megírta Ambrózy Ágoston versére kórusunknak a Jeligét, mely azóta is a Jelhangunk. Farkas Ferenc: Vita poetate ösbemutatóját mi énekeltük. Zámbo István indította el az oratóriumok és kantáták, a nagylélegzetű művek éneklését, melyek a mai napig is a kedves műfajok éneklési sorába tartoznak. A filharmóniai hangversenyeken, a tihanyi apátsági templomban megtisztelő volt a szereplési lehetőség. Ezen időben indult el és virágzott a „Tavaszi Ének” Veszprém-ben, az egyetemi aulában, mely a város kórusainak legrangosabb hangversenye volt.

Nagy szakmai elismerés volt, hogy 1961-ben az első debreceni kórusversenyen a selejtezők után állva maradt 110 magyar kórusból mindössze 17 jutott Debrecenbe, és ott csupán 4 érdemelte ki a döntőbe jutást. Mi köztük voltunk. Az 1961-es kórusversenyen több európai előadói stílussal ismerkedtünk meg, melyet a magyar kóruséneklésünkbe még jobban be kellett építeni. Így a francia (fényes, hajlékony, könnyed hangzást, a Szvjesznyikov-iskola homogén hangzását) és a bolgárok természetes énekmodját széles dinamikai skálával. Mindezek fokozatosan hozzájárultak nagy sikereinkhez. Igyekezünk ezt a hangzásvilágot megszólaltatni a Zeneakadémián, az 1962. december 2-án, a 80 éves Kodály Zoltánt köszöntő hangversenyen, majd december 8-án Veszprém-ben, a Váci Vox Humánával adott közös hangversenyen, a Mester tiszteletére.

Az 1963-as évben a dániai egyetemi kórus (Unge Akadémikerer Kor) meghívására a koppenhágai hangversenyeinken, a stúdiófelvételen és a Tivoli zenepalota hangversenytermében elhangzott éneklésünkre, Zámbo Pista tömören csak ennyit mondott: „*Egyre csiszoltabb lett előadásunk, tudtunk mindig újat adni!*” A szigorú dán kritikusok szerint: „*mint egy élő hangszer volt éneklésük, csak játszani kellett vele.*”

1965. augusztus 23. Az arezzói Petrarca Színház színpadán a győztes vegyeskar

Alsó sor balról 1. Jánoska Magdolna, 2. Gondi Erzsébet (takarásban), 3. Csúcs Erzsébet, 4. C. Tóth Hajnalka, 5. Tolnai Valéria, 6. Rózsa Mária, 7. Lechner Ágnes, 8. Rohonyi Katalin, 9. Kovács Lászlóné, 10. Acsay Emőke, 11. Kovács Mária, 12. Aszódy Margit, 13. Németh Judit.

Második sor 1. Kovács Ilona, 2. Ringhoffer Katalin, 3. Németh Ágnes, 4. Harasztovics Ilona, 5. Szigligeti Erzsébet, 6. Pásztor Klára, 7. Somos Margit, 8. Holecsek Erzsébet, 9. Kovács Ildikó, 10. Dömsödi Mária, 11. Németh Erzsébet.

Harmadik sor 1. Török Gyula, 2. Kása László, 3. Bélafi László, 4. Lechner László, 5. Lechner Pál, 6. Csaby Csaba, 7. Kovács László, 8. Kovács János, 9. Kerész Árpád.

Felső sor 1. Lantos István, 2. dr. Péterfi Tibor, 3. Balogh Ferenc, 4. Tar Kálmán, 5. Vikman Sándor, 6. dr. Papp Sándor, 7. Süle József.

Vezényel: Zámbo István.

(A szereplők névsorának pontosításához adott segítségért köszönet illeti: dr. Nagy Tamásné R. Tóth Ilu, Péter Györgyné Rózsa Mária, Szirbek Józsefné Bokor Júlia, Wildéné dr. Serfőző Ágnes és Somjai Balázs egykori és mostani kórustagokat – szerk.)

Fejlődésünkön nagyot lendített az 1964-es Országos Minősítésre való felkészülés, és a KISZ Egyetemi Énekkarral, a Váci Vox Humanával való közös hangversenyünk, a legmagasabb minősítési fokozattal – „Aranykoszorús és Kiváló Együttes” címmel. Számunkra emellett az európai kórushangzás kialakulása volt a perspektivikus megvalósulás.

A következetes és elmélyült munkának meglett az eredménye: az 1965. évi arezzói, olaszországi nemzetközi kórusversenyre az illetékesek hivatalosan Veszprém Város Vegyeskarát jelölték hazánk képviselőjében. Szinte megrendített bennünket az a tudat, hogy erre a híres európai kórusversenyre méltónak találtak bennünket, ahol majd az egész ország dalosait kell képviselnünk. A nagy próbatételhez erőt adott fiatalságunk, a lendületünk és mindenekelőtt az, hogy bíztunk a karnagyunkban.

Zámbo István igen alaposan készítette fel a kórust a nagy megmérettetésre. A verseny előtti két hónapra a heti próbák számát 2-ről 3-ra emelte. Aztán 3-4 fős kiscsoportokban hangképzést végeztünk. Minden tag levezgázott előadói készségből a kórus előtti énekléssel. Szólót is kellett énekelni tudatos átéléssel. Minden darabot el kellett énekelni mindenkinek kvartettben-kvintettben. És, hogy testbenlélekben is készen legyünk a szereplésre, bőséges pszichológiai és hangegészségügyi tanácsokat is kaptunk. A vezetőség határozata: a verseny időszakára semmiféle negatív hangulat sem befolyásolhatja az egységes célravezetést!

Az arezzói versenyek kezdete előtti

napokban más-más termekben próbákat tartottunk akusztikailag, mert a Petrarca színházban verseny előtt ez nem volt engedélyezett. Hangi ráhangolódás, művekbe való belemélyedés volt napirenden. Előzetesen a régi főtéren pár kórus társaságában egy bemutatkozó hangversenyen vettünk részt népes nemzetközi hallgatóság előtt.

1965. augusztus 22-én az arezzói Petrarca színházban megkezdődött a nemzetközi kórusverseny. (A bemondó mindig hírül adta, hogy kik következnek)

Női kar döntő: *attenzione, attenzione ... coro della citta di Veszprém*

Műsor: Vandelle: *O Gloriosa Virginum-Tota pulchra est*

Beethoven: *All Inventore del metronomo*

Bárdos: *Magos a rutafa (Zúgó vastaps minden szám után)*

Belső feszültséggel várakozás, csend, majd „*attenzione, attenzione ... primo classificate... coro municipale di Veszprém*” (Óriási örömujjongás, üdvrivalgás, örömkönyvek... valóban? Egyértelműen, igen.)

Augusztus 23. Klasszikus vegyeskari elődöntő.

A bemondó hírül adta. „*attenzione, attenzione, coro citta di Veszprém*”

Műsor: Palestrina: *Ad te levavi oculos meos*

Kodály: Liszt Ferenchez (Zámbó bemenetkor odasúgta: „*most gondoljatok a hazára, az otthoniakra ... megrázó átéléssel hangzott fel az óda... Izgatott feszültség... Bekerültünk a döntőbe.*” Bravo Ungheria bravo...

Vegyeskari döntő műsora:

Gabrieli: *Vage Ucoeleta (Zámbó: „... legjobban ennek örültem, olasz szerzők, anyanyelven énekelve...”)*

Monteverdi: *Sestina-Incenerite spoglie*

„*attenzione, attenzione ... primo classificate...core municipale di Veszprém*”

A hallgatóság örömujjongása. „Bravo Veszprém ... bravo, Ungheria”

Augusztus 24. Népdal-Volklor kategória:

„*attenzione... attenzione... coro citta di Veszprém*” – óriási taps, örömujjongás

Elődöntő műsora: Kodály: *Esti dal*

Bárdos: *Szeged felől (óriási taps, ujjongás már az elődöntő után is a nézőtéren.)*

Döntőbe kerültünk!

Döntő műsora: Kodály: *Túrót eszik a cigány*

Bárdos: *Szeged felől (Szűnni nem akaró örömujjongás, taps, bravo...).*

A bemondó megnyerő, meleg bariton hangzáson amikor elkezdte az eredményhirdetést már az lenyűgöző volt, de mondandója döbbenetes volt:

... *Primo classificate... coro municipale: Veszprém!*

Hihetetlen öröm részünkről is, és a csodálatos, zsúfolásig teltházás Petrarca Színház közönség állva ujjongott, örült és a Bravo Veszprém-Ungheria volt csak hallható. Már ott mosolyogva üdvözöltek bennünket hisz ilyen még nem fordult elő, ami-ben indultak, mindhárom kategóriában abszolút elsők lettek. Olasz újságok, a La Nazione... hosszabb méltató cikk a versenyről, de mindjárt kiemelte: *„Három szereplésen vettek részt a magyarok és három első díjat nyertek. Ilyen esetet még nem jegeztek fel a dalosverseny évkönyvében.”*

„Az arezzói nemzetközi kórusversenyen a korábbi években is vettek részt igen eredményesen első díjat nyert magyar kórusok, így: 1959-ben a Debreceni Kodály Zoltán kórus nyerte meg az első díjat, a Váci Vox Humána 1963-ben az első díjat, 1964-ben a KISZ Művészegyüttes Egyetemi Énekkara első díjat nyert. 1965-ben pedig Veszprém Város Vegyeskara három kategóriában lett első. Tudomásul kell vennünk azt a tényt, hogy ez többet jelent, mint egy-egy kategóriában nyert első díj.” [...] *„A magyarok az idén szinte légüres tért teremtettek maguk körül, megelőztek minden más együttest.”*

A versenyen 11 nemzet 35 kórusa vett részt. 12 versenyszámot énekeltek a magyarok. A verseny négy napja alatt hét koncerten, közöttük a gálaesten és külön TV-felvételen vett részt az énekkar.

A diplomákon kívül domborművekkel díszített fényes hangon szóló díszharangot is kaptunk, melyen Arezzói Guidó alakja is felfedezhető. Ez a harang azóta is többször megszólal, figyelemfelkeltő és emlékeztető az arezzói éneklés szakmai minőségére.

A három első díj birtokában megvalósulhatott az olaszországi műveltségzsélesítő utazás is: Róma, Firenze és Velence állomásokkal.

Hazaérkezve virággal és ünnepi fogadással köszöntötték a kórus énekeseit.

Mindenképpen megemlítendő, hogy Arezzónak nemcsak utazásilag van jó kapcsolata Veszprémmel, a kórusversenyek terén is, mert 1973-ban és 1983-ban a Liszt Ferenc Vegyeskar járt igen eredményes sikerrel Arezzó színpadán. Most a közel-múltban a Gizella Nőiakar képviselte városunkat és egyben a magyar kórus zenét.

Nekünk az 50. évforduló alkalmából a 3 első díj életünk első és egyben meghatározó, útmutatást adó eseménye volt. Zámbó István kitartó, hűséges kórusénekeseivel, széleskörű európai stílust és kórushangzást rakott, lehetett rá építeni. Legfőbb erénye, hogy a kóruséneklésnek akkor is, és a jelenben is lelkes, kiválóan éneklő, a kóruséneklést szerető népes tábora van nagy eredményekkel és élményekkel.

NEKROLÓG

**In memoriam Lechner László
(1930–2016)**

MEGINT TEMETTÜNK... Veszprém város közelmúltja jeles krónikását, régi dalostársunkat, sokunk atyai barátját, Veszprém Város Vegyeskara egykori énekkari elnökét búcsúztattuk. Illő, hogy felidézzük életútját.

Lechner László a mai Tolna megyei Iregszemcse község szemcsédi részén született 1930. február 6-án. Az édesapa az ottani uradalom gépészmérnöke volt; ez a körülmény meghatározta a reáliák iránti elkötelezettségét. De humaniórákból is részesült a kis Laci a családban: édesapjától a klasszikus irodalomnak, édesanyjától a zenének az ismeretéből.

A család 1939-ben Veszprémbe költözött, miután az apa az áramszolgáltató részvénytársaságnak, majd államosított vállalatnak a kerületi mérnöke, később főmérnöke lett.

A kisfiú a veszprémi piarista gimnázium diákjává vált, amely tanintézet az alsóbb tagozatokat is magában foglalta. A piarista iskolai évek egész életre szóló hatással voltak rá, tanárai kiváló tanításban és nagyszerű nevelésben részesítették. Az államosítás, 1948 előtt az Ő osztálya volt az utolsó, amely még a piarista szellemben érettségizett.

Ezután felvételi vizsgát tett a budapesti Műegyetemen, ahová először mondvasinált okból nem vették fel, így egy évnyi kétkezi villanszerelői munka után kezdhetette csak el egyetemi tanulmányait. 1954-ben végzett villamosmérnökként. Visszatért felnevelő városába, Veszprémbe, ahol idővel atyja munkájának méltó folytatója vált belőle.

Hamarosan megnősült. Gyermekkori szerelmét 1955-ben vezette oltár elé. Sze-

retett nejevel – még kimondani is megrendítő – több mint hatvan évet töltött boldog házasságban. Két gyermeket neveltek fel, Gábort és Juditot.

Jó szakember és jó vezető volt, ezért útja felfelé vezetett. 1965-ben Székesfehérvárra hívták az ÉDÁSZ főmérnökének. Később ugyanott igazgató lett, majd 1983-ban Budapestre került hálózati főosztályvezetőnek a Magyar Villamos Művekhez, ahol 1990-ben történt nyugállományba vonulásáig dolgozott.

További életét a fővárosban és a sok más veszpréminek is aszylumot nyújtó Káptalanfüreden élte le. Testi és lelki erejét és aktivitását szinte az utolsó napig megőrizte. Földi útját életének 87. évében, 2016. március 6-án fejezte be Budapesten.

Az egyetemi évek után Veszprémbe visszatérve, hamar megtalálta régi barátait, diáktársait, akik vele együtt alapvető jelentőségűnek tekintették az élet mindennapjaiban is a hagyományápolást, az ének, a hangszeres zene, a néptánc színvonalas művelését, a nemes szórakozást, az emelkedett időtöltést. Amikor pedig 1956 nyarán, zeneakadémiai diplomával a kezében hazaérkezett Veszprémbe Zámbó István karnagy is, azonnal beállt Lechner László is az új ének- és zenekar szervezőinek sorába. Testvéreivel: Pállal és Ágnessel együtt írta alá 1956. szeptember 25-én Veszprém Város Ének- és Zenekarának alapítólevelét, vállalva a szigorú és következetes, ám élményekben gazdagnak ígérkező énekkari munkát.

Lechner László az éneklés során ugyanolyan magas mércét állított fel önmagának, mint a szakmai pályáján és magánéletében. Muzikalitása, ügyszeretete, életigenlése, kedélyessége és az az emberi atmoszféra, amelyet képes volt kelteni maga körül, példaértékű volt dalostársai számára. Az énekkar szervezésében közeli munkatársa volt a karnagnak, és – igazi barátként – Bélafi Lászlóval, Csaby Csabával, Papp Sándorral és másokkal együtt évtizedeken át meghatározó tagja a karnagy legszűkebb tanácsadói körének. Az 1992-ben régi dalostársakkal és barátokkal, idősb Bélafi Lászlóval, Péterné Rózsa Marikával és másokkal megalakított Baráti Körnek az elnöke, 3 év múltán tiszteletbeli elnöke lett. Nagy szerepe volt a megyeházbeli „Vasárnapi orgona- és kórusmuzsika” sorozatának megindításában. Minden módon támogatta Kórusát és annak társadalmi környezetét; többször részt vett a szívbeli dalostárs-barátok által életre hívott Kávéházi Törzsasztal nevű zenebaráti asztaltársaság ülésein és más hasonló összejöveteleken.

Sok évtizedes zenebaráti munkájának méltó megkoronázásaként Ő nyithatta meg a Kórus alapító karnagya, Zámbó István tiszteletére 2013-ban rendezett emléknapon a Zámbó-émlékiállítás, amelynek tablói a Kórus új otthonában, a Hangvillában most is megtekinthetők Veszprémben. Megnyitóbeszédében örömmel állapította meg: „Az idők sodrásával együtt járó elhalkuláson túllépve, ma végre újult erővel mutatkozik meg Zámbó István emberi teljessége, álmainak, terveinek és akaratának jelentősége, a karnagy és követői szolgálatának áldásos hatása.”

Az énekkar azzal fejezte ki hálóját és elismerését Lechner Lászlónak sok évtize-

des, példamutatóan önzetlen és eredményes zenebaráti szolgálatáért, hogy 2012-ben az elsők között részesítette az örökös taggá való nyilvánításban.

Mérnöki munkáját mi, dalosok kevésbé ismerhettük. De amint nemrég megtudtam kollégájától, Péti Tamás mérnöktől, a székesfehérvári villamosenergia-ellátási rendszer kiépítésében, sőt, a fővárosi villamos fő- és alaphálózat lefektetésében meghatározó szerepe volt. Ezek megteremtésével máig ható, nagyjelentőségű szakmai munkát teljesített.

Mi sem jellemzőbb igényességére, mint az, hogy mindemellett maradt még ereje technikatörténeti tanulmányok folytatására is. Áramszolgáltatás-történeti művei, Fehérvár és Veszprém város villamosítása történetének feltárásában, megírásában való részvétele időtálló művek megalkotását eredményezte.

Lechner László életútjának, közéleti pályájának még vázlatos ismertetése sem képzelhető el anélkül, hogy ne essék néhány szó széles társadalmi tevékenységéről.

A piarista neveltetés iránti elkötelezettsége vezette abban, hogy mindent megtegyen az ifjúkorában átélt veszprémi piarista diákélet emlékezetének rögzítéséért. A tanáregyeniségek életrajzai, a cserkészet és a népi kultúrát ápoló mozgalmak, körök munkájának feltárása, az ezerszínű diákélet megörökítése és a rengeteg forrásértékű fényképfelvétel is mind e nemes célt szolgálta. Írásaival sok mindent összegyűjtött, megfogalmazott, sőt, közzé is tett előadásaiban, cikkeiben, könyvekben, kiadványokban. Nemcsak helyben, hanem országosan is tevékenykedett a piarista múlt tudatának ébren tartásáért, a jellemet, hazafit, hiteles embert nevelő tanítórend becsületének erősítéséért.

Nem elégedett meg a mondandója kifejtésével. Jól tudta, hogy közzétenni az összegyűjtött anyagnak csak kis részét lehet, ezért gondoskodni kell az egész forrásanyag, az adathordozók minél teljesebb körének biztonságba helyezéséről. Így ajándékozta mintaszerűen rendszerezett hangfelvételeit a Kórusnak; így adta, adományozta páratlan kulturális hagyatékát a megyei levéltárnak. A levéltár pedig elhatározta önéletírásának kiadását; a kötet megjelenését 2016 karácsonyára várjuk. Ő ezt, sajnos, már nem érte meg.

Elmondható: Lechner László, a mérnök, a dalos, a piarista öregdiák, hűséges társadalmi szolgálatával beírta nevét Veszprém város XX. századi művelődéstörténetének, műszaki történetének, iskola- és egyesület-történetének legjobb szerzői sorába.

* * *

Búcsúzzunk Tőled azokkal a Martialis római költőtől vett szavakkal, amelyeket Magad is hallhattál a piaristáknál: *Sit Tibi terra levis!* Legyen Néked könnyű a föld! Emléked magunkban örökké őrizzük.
Isten Veled!

SOMFAI BALÁZS

(Káptalanfüreden, 2016. március 19-én, az Angyalos Boldogasszony-kápolnában tartott búcsúztatáson elmondott gyászbeszédem szerkesztett változata. A beszédet az *Ő Veszprém Város Vegyeskara Örökös Tagja* címmel történt kitüntetése alkalmából 2012-ben felolvasott méltatás alapján, a Lechner-családtól kért és Kovács Lászlóné Dömsödi Erzsébet dalostárstól kapott további tájékoztatás révén szerkesztettem meg. A fotót Golarits Miklós dalostárs készítette. Köszönöm a segítséget mindannyiuknak. – S. B.)

Válogatás Lechner László helytörténeti munkáiból

- Veszprém Város Ének- és Zenekara 15 éve, 1957–1972 / [kiad. a Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ]; [a fényképeket kész. Lechner László et al.]. – Veszprém, 1972 – 24 p.
- Lechner László: Epilógus 6–20. p., Anekdoták 29–41. p. In: In memoriam Helyes László, 1914–1981. Szerk.: Kovács Sándor – Veszprém, 2000. 46 p. [Tanítók, tanárok. Az Iskolatörténeti Gyűjtemény sorozata, 1. sz.]
- Alma Mater a veszprémi várban / Szerk. Lechner László. – Veszprém [2002] – 137 p.
- Lechner László visszaemlékezései 53–64. p. In: In memoriam dr. Előd István, 1912–1990. /Szerk.: Kovács Sándor. – Veszprém, 2004. 81 p. [Tanítók, tanárok. Az Iskolatörténeti Gyűjtemény sorozata, 3. sz.]
- Lechner László: Hála legyen, visszakaptuk! = Rab Mária Híradó 1. évf. 2. sz. (2010. aug.), p. 10–11.
- Lechner László: Népi kulturális csoport működése és fénykora a veszprémi piarista gimnáziumban, 1943–1948. = Veszprém, 2010. 12. 03. Lovassy László – volt piarista – Gimnázium 300. tanévének 4 évszak – 4 koncert rendezvénysorozatának Népzene-néptánc gáláján elhangzott előadás. – [Veszprém] 2010. – 15 p. ill. (EKMK Helytörténeti Gyűjt.)
- Lechner László: A népművészet, a néptánc újjáéledése a Séd-völgyében = Rab Mária Híradó 3. sz. (2011. jan.), p. 16–17.
- Lechner László: Veszprémi diákkori emlékek az 1940-es évekből. = Veszprémi Szemle, 13. évf. 22. sz. (2011. 3. sz.) p. 28–58.
- Lechner László: Gondolatok a Rab Mária-forrás Kerekasztal napirendi pontjaihoz. = Rab Mária Híradó, 7. sz. (2013. szept.) p. 34–35.
- Lechner László: Veszprémi vagyok? 1–160., Lázár Péterné Lechner Ágnes: A sziklára épített város 162–253. kézirataloldal + fényképmelléklet 51 számozatlan fotóalbum oldal (MNL VeML kiadásában megjelenítése várható 2016. év végén)

(Cs. M.)

ÉRTÉKTÁR

KIVONAT

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
2014. szeptember 17-én megtartott üléséről készült jegyzőkönyvből:

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
14/2014. (IX.17.) határozata
A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma”
mint kulturális örökség
Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktárába történő felvételéről

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága megtárgyalta A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma” mint kulturális örökség című felterjesztést és az alábbi döntést hozta:

1. Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága egyetért azzal, hogy a „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma” mint kulturális örökség a veszprémi Települési Értéktárba felvételre kerüljön.
2. A Bizottság felkéri a Bizottság elnökét, hogy a döntés közzétételéről, valamint a felterjesztő értesítéséről gondoskodjék.

Határidő: 2014. szeptember 30.

Felelős: Brányi Mária alpolgármester, Bizottsági elnök

Végrehajtásért felelős köztisztviselő:

Perlaki Claudia kulturális csoportvezető, Bizottsági titkár

Brányi Mária s.k.
elnök

A kivonat hiteles.
Veszprém, 2014. szeptember 17.

Sótonyi Mónika
jegyzőkönyvvezető

K I V O N A T

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
2014. szeptember 17-én megtartott üléséről készült jegyzőkönyvből:

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
15/2014. (IX.17.) határozata
A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma”
mint kulturális örökség
Veszprém Megyei Értéktárba történő felterjesztéséről

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága megtárgyalta A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma” mint kulturális örökség című felterjesztését és az alábbi döntést hozta:

1. Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága 14/2014. (IX.17.) határozatával A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma” mint kulturális örökséget felvette a veszprémi Települési Értéktárba.
2. A Települési Értéktár Bizottság javasolja A „Mondolat, mint a magyar nyelvújítás egyik legfontosabb dokumentuma” mint kulturális örökség Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételét, egyúttal az érték jelentőségére való tekintettel javasolja, hogy a Megyei Értéktár Bizottság vizsgálja meg a Magyar Értéktárba történő felterjesztés lehetőségét is.
3. A Bizottság felkéri a Bizottság elnökét, hogy a Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételre a felterjesztés előkészítéséről és megküldéséről, valamint a döntés közzétételéről és a felterjesztő értesítéséről gondoskodjék.

Határidő: 2014. október 3.

Felelős: Brányi Mária alpolgármester, Bizottsági elnök

Végrehajtásért felelős köztisztviselő:

Peláki Claudia kulturális csoportvezető, Bizottsági titkár

Brányi Mária
Brányi Mária s.k.
elnök

A kivonat hiteles.
Veszprém, 2014. szeptember 17.

.....
Sótonyi Mónika
jegyzőkönyvvezető

Sebő József: A Mondolat mint kulturális örökség

Veszprém a 19. század első évtizedeiben egyike volt azoknak a kulturális szigeteknek, melyek, ha némi késéssel is, de átvették, visszhangozták Európa szellemi törekvéseit. A Veszprémhez, az (egyház)megyéhez kötődő írók, költők, papok a majd egy évszázadot felölelő nyelvújítási mozgalomban – amely a magyar nyelv történetének eseményekben és eredményekben egyik legmozgalmasabb korszaka volt –, igen jelentős szerepet játszottak. A ránk maradt szövegeket megismerve joggal állíthatjuk, hogy a nyelvújítási centrum, Széphalom ellenpólusa – Veszprém volt.

Abban, hogy a kialakuló nemzeti nyelvi norma nemcsak a Felső-Tisza-vidék nyelvéből táplálkozott, abban – a nyelvújítás akusztikus terében – Veszprém, mint irodalmi centrum, jelentős szerepet játszott. Hiszen az általunk ma is használt magyar nyelv csak a nyelvújítás korának egymásnak ellentmondó irányzatainak kereszttüzében kovácsolódhatott nemesen korszerűvé. Azaz: a veszprémi mérsékelt ortológusok éppúgy szolgálták a nyelvújítás ügyét, mint a más tájakon élő mérsékelt neológusok.

A kétszáz éve, 1813-ban Veszprémbe megjelent Mondolat jelentősége elsősorban abban áll, hogy egy olyan országos vitát indított el, mely a végső soron a nyelvújítás dilemmáinak tárgyilagos és józan mérlegeléséhez vezetett.

Takáts Sándor, a neves művelődéstörténész így ír a város szerepéről (1890): „A múlt század elején Veszprém, irodalomtörténeti szempontból, igen nevezetes hely volt. Kazinczy legerősebb ellenfelei e kis városban szoktak összegyűlni, s innét intézték újításai ellen a támadásokat... Rövid idő alatt egyesítették zászlójuk alatt a dunántúli írók legtöbbször, kik habár nem is laktak mind Veszprémbe, de sokszor találkoztak és sűrűn leveleztek egymással.”¹

A Veszprémbe – *Dicsalomban* – megjelent Mondolat, a „*fertelmes pasquill*” kis kötete az elmúlt két évszázadban a nyelvújítás, illetve a Kazinczy elleni támadások szimbólumává vált, noha ma már egyre nyilvánvalóbb, hogy ez a mű hatásának durva leegyszerűsítése, miként az ortológus-neológus szembeállítás is az. Megjelenésekor vízvázalstónak bizonyult: a nyelvvvel kapcsolatos közbeszéd fókuszpontjába került, országszerte hevesen vitatták.

Veszprémnek a nyelvújításban betöltött szerepét jól jellemzik Kisfaludy Sándor sorai: „... Kazinczynak és pártjának már annyira megy bosszúálló indulattya, hogy Veszprémet is készek mindenütt leszóllani azért, hogy a' Mondolat vidékén készült, és ott nyomtatott. Szerencsés volna hazánk és nemzetünk, ha még csak két három helyen annyi jóakarátu, és a közjóért buzgó hazafi volna egygyütt mind a Literatúrára, mind általlyában a' hazafiságnak minden ágaira nézve, mint a' mennyit Veszprémbe esmerék és tisztelek, kivált az ott való Káptalanban és papok között. Mind Vármegye, mind Káptalan olyan, hogy annak lelkét szeretném valamennyibe lehelleni a' Hazában.”²

A Veszprémben és a megyében élő középnemesség túlnyomó része a mérsékelt reformok híve. A pápai református kollégiumnak és a veszprémi piarista gimnáziumnak köszönhetően jelentős iskolázottsággal és műveltséggel rendelkeztek. E két város polgársága egyfajta szimbiózisban élt azzal a hivatali nemességgel, melyre leginkább hatottak a terézianus, valamint jozefinista gazdasági, közigazgatási és iskolázási reformok. Pozsony és Bécs kulturális kisugárzása is itt volt a legérezhetőbb.

A Kazinczy reformjai elleni dunántúli tiltakozást nem szabad egyfajta konzervatív nemesi ellenállásként értelmezni. Veszprém és Pápa vidékén a 19. század elejére – az életmód polgárosultabb voltából fakadóan – már lezajlódott egy spontán, de mindenképp szerves, nem „felülről” irányított nyelvi korszerűsödés, amely itt előbbre jutott, mint az ország más tájain. Ezért a „nyelvújítás” ügye az itt élők számára nem volt olyan sürgető, mint Kelet-Magyarországon. Az iskolázottabbak nem érezték olyan nagyra a Dunántúlt Európától elválasztó különbséget, mint az Alföld vagy Erdély magyarsága.

A Mondolat

A nyelvújítás szükségességében a kortársak szinte mind egyetértettek, ám annak mikéntjét, tempóját, merészségét illetően számos elképzelés fogalmazódott meg.

Az új szavak burjánzásának természetesen számos vadhajtása, ijesztő kinövése is volt: hívei ezrével gyártották az új szavakat, köztük számos olyant, melyek ma is megmosolyogtatják az olvasót: *anybeszélet* (anyanyelv), *átkupidolni* (szerelembe ejteni), *bámtest* (gyönyörű testalkat), *bátorságosítani* (bátorítani), *begyeskedő* (szerető), *beszélletudós* (nyelvész), *betűirákság* (helyesírás), *csókpengés* (csókolózás), *lábtyű* (harisnya) ... Nem vették figyelembe, hogy egy-egy szó megerősödéséhez, elfogadottá válásához érlelő időre van szükség.

1813 márciusában jelent meg Kazinczy Dayka-életrajza, amelyben Széphalom gazdája először fejtette ki a neológia, a klasszicizmus jegyében fogant új stílusművelet elveit, melyeket korántsem osztott minden magyar író. Ugyanakkor Barczafalvi – Wándza-féle szertelen nyelvújítás is ellenállást váltott ki a „józan ész” híveiből. Akik csak az alkalomra vártak, hogy visszavághassanak.

Barczafalvi például a következőket javasolta: *mindeményedelem* (egyetem), *művedelem* (gyár), *okodalom* (akadémia), *veteményedelem* (szeminárium), *őrmész* (testőr)...

E túlkapasokra válaszoltak a nyelvújítást mérsékelni akarók – Veszprémben – az általuk kiadott *Mondolat* című nyelvújítás-ellenes könyvecskéjükkel (1813), melyben kipellengéreztek a nyelvújítók szófacsarásait. A mű szerkesztője *Somogyi Gedeon* (1783–1821), akkor tótvázsonyi lakos, veszprémi esküdt, a vármegye levél-

tárosa volt. Igaz, könyvecskében sehol sem nevezi meg magát, de mindenki tudta, hogy a közrebocsátás az ő műve.

A 102 oldalas, zsebkönyv alakú kiadvány jórészt Szentgyörgyi József debreceni orvos és nyelvész, Kazinczy barátja kéziratban terjedő szógyűjtését vette át, s egészítette ki „ajánlat-levéllal” és „vezérszókkal” Kazinczy-ellenes gúnyirattá. (Szentgyörgyi 1808–1809 táján összeállított gyűjteménye nem Kazinczy ellen íródott, csupán az ízléstelen újítókat támadta.)

A belső címlapon Zafyr Czenczi (Kazinczy Ferenc) szamaragol felfelé a Parnasszus hegyére, melynek tetején egy Pegazus ágaskodik. Fején borostyánkoszorú s rajta egy lepke, szájához tülköt emel. Az út mellett egy szatír egy hatalmas kanászkürtöt fúj, a szamar oldalán lógó szerszámokban pedig többen a szabadkőműves jelvényeket vélték felismerni. A leginkább sértő: a szamarháton ülő lantos és az oldalt ugráló szatír.

Takáts Sándor szerint a tótvázsonyi Fábián József kérte meg pápai barátját, Márton Istvánt, hogy Bécsben tartózkodó Márton József által készíttessen egy komikus képet a Mondolathoz. S mindkettő örömmel járt el a megbízatásban.³

A kötet jórészt az ortológusok által kifogásolt szavakat szedi betűrendbe: *derűnyye* (hajnalcsillag), *Dörgő* (Jupiter), *egekbeötölő* (igen magas), *elférjesezni* (férjhez menni), *előpillantat* (nászéjszaka), *Emberaty* (Isten), *embercse* (szegény, alávaló ember), *érezdemény* (esztétika), *evéskiváncs* (étvágy), *felüllepni* (elborítani), *föld-irákság* (földrajz) ...

E kis *pasquillus* – ahogy a kortársak emlegették – önmagában nem képvisel különösebb nyelvészeti értéket, ám tudománytörténeti jelentősége annál nagyobb, hiszen kimondta: *nincs szükség nyakló nélküli nyelvújításra!*

A kötet rövid idő alatt két táborra osztotta a magyarságot. Egy hosszan érlelődő folyamat jelentős állomása volt, hiszen a nyelvkérdés már Mária Terézia uralkodása alatt felmerült, s a következő évtizedekben mind nagyobb jelentőségre tett szert.

A nyelvkérdés körüli viták különösen Kazinczy *Tövisék és Virágok* című epigrammagyűjteményének megjelenése (1811) után lángoltak föl, melyben a széphalmi mester metsző humorral írt kortársairól, így az országszerte ünnepeelt Kisfaludy Sándorról is.

A Mondolat több részből álló, szellemesen megírt gúnyirat. Kiváltképp a címlapon látható rézmetszet bizonyult elemi erejűnek. A megjelenés helye – *Dicsshalom* – finom célzás a Kazinczy alkotta Széphalomra. Az ajánlás megszólítottja pedig nem más, mint Zafyr Czenczi (Kazinczy nevének anagrammája).

A Mondolat, melynek fő erénye a rövidség és a velős tömörség, minden bizonynyal a pennaháború legmerészebb lovasrohama volt. A magukat neológoknak hívó túlzó újítók gyors letámadására irányult, a nyelvújítás zürzavarának kellős közepén. Hatása ezért is lehetett olyan elemi erejű. Hiszen a tét óriási volt: milyen legyen az

irodalmi (sztenderd) magyar nyelv, illetve a létezők melyik változata legyen a domináns, melynek segítségével a magyarság modernizálódhat, s felzárkózhat a fejlett európai népek közösségéhez.

*

Kazinczy a Mondolatot Szentmártoni Radó Sándortól kapta meg 1814 január elején. Leveleiben váltig hangoztatta, hogy az ő nyugalmát a mű nem zavarta meg, de szavaiból kitetszik, hogy bosszúsága még sokáig izzott és lángolt. Neki legalább annyira fájhatott, mint Kisfaludynak az ő recenziója. Noha Kisfaludy nem is tudott Somogyi Gedeon készülő pamfletjéről. Kazinczy az egész mögött mégis Kisfaludyt vélte felfedezni. Tegyük hozzá: nem alaptalanul.

A fogadtatásról elsőként egy Helmecczy Mihályhoz írott levélből értesülhetünk (1814. január 8.): „A tegnapi posta hozá meg nekem egy szépézésű, egészen ismeretlen ember levelében a’ Mondolatot azon hírrel, hogy azt Veszprém Vármegyei Esküdt Somogyi Gedeon Uram írta... Nem mondhatnám, hogy a’ rezen ’s az egész elmés munkán kimondhatatlan gyönyörűséget leltem volna: de azt elmondhatom, hogy nyugalmamat meg nem zavarta. Egy szamarat festeni, ’s Rajta ülő felibe a’ Péter vagy Pál nevét írni, arra nem ész kell, hanem valami egyéb; das kann jeder Bube. Kiszedni egynek vagy másnak írásaiból a’ szókat és szóllásokat, s’ azokból minden ész és értelem nélkül... minden elérhető célzás nélkül egy Centót szöni – az én szavaimat eggyüvé keverni a Siegwart fordítója szavaival és a Pethe Ferenczével, (ki füleinket a’ Dr. Decsy újságjában az idén sok hetekig elkinzotta, a’ki a’ Poétát képzelmésznek nevezte) ’s ezekkel együtt lakoltatni engemet és az engemet-szerető Berzsenyit – mi már ez? ...

El vagyok hitetve, hogy ez a’ sicarius énellenem nem magától jó, hanem reám ki van küldve...

Azok szerint a’ mit a’ mi Trans Danubianus embereinkről tudok, ’s nevezetesen Kisfaludiról, (ki annyira neheztelé az ötlet magasztaló recenziomat, hogy a’ mi olta azt vele levélben közlöttem még a lenyomatás előtt, soha nekem nem írt) könnyű hozzá vetnem mint lett ez a’ könyvecske. Én kevélyebb vagyok mint hogy magamat Somogyi Gedeon Esküdt Uramhoz tegyem...⁴ – írta Helmecczy Mihálynak, rögtön a kézhezvétel után.

„A Munka valóságos Centó [túlzás]. Az az, kiszedte szavaimat, szóllásaimat írásaimból s minden ész és értelem, minden elérhető célzás nélkül egy Centót szöve belőlük, hogy engem tegyen nevetségessé... Engemet ez a megtiszteltetés felette nagyon nem gyönyörködtet ugyan: de valóban nyugodalmamat meg nem zavarta. A ki becsüli a szabadságot, tűrje el a féktelenség csapkodásait míg lehet. A Diétai Követek megvetéssel nézik midőn a vad ifjúság sületlen versekben őket szamarak-

nak titulázza. Somogyi Gedeon énellem kiküldetett percussor és Sicárius. – De az ő szamara és fecsegése nem cáfolja meg azt, amit én az új szók és Neologismusok felől a Dayka Életében mondtam. Szamarat festeni, s valakinek nevét reá írni, das kann jeder Bube.”⁵

A széphalmi kúria gazdája leveleiben ugyan váltig hangoztatta, hogy lelki nyugalma a Mondolat meg nem zavarta; látszólag a sztoikus magatartás páncélzatába öltözött. Ám ez csak a látszat. Később már a Mondolat okozta *iszonyú bántást* említi, mely átüt ezen a páncélzaton. És valóságos nyomozásba kezd: kik állhatnak a névtelen támadás mögött, s eközben különféle összeesküvés-elméleteket gyártott. Az erre vonatkozó szakirodalomban döbbenet olvashatjuk, hogy Fazekas Mihály ez idő tájt megjelent *Lúdas Matyi*-jének Döbrögijében önmagát látja, benne őt figurázza ki a szerző, s a mű voltaképp ellene íródott; holott, már jóval korábban is olvasta. Ez a tény önmagában is az üldözési mánia apró jeleit tükrözi.⁶ Kazinczy kiválasztottság-tudata itt az önértékelés zavaival küzd.

Először Kisfaludy Sándorra gyanakodott, mert a Himfyről elmarasztaló kritikát írt.

Kisfaludy azonban így emlékezett: „A’ Mondolat! – Midőn 1813-ban Füreden múltam, és hallottam, hogy Somogyi Gedeon, kit én mái napig is csak egy-kétszeri látásból esmerek, ezen cím alatt ír egy Szatyrát, meg sem álmodám, hogy ez olly tűzre fogjon alkalmatosságot adni, a’ mint történt. Én Somogyival soha a’ Mondolatról egy szót sem szóllottam; azt azonban hallottam Weszprímbe többektől, hogy ez nem egyéb, hanem egy kis ostor azoknak számára, kik nyelvünket szilaj kénynek szerint gondolt új szavakkal, beszéd módokkal, fordításokkal, gallicizmusokkal, germanizmusokkal korcsosíttyák. Hogy a’ Mondolatot legelőször olvastam (’s pedig azt magától a’ szerzőtől kaptam ajándékban) tellyes ártatlanságomban vettem ugyan észre, hogy sok helyen Kazinczy csapkodtatik benne; sőt olly őszinte voltam, hogy néhány csapást magam is elvállaltam...

Pápaynak⁷ azt írta Kazinczy, hogy engem tart a’ Mondolat szerzőjének. Én nevettem, és azt gondoltam: be nem esmer engem Kazinczy!”⁸

Ám a széphalmi mester az első felindulást követően már kellő önkritikával nyilatkozott: „Azért, hogy szerencsétlen újítások is esnek a’ magyar nyelven, nem következik, hogy minden újítás szerencsétlen s ’minden újítás tilalmas. ’S valamint mindennek a ’világon van valamely haszna, úgy van ennek is: a Folnesicsek, Vandzák, Pethe Ferenczek megszeppennek ’s nem fogják üzni bolondságaikat.”⁹

Az előfizetők gyűjtéséről Radó Sándor így számol be Kazinczynak (1814. május 17.): „Ez [Orosz Pál] Somogyival egy árkusból álló Laistromot, melyben a bé kapart pénzt béirták, Weszprém városában széllyel hordozván, úton s út félén tsalárd festésekkel a készítettő Mondolatra pénzt koldulttak. Magam is vélek egy bizonyos Háznak udvarán összetalálkozván, azon hazugságokkal, hogy Somogyi a magyar Litteraturának gyarapítására fog igen szép munkát a Mondolat alatt kiadni

rá vetettem arra, hogy 10 váltó forintokat adtam légyen Somogyi Gedeonnak tüstént...”

Pápaynak Kazinczyhoz írott levelében (1814. június 2.) arról ad hírt, hogy „a zwingliánusok¹⁰ tüzelték Somogyi Gidát... mert a Hel[vét] Confessioért nem kívánsz Martyr lenni, s nem buzgolkodol velek azon, hogy ezt a Confessiot tehetnétek Hazánkban Uralkodó Vallássá ...Tótvázsonyban lakik két Zwingliánus Földes Úr, kik fő rollt játszanak, kivált az egyik Or[oszy]-P[ál] tudósságot affectalo Betyár Úr, a' Protestáló Felekezet kormányzásában. Ezek egy két öszve sűgó bűgó Tiszteletessel tüzelék a' különben is neki hevült Eskütt Urat, hogy Téged s' Tiedet a' Mondolattal támadna meg.”¹¹

Berzsenyi Kazinczyhoz írott levelében így kommentálta a Mondolatot: „Te megsértéd az embereket virtusaiddal, dicsőségeddel s oktatásod módjával, s mast csudálkozol, hogy azok, kik Socratest, Senecát megölték, Catót leköpdözték, Téged meg mernek csúfolni.”¹²

*

Kazinczy nyilvánvalóan érezte, hogy nem Somogyi Gedeon az igazi ellenfél, hanem a „transdanubianus” kör, mely könnyen egységbe tömörülhet ellene, hiszen a nyelvújítás kérdésében jelentős ellentétek feszültek közöttük. Ezáltal könnyen zátonyra futhat a nyelvújítás általa kormányzott törekeny hajója.

Pápay Sámuel – noha a veszprémiekhez tartozott – elítélte a Mondolatot. Vitkovicsnak a következőket írja (1814. márc. 19): „Ti Felkentjei a Jó Izlés Istenének! Égessétek, pusztítsátok ezt a szörnyfajzatát a mi érdemes Veszprémünknek.”¹³

*

Kazinczy Pápaynak írja (1814. április 8.): „Somogyi Gedeonka énrajtam mocskot nem ejtett, az általam védelmezett félnek kárt nem tett... Ez a gyerkőcze... nekem minden szavaimat elfintorgatta még a' hol Neologismus nincs is, néki elég volt hogy azt én és az én Berzsenyim mondá. Ez gazság, és pofot érdemel. Az hogy engemet a' maga istene paripáján lovagoltat, körülaggatva a' musicalis hangszeggel ... azt mutatja, hogy mind ezek nem a' Somogyi Gedeon agyából sültek...”

Somogyi Gidát (így nevezi a' pajkos Vitkovics) derekasan meg fogja kefélni Víg László, a'mint ezt csak a' Vitkovics leveléből tudom. De Víg Lászlón kívül Szemere is készül.”¹⁴

Kazinczy Pápaynak arról ír (1814. június 14.), hogy Veszprémből valaki 25 forintot küldött Kultsárnak¹⁵ annak jutalmául, aki Helmecki *Jelentését* magyarra fordítja. „Szemere úgy beszélé hogy a' pénz Kultsárhoz Veszprém Vármegyéből küldetett. Nem veszem balul Veszprémnek sem e lépését, sem egyebet; sőt tisztelettel nézem, hogy Nyelvünk és Literaturánk állapotjára figyelmez. De ha mind azt

öszveveszem a' mit Veszprém felől rég olta hallok, nem tudom, mely lélek elevenítget ottan. A' Papi Nagyk között sokan ellene kiáltoznak minden újításnak. Ezen sem csudálkozom...”¹⁶

*

Somogyi Gedeont Veszprémben többen is támogatták, például Ruszek József (1779–1851) kanonok, egyházi író, aki a Mondolat korrektúrájában segédkezett; Fábíán József (1762–1825) tótvázsonyi lelkész, kiváló természettudós, aki Genfben és Bernben tanult (Somogyi Gedeon sógora), s aki „különös nagy Barátságban” volt Mándi Márton Istvánnal (1760–1831), a pápai református gimnázium rektor-professzorával, a magyar bölcséleti nyelv egyik kidolgozójával, Kant műveinek fordítójával.

A Címlapon látható Kazinczy-gúnyrajzot állítólag Bécsben Márton József – Márton István testvére – közreműködésével készítették.

A „fertelmes paskvil” azért is bánthatta Kazinczyt, mert az általa is elítélt tehetégtelen műkedvelőkkel került egy sorba.

*

A nyelvújítók túlkapasait számosan érezték – maga a széphalmi vezér is –, ezért lehetett a jól összeállított kötetnek óriási visszhangja. A „Dicshalomban” – Veszprémbe – napvilágot látott könyvecskét egyébként még Kazinczy is „igen csinos”-nak találta.¹⁷

A nyelvújítás első hullámát követően a magyar nyelv horizontján számos felhő gyülekezett, így egy gyengécske szikra is elég volt, hogy kitörjön az, amit az irodalomtörténet kis túlzással „nyelvújítási harc”-ként jegyez.

A vitához szinte mindenki hozzászólt, aki számított akkor az országban. A széphalmi mester hívei természetesen elítélték, mások viszont helyeselték. „Sárospataknak három tudósa ezt a gyalázatos és esztelen művet tripúdiummal [örvendéssel] vette. Ezek nevettek. Én ezen a nevetésen sem tudok nevetni.” – írta Kazinczy Lácza Szabó Józsefnek (1814. április 20.)¹⁸ Széphalom gazdája számára ez különösen fájdalmas lehetett, hiszen a hír szűkebb pátriájából, a számára oly kedves Sárospatakról érkezett.

*

A dunántúliak az új szavakban az egységes magyarság megbontását látták. A Mondolat által gerjesztett vita nem egyszerű nyelvészti vita volt, messze túlnőtt annak keretein.

Mondolat-ügyben Pápay Sámuel kiállt Kazinczy mellett: „sajnálom, hogy azt a ’betsületet, mellyet mi egynehányan nyelvünk’ dolgában Veszprémnek szereztünk, most a ’Mondolattal így homályosították.”¹⁹

Négy évvel később azonban már így írt Kazinczynak (1817. február 20.): „Publikumod igen megfogyatkozott, s ezért oh csak magadat okozhatni. A nemzet ügyét kiáltozod, azt akarod a nyelv gyógyítása által boldogítani, s azonban eltérsz arról a boldogító útról, melyen eleinte oly szép sikerrel előhaladtál... Miolta megszálla a vers-és könyvgyártás dühe, s ezen dühvel tolod a nemzetre a halmozott újságot, a temérdek szokatlant, látnod kell tennen magadnak, hogy a nemzet nem akar így esmérni boldogítójára.”²⁰ Írta ezt az a pápai táblabíró, akit maga Kazinczy nevezett „hazánk legnagyobb philologusá”-nak.

Felelet a Mondolatra

A széphalmi mester a bölcs öreg méltóságával nem válaszolt a veszprémiek támadására. Tudta és érezte, hogy a dicshalmi kiadvány igazán nem árthat az ő ügyének. A válaszadás jogát átengedte két fiatal író társának, Szemere Pálnak és Kölcsey Ferencnek.

A meglehetősen goromba ellenirat az ő tollukból 1815 júliusában jelent meg: *Felelet a ’Mondolatra néhai Bohógyi Gedeon úrnak. «Mondolat. Sok bővítmenyekkel és egy kiegészített új szótárral együtt. Dicshalom (azaz Veszprém) 1813.» című pasquilusára. Pesten 1815* címmel. Mely így kezdődik: „Bolond-gombát ettél-e, vagy ezer sátán bújt beléd? ... Gedeon, Gedeon hol vagy te? Az Istenek társaságában – a’ Szerelem Elyziumában – Szamaradnak szívében – Gedeon!!!” Aláírás: „Bátyád Zafyr Gergely”.

A bevezetőben a Bohógyi Gedeonra átkeresztelt Somogyi Gedeon életrajza olvasható, főképp hallomásból összeszedett információk alapján, kiváltképp diákkori viselt dolgait emlegetve, s ami a legmeglepőbb: holtnak tekintve a még élő megyei esküdtet. *A búsongó Amor* című levél pedig Wándza Mihály azonos című művére utalva az érzelgős nyelvezetet pellengérezi ki. Továbbá Hőgyészi Hőgyész Márton egy hexameteres episztolában elmeséli Bohogyinak, miként kapta meg Fama tündértől a Mondolatot. A következő levél pedig kifacsart dunántúli népi nyelven a „fentebb stíl”-t nélkülöző népiességet teszi nevetségessé.

„Még 1809 körül készített egy tiszteletre sok tekintetben méltó hazafi, D. SZ. Györgyi József egy kis munkát, melyet ő Barczafalvinak szavával *Mondolat*nak nevezett, s abban Schulz új német ségének formájára a rossz neológokat elmésen kicsúfolta. Ezen *Mondolat* kézírásban sokaknál megfordult, s elérkezett Veszprémbe is. Az antikvitás ott lévő pártosi híját látták az írásnak, mivel sok újítók még nem

voltak benne kicsúfolva, ösзвеállottak, *Beitrágokat* adtak, s S. B. G.-t feltüzelték, hogy talentumainak vegye hasznát, csináljon ezen Beitrágokból egészset, s adja ki. A munka elkészült, s az író társával együtt árkus papiroost horda széjjel Veszprémben, s pénzt gyűjtött annak kiadására, de hogy a publikum annál váratlanabbul legyen meglepve, nem mondá el, mit fog kiadni. És így meg is jelent a munka 1813. Veszprémben; mert a címlapon megnevezett Dicsalóm jól talált dőfés-e, vagy burschi elmésség, ezeknek írója ugyan meg nem határozhatja, de meri mégis állítani, hogy a kettőnek egyike.

Az olvasó publikum különböző érzések közt vevé a megjelent munkát. Némelyek tapsoltak és azt mondogatták, hogy az újítók derekasan le vagynak ültetve; némelyek pedig nem tapsoltak, és azt vallották, hogy az újítók közt választást kellett volna tenni. A tapsolók azt állították, hogy a munka nagyon elmés, és szatírai lélekkel íratott; a nem tapsolók, hogy a munka paszkvillus, személysértés, s nem tiszta kútfőből folyt. Melyik félnek légyen igaza, meghatározni nem könnyű... *Gedeon! ne félj, te nem halsz meg.* Bír. Könyve VI. rész; 23. v.

Kölcsey Ferenc”

A Felelet azonban már korántsem hatott olyan elementáris erővel, mint Somogyi vitairata.

Az érintett, Somogy Gedeon *Az Értekezés a Magyar Verselés módjáról és Fordításokról* című, Veszprémben kiadott értekezésének (1819) előszavában részletesen kifejti nézeteit: „Ebben a’ Recensióban [A Feleletben], vagy inkább csak Pasquilusban, a’ Mondolat is csupa Pasquilussá van lealacsonyítva; de a’ki a maga által teremtett szókat ...a’ Nyelv kárára koholt szókkal elegyest egy durva Centoban bé-fonva-szöve láttya: nem csoda, ha arról, teremtői méltóságának csorbulása miatt kedvezőbbben nem ítél. Sőt nem csuda, ha kárhoztattya azt az olyan idegen is, ki a’ helyett, hogy a’ Mondolat nyomós Recenziójához látna, a’ Tövisek Írójának [Kazinczy] magasztalásába úgy belekeveredik: hogy tárgyát oda hagyván, szinte ... csak a koszorús Költőnek, s’ Nyelv alkotónak tömjénez.”

Somogyi ugyan tagadta, hogy a Mondolat címlapján látható metszet Kazinczyt ábrázolná, de az anagramma (Zafyr Czenczi) és a szamaras alak kellékei azt nyilvánvalóvá tették. De hallgassuk Somogyit: „A Mondolat előtt álló Réz-lapon szamaragló Músa is kit példázzon? ... a’ Mondolat tendenciájából nem lehet azt kihozni: hogy az a kép különösen egy bizonyos Személyt, vagy Literátort jelentene – a’ki érzi, hogy reá nem illik, ne piruljon, ’s ne vegye azt magára! ... Közönségesen azt hiszik ugyan, s a világgal is azt akarják elhítenni az Ellen-felek: hogy a’ Kép egyenesen a’ fent említett Széphalmi Tudóst veszi czélba; ’s ezen hitből erőlködnek a’ személysértés mocskos vétkét reám kenni. De hibás lévén a feltétel, látni való, hogy hibás a’ következtetés is...”

Ám hiába e magyarázkodás, Kazinczy ezért a képért haragudott leginkább.

A Mondolat szerinte betöltötte feladatát: „Elég nékem az a’ nyugodt érzés: hogy a’ Nyelv épségére vigyázóbbakká tétetett hazafiak, senkit ezután olly függetlenül, mint eddig – d i k t á t o r o s k o d n i [S. G.] nem engednek.” (Finom célzás ez Kazinczyra.)

Ki volt Somogyi Gedeon?

A rendelkezésre álló dokumentumok szerint Somogyi Gedeon (1783–1821) korántsem volt az a rakoncátlan „Bube” – fiúcska –, aki a Kazinczy-levelekben szerepel, akinek hívei Somogyit csak „Dicshalmi”-ként emlegették.²¹

Nemesvámoson született, de hamarosan a szomszédos Tótvázsonyba költöztek, ahol Fábíán József (1762–1825), a nagyműveltségű természettudós és író szellemi irányítása alatt nőtt fel, aki az ő testvérét, Somogyi Zsuzsannát vette feleségül.

Ugyancsak a Veszprém közeli Tótvázsonyban lakott *Oroszy Pál* (1763–1833) táblabíró, közbirtokos, akinek jelentős könyvtárát minden bizonnyal Somogyi Gedeon is használhatta.

S miután Somogyi a pozsonyi jogakadémia „Cursusát is ditséretesen elvégezve” Pesten ügyvédi vizsgát tett, visszaért Veszprémbe. Vármegyei esküdt, illetve levéltáros lett, s ebbéli minőségében a vármegyeházán nap mint nap találkozhatott a helyi közélet alakítóival és a várban lakó kanonokokkal.

Harmincnyolc évesen, 1821-ben, nőtlen emberként halt meg. Halotti búcsúztatója²² „testének gyenge alkotását” említi, továbbá tudós mivoltát.

Ismerősei körében csak „Gedi bácsi”-nak szólították, aki csinos külsejével, megnyerő modorával, szilárd, férfias jellemével, sokoldalú műveltségével már diákkorában kivált a „collegiumi vulgus tömegből”, s kiváltképp a költészetet kedvelte. Kiváló társalkodó volt, annak ellenére, hogy betegeskedése visszavonult életre kényszerítette.²³

Noha a római, görög, német és francia írókat eredetiben olvasta, nem ő volt a nyelvújítás korának legfelkészültebb tudós személyisége, de – kissé sarkosan fogalmazva – Veszprémben ő volt kapható, ő volt a legalkalmasabb a felszín alatt parázsló indulatok kimondására.

A böles tanárok, jogászok, kanonokok nem vállalkoztak a széphalmi mester nyílt támadására, hiszen ők is érezhették annak igazát. A kényes, ha úgy tetszik politikai ügy föl vállalására, társadalmi nyilvánosság előtti kimondására Somogyi volt a legalkalmasabb. Református volt egy erősen katolikus vidéken, aki az egyéniség szerepét hangsúlyozó protestáns etika jegyében nagyobb késztetést érzett e fontos nemzeti ügy föl vállalására. A szociológia nyelvén fogalmazva: ő volt az a szabadon lebegő értelmiségi, aki a korszak feudális kötöttségei közepette kimondhatta a nyilvánvaló tény, hogy a király meztelen. Bizonyára nem véletlen, hogy nevét még ő sem

vállalta, hiszen szerzőként sehol sem írta le. Ráadásul a Mondolat első változatát épp Kazinczy jó barátja, Szentgyörgyi István fogalmazta (1808–1809). Somogyi az ő kéziratát Ajánlat-Levéllel és Vezérszóval, továbbá kibővített szójegyzetekkel „szerzősámozta föl”, és így tette – a mű eredendő célját megváltoztatva – Kazinczy-ellenes röpirattá.

A Mondolat Somogyi Gedeon-féle változatának hibájául felróható, hogy nemcsak a nyakatekert szócsinálmányokat pellengérezte ki, hanem a szokatlan, de helyénvaló alkotásokat is, továbbá régies és népies szavakat (mint például az *ádáz, báj, év, fickó, golyó, hős, igézet, ív, íz, komorna, kör, lidérc, maszk, nő, őszinte, zamatos*); továbbá olyan kifejezéseket is, amelyeket már Kazinczy is elítélt, például Folnesics, Barczafalvi és társaik alkotásait. Ezekről Somogyi minden bizonnyal nem tudott.

Somogyi Gedeon – ma már nyugodtan leírhatjuk – a nyelvújítás korának kiemelkedő, de méltatlanul elfeledett alakja. Mint Kazinczy Széphalomból, ő Veszprémből figyelte a nyelvújítás zajos hullámveréseit, s úgy érezte, neki is meg kell szólalnia: „... el nem titkolhatom, hogy a’ heves erőlködések’ küszködő zajjai közt dicső Nyelvünknek bukdosó hánykódását gyakorta rettegéssel szemlélem! – Azonban valamint épségben leendő fenn-maradását, minden igaz Magyar Hazafiakkal együtt, én is szivemből óhajtom: úgy mostani bizonytalan sorsának jobbrafordulását nyughatatlanul várván, méltó aggodásaimat leginkább a’ kecsgetető jövendő’ édes reményével enyhítgetem.”²⁴

Ha úgy tetszik, a Mondolat a nemzet kollektív, abban az időben legfontosabb alkotása volt, melyben a végső szót Somogyi Gedeon mondta ki – Veszprémben, abban a városban, mely akkor, Széphalom mellett, a nyelvújítási harcnak, a nemzeti létért folytatott küzdelemnek egyik legfontosabb központja volt.

IRODALOM

BERZSENYI 1956 = *Berzsenyi Dániel összes művei*, Bp., 1956, Szépirodalmi.

BÍRÓ 2010 = BÍRÓ Ferenc: *A legnagyobb pennaháború. Kazinczy Ferenc és a nyelvkérdés*, Bp., 2010, Argumentum

CSETRI 1990 = CSETRI Lajos: *Egység vagy különbözőség? Nyelv-és irodalomszemlélet a magyar nyelvújítás korában*, Bp., 1990, Akadémiai

FELDE 1975 = FELDE Györgyi: *Egy régi magyar nyelvész: Somogyi Gedeon*, Magyar Nyelv, 1975, 242–246.

KazLev = *Kazinczy Ferenc levelezése* [KazLev], I–XXIII, sajtó alá rend. Váczy János (XXII), Harsányi István, (XXIII) Berlász Jenő és munkatársai, MTA, Budapest, 1890–1960.

KISFALUDY VIII. = KISFALUDY Sándor: *Minden Munkái I–VIII.*, Bp., 1892–1893. Franklin

KISS 1896 = KISS Kálmán, *A Mondolatperhez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1896, 473–482.

MARGÓCSY 1981 = MARGÓCSY István: *Kazinczy és Kisfaludy Sándor*, Irodalomtörténet, 1981, 753–760.

NEMES PAPP István: *Az élet történeteire s jövendő állapotjára nézve magával békeségre*

- lépett tudós...néhai Somogyi Gedeon Urnak gyászos koporsójánál elő adott [gyászbeszéd].
Weszprémben 1822, Számmer Klára [nyomdája].
SOMOGYI 1819 = SOMOGYI Gedeon: *Értekezés a Magyar Verselés módjáról és Fordításokról*.
Weszprémben özv. Számmer Mihályné Betűivel, 1819.
TAKÁTS 1890 = TAKÁTS Sándor, *Péteri Takáts József*, Bp., 1890, Hunyadi Mátyás Intézet
TOLCSVAI 2007 = TOLCSVAI NAGY Gábor: *1813. A nyelvi és irodalmi ízlésvita nagy, nyilvános szakasza. Mondolat*. In: Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *A magyar irodalom története*
II. Bp., 2007, Gondolat

JEGYZETEK

- ¹ TAKÁTS 1890, 136.
² KISFALUDY VIII., 1893, 349.
³ TAKÁTS 1890, 145.
⁴ Levél Helmečy Mihálynak, Széphalom, 1814. január 8., *KazLev XI.*, 174–177.
⁵ Levél Szentmiklóssy Alajosnak, 1814. január 7., *KazLev XXIII.*, 228–229.
⁶ V.ö. BÍRÓ 2010, 500–503.
⁷ PÁPAY Sámuel (1770–1827) pápai nyelvész és jogász, az első magyar irodalomtörténet-író, Kazinczy levelezőtársa, a mérsékelt nyelvújítás híve.
⁸ *KazLev XIII.*, 400–401.
⁹ Levél Szentgyörgyi Józsefnek 1814. február 7., *KazLev XI.* 247–248.
¹⁰ Svájci protestáns mozgalom, mely tagadja a „képtiszteletet”, illetve az eucharisztia szentségét. „Szakramentáriusnak”, „szentséggyalázónak” Luther nevezte őket.
¹¹ *KazLev XI.*, 400.
¹² BERZSENYI 1956, 573.
¹³ *KazLev XI.*, 294–295.
¹⁴ *KazLev XI.*, 320–323:
¹⁵ Kultsár István (1760–1828) a Hazai és Külföldi Tudósítások szerkesztője
¹⁶ *KazLev XI.*, 428–429.
¹⁷ Kazinczy Szentmiklóssy Alajosnak. 1814. január 7., *KazLev XXIII.*, 228–229.
¹⁸ *KazLev XI.*, 350.
¹⁹ *KazLev XI.*, 400–401.
²⁰ *KazLev XV.*, 68–69.
²¹ *KazLev XI.*, 252.
²² NEMES PAPP István: Az élet történeteire s jövő állapottjára nézve magával békeségre lépett tudós ... néhai Somogyi Gedeon Urnak gyászos koporsójánál elő adott [gyászbeszéd].
Weszprémben 1822, Számmer Klára [nyomdája].
²³ FELDE 1975, 243.
²⁴ SOMOGYI 1819, 64.

K I V O N A T

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
2014. szeptember 17-én megtartott üléséről készült jegyzőkönyvből:

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
18/2014. (IX.17.) határozata
a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség”
Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktárába történő felvételéről

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága megtárgyalta a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség” című felterjesztést és az alábbi döntést hozta:

1. Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága egyetért azzal, hogy a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség” a veszprémi Települési Értéktárba felvételre kerüljön.
2. A Bizottság felkéri a Bizottság elnökét, hogy a döntés közzétételéről, valamint a felterjesztő értesítéséről gondoskodjék.

Határidő: 2014. szeptember 30.

Felelős: Brányi Mária alpolgármester, Bizottsági elnök

Végrehajtásért felelős köztisztviselő:

Perlaki Claudia kulturális csoportvezető, Bizottsági titkár

Brányi Mária s.k.
elnök

A kivonat hiteles.
Veszprém, 2014. szeptember 17.

.....
Sótonyi Mónika
jegyzőkönyvvezető

K I V O N A T

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
2014. szeptember 17-én megtartott üléséről készült jegyzőkönyvből:

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottságának
19/2014. (IX.17.) határozata
a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség”
Veszprém Megyei Értéktárba történő felterjesztéséről

Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága megtárgyalta a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség” című felterjesztését és az alábbi döntést hozta:

1. Veszprém Megyei Jogú Város Települési Értéktár Bizottsága 18/2014. (IX.17.) határozatával a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség” felvette a veszprémi Települési Értéktárba.
2. A Települési Értéktár Bizottság javasolja a „Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség” Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételét,
3. A Bizottság felkéri a Bizottság elnökét, hogy a Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételre a felterjesztés előkészítéséről és megküldéséről, valamint a döntés közzétételéről és a felterjesztő értesítéséről gondoskodjék.

Határidő: 2014. október 3.

Felelős: Brányi Mária alpolgármester, Bizottsági elnök

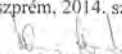
Végrehajtásért felelős köztisztviselő:

Perlaki Claudia kulturális csoportvezető, Bizottsági titkár

Brányi Mária s.k.
elnök

A kivonat hiteles,
Veszprém, 2014. szeptember 17.

Sótónyi Mónika
jegyzőkönyvvezető

Nagy Balázs Vince: A Veszprémi Piarista Gimnázium mint szellemi és kulturális örökség

A modern Veszprém megszületésének és fejlődésének első és leghíresebb egyetemes, iskolai és szellemi bázisa a Veszprémi Piarista Gimnázium volt. Több mint három évszázaddal ezelőtt olyan alapokat tett le ez az intézmény, amelyre mind a mai napig büszkék a város polgárai. Veszprém, mint iskola- és egyetemváros, az oktatás, a művészet, a tudomány kiemelt szellemi bázisa. Ennek a folyamatnak egyik megalapozója volt a piarista szerzetesrend által alapított gimnázium.

A Veszprémi Piarista Gimnázium neve szorosan összetartozik Veszprém város szellemi, tudományos és kulturális életével. Volkra Ottó János veszprémi püspök a piarista szerzetesek 1711-ben történő Veszprémbe hívásával a modern Veszprém alapjait tette le, szellemi és kulturális fejlődését indította el. A piarista rend veszprémi iskolája valódi Alma Materré vált. A gimnázium tanárai nem csak a tananyag oktatását végezték az iskola falai között, hanem tudásukkal, kulturális, egyesületi, közéleti, sport és felekezeti tevékenységükkel meghatározták a város arculatát is. A piarista iskola a közép-dunántúli régióban is elismert lett.

A piarista szellemiség és a szerzetesrend hivatása a tanítás. Kalazanci Szent József, a piarista szerzetesrend alapítója által megvalósított római első ingyenes népiskola volt a minta a piarista szellemiségnek. Az oktatás, a tanítás, a nevelés, a tudományok és a hit átadása olyan alapértéke ennek a szerzetesrendnek, amely a Veszprémi Piarista Gimnázium karakterét is meghatározta. Sok szegény családból származó diák tanult a piaristáknál különböző alapítványok és a piarista rend támogatásával. Az iskola céljaként azt határozta meg, hogy hazáját szerető, szociálisan érzékeny, erkölcsös és vallásos fiatalokat neveljen.

A Veszprémi Piarista Gimnázium számos területen büszkélkedhet kiváló tanárokkal és diákokkal egyaránt. A tanárok az iskolai tanításon kívül számos és jelentős közéleti tevékenységet is folytattak a városban: színjátszás, ifjúsági könyvtár szervezése, újságírás-szerkesztés, tankönyvírás, irodalmi alkotások, tudományos írások (geológia, fizika, botanika, földrajz), múzeum alapítása, városi vízvezeték tervezése, a városi sportélet támogatása, a népi és nemzeti hagyományok ápolása. Az iskola tanulói között találunk egyházi vezetőket, művészeket, írókat, festőket, szobrászokat, nyelvészeket, történészeket, orvosokat, mérnököket, természettudósokat, politikusokat.

Az intézményből nagynevű költők, írók, művészek egész sora került ki: Ányos Pál, Batsányi János, Endrődi Sándor költők, vagy a legkiválóbb nyelvészek egyike, Simonyi Zsigmond, de itt tanultak a Cholnoky fivérek, Óvári Ferenc, Veszprém kultúrpolitikus, a Balaton-kultusz megalapítója, Csikász Imre szobrászművész, Zichy Mihály festőművész, Kerényi György zenepedagógus, Zámbo István karnagy és

Iskolaépület a Buhim felől

Iskolaépület a Vár utcában

Pesovár Ernő európai hírű néprajztudós, valamint a volt köztársasági elnök, Mádl Ferenc is. Az iskola hat püspököt és egy bíborost adott a Római Katolikus Egyháznak.

A gimnázium nem csak egy iskola volt, hanem egy értékközvetítő szellemi műhely, ahol kiváló tanárok és szerzetesek alapozták meg a város társadalmának műveltségét, közéletét és hitéletét. A szellemi örökséget két intézmény is büszkén vállalja: a Lovassy László Gimnázium és a Padányi Biró Márton Római Katolikus Iskola.

A piarista templom és a rendház

KÖNYVSZEMLE

Lovassy László Gimnázium Évkönyv 2014–2015. /Írta és szerk. Asztalos István – Veszprém, Lovassy László Gimnázium 2015. – 125 p. Az ország egyik legkiemelkedőbb teljesítményt produkáló középfokú oktatási intézménye 2015-ben jelentette meg a 2014–2015-ös tanévről szóló tudósítását. Az Évkönyv Schultz Zoltán igazgató előszavával köszönti az olvasót. Bevezető gondolataiból idézve „... *igyekeznek az évkönyv megmutatni azt, miért fontos a tanárok, a diákok és a vendiákok számára az iskola, miért szeretnek itt dolgozni, tanulni, milyen eredményeket értek el együtt, melyek a közös feladataik, s milyen problémáik vannak ...*”

A hat fejezetre tagolt kiadványból: – Krónika; a Motívumok; a Diákirodalom; a Diáktudomány; a Nevelési értekezlet; és a Tények nyelvén ismerhetjük meg a tanulmányi munkát és a versenyeredményeket figyelembe vevő, a középiskolai toplisták folyamatosan élen járó Lovassy Gimnázium munkáját, tevékenységrendszerét. A **Krónika** nem csupán a tanév eseményeinek, szokványos, kronológiai alapon is elemezhető történéseinek sorát mutatja be. A kitűnő évkönyvszerkesztő, Asztalos István, a magyar nyelv és irodalom tanára közlésében ismerkedhet meg az olvasó a 2014–2015-ös tanév történéseivel, továbbá a tanügy területén bevezetett változásokkal. A 2014–2015-ös tanévben vezették be a szülőket gyermekeik előmeneteléről elektronikus úton tájékoztató E-naplót. A tanórán kívüli kurzusok között – a tanulók körében különösen közkedvelt kurzusok választékából – a vállalkozások szervezésével kapcsolatos „start up”-programot és az iskola által szerzett „Gyakorlati Pénzügyi Ismeretek” szakkörét szervezték meg.

Az iskola spontán módon nevel a közéleti szerepvállalásra. 2014 szeptemberében szervezték meg az iskolában a diákparlamentet. A diáknapi programsorozatában helyt kapott a pályaválasztás, a felsőoktatási intézmények bemutatkozása is.

A „*Nyitva van az aranykapu...*” címen meghirdetett rendezvény 2014 novemberében várta az iskola a továbbtanulni szándékozó gyermekeket és szüleiket. A német kulturális identitás és a sváb hagyományok ápolása, őrzésük eszméje fontos szerepet tölt be az iskola, a magas szintű nyelvi képzést reprezentáló német nemzetiségi tagozat küldetésrendszerében. A bálók sorában fontos szerep jutott a november hónapban megrendezett sváb bálnak, a január végén szervezett hagyományos szalagavató bálnak, továbbá a február közepén megrendezett – az egykori tanítványokat is szívesen fogadó – Lovassy-bálnak. A gimnáziumban tradicionálisan kiemelt szerepe van az iskolai színjátszásnak, az egyes osztályok színjátszó csoportjai – legfőképpen egy-egy ünnepi alkalomhoz kötött – bemutatkozásának. Október 23-án a 10. B. osztály tanulóinak közreműködésével a Euripidesz: „*Iphigénia*” című tragédiáját mutatták be (rendező: Asztalos István és munkatársa Schindler László). A téli szünet előtti időszak zárásaként Michael Ende: „*Momo*” című regényének színpadi változatát mutatták be. (Király Viktor rendezése; a rendező munkatársa Csizmazia Imre).

Nemzeti ünnepünkön, március 15-én a 10. C. osztály színjátszó csoportja Németh László Görgey Arthurról szóló drámáját mutatta be (a bemutató szervezői Zöldvári Ildikó és Korbacsics Ildikó). Külön említést érdemel, hogy a Lovassy Gimnázium kamarazenekarát az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2015-től támogatásra alkalmasnak minősítette. A hagyományos Bruszniai-koncerteken szereplő Lovassy Vegyes kar mellett az újonnan alakult zenekar fellépett a karácsonyi koncerten és a ballagáson is. Az iskola spontán módon és tudatosan készíti fel tanulóit a természettudományok – legfőképpen a fizika – világának mélyrehatóbb megismerésére. A Lovassy Gimnázium 2015-ben kiemelt iskolaként csatlakozott, és tudományos rendezvényekkel járult hozzá a „Fény Nemzetközi Éve” programsorozathoz. Az iskola érdeklődő, elsősorban fizika fakultációs tanulói számára tanulmányi ki-rándulást szervezett a Paksi Atomerőműbe is. A matematika és a természettudományok magas szintű oktatása és az országos tanulmányi versenyek eredményeit figyelembe véve a Lovassy Gimnázium évek óta magas szinten az élvonalban áll (2015-ben a 9. helyen). 2015 tavaszán az iskola két pedagógusa, Békefi Zsuzsa a matematika és a fizika, dr. Szalayné Tóth Tünde a biológia és a kémia tanára kiemelkedően sikeres szaktanári munkájuk elismeréséül megkapták a Rátz Tanár Úr Életműdíjat a matematika, ill. a biológia kategóriában.

Az iskola nagy jelentőséget tulajdonít az elsős tanulók beilleszkedésének, a felzárkóztatásnak; a kompetencia-vizsgálatok eredményességének. A tanulók szociális érzékenységre való nevelése terén is példaértékű; az iskola tanulói részt vettek a szegény gyermekek ajándékozására szervezett karácsonyi cipős doboz akcióban.

A **Motívumok** címet viselő fejezetben az évkönyv írója folytatja a 2011-ben megjelent jubileumi évkönyv „*riportsorozatát*.” Asztalos István beszélgetőpartnerei ezúttal egykor volt lovassys diákok, korban és szellemiségben egymástól eltérő habitusú embertípusok. A négy öregdiák közül az Öregdiákok baráti körének elnöke, dr. Varga Miklós az 1950-es évek elején érettségizett korosztályt, a „*középgenerációt*”, az 1970-es években érettségizett két egykori matematika tagozatos diák, dr. Friedler Ferenc matematikus, Széchenyi-díjas, nemzetközi hírű informatika professzor és Varga Vince, a gimnázium matematika–fizika szakos tanára, a 21. század lovassysát pedig a 2015-ben érettségizett Horváth András, az iskola polihisztor, leendő matematika tanár képviseli. A négy öregdiák életfelfogásában közös motívum a küldetéstudat, a választott pálya, a hivatás iránti elkötelezettség, továbbá kötődésük a szülőföldhöz, Veszprémhez, és az iskolához. Dr. Varga Miklós kor- és kórképet rajzol az 1950-es évekről, a továbbtanulás nehézségeiről, „... *petróleumlámpánál, gyertyánál, mécsesnél tanultam az érettségire, egyetemistaként albérletet nem tudtam fizetni... kerestem elhagyott vasútállomásokat, baktériázakat, azokba beköltöztem, vittem fekhelyet, a könyveimet, gyertyát, petróleumlámpát és kijártam az egyetemet, majd ledoktoráltam ...*” meséli. (Bankigazgatóként ment nyugdíjba.) Friedler Ferenc és Varga Vince az 1970-es években teljesítményképes tudással, sikerrel juthatott be egyetemre. Ez a generáció nagy jelentőséget tulajdonított a tanulmányi versenyeknek, a kísérletezésnek, Friedler Ferenc szavait idézve a „*felfe-*

dezésnek”, az otthoni elmélyült tanulásnak. Horváth András 2015-ben a „*legeredményesebb Lovassys*” kitűnő tanuló, matematika tagozatos, az OKTV-n magyar nyelvből országosan negyedik helyezett, kitűnő zenész és néptáncos, továbbá ragyogó verseket ír, és nyomdakészen beszél. Példaképének Varga Vince tanár urat tekinti. Horváth András vallomásából idézve a következőképpen jellemzi mesterét „...*karateres Egyéniség. És amellet, hogy van egy biztos szakmai tudása, szeret a gyerekekkel foglalkozni, ad valami olyan nehezen meghatározható pluszt, amitől az órája több lesz, mint az átlag. Talán ez az, amihez itt egy kicsit mindenki hozzátesz; hogy itt nemcsak játék, zene, tanulás van, hanem ... itt örömjáték, örömuzene, örömtanulás.*” – A recenzió keretei nem teszik lehetővé, annak kifejtését, hogy a matematika és a természettudományok kapcsolatáról hogyan vélekedik az egyetemi tanár, a középiskolai tanár és a matematika szakos diák.

A **Diákirodalom** fejezetben Kovács Attila négy versét, Mteuele Laura novelláját; Horváth András versét és versciklusát olvashatjuk.

A **Diáktudomány** fejezetben a felsőbb matematika világból vett versenyfeladatokat, és megoldásaikat, továbbá egy nemzetközi fizikaverseny feladatát ismerhetjük meg.

A **Nevelési értekezlet** címet viselő fejezetben a szerkesztő Schleicher Dóra tanárnővel folytat beszélgetést a nevelési értekezleteken hosszú évek óta generációk sorát érintő problémarendszerről: a diákok mentális állapotáról, a káros szenvedélyek (kábitószeres használata, a dohányzás és az alkoholfogyasztás) kezeléséről, a prevenció fontosságáról, a serdülők lelki életéről, párkapcsolati problémáiról.

A **Tények nyelvén** című fejezet akár a „Büszkeségeink” címet is viselhetné. Jubileumi emléklapok hét maturandus kapott. Sport és művészeti tevékenységért együttesen 10 maturandus kapott elismerést. Az országos középiskolai Tanulmányi Versenyben a döntőben elért eredmények alapján a Lovassy az ország legeredményesebb 4 osztályos középiskolája (hat egyéni országos első helyezett; csoportversenyben két első helyezett). A sportban kiemelkedő eredményeket ért el a női röplabda és a fiú kézilabda csapat.

Az országos diákszínházi találkozón a Lovassy színpad különdíjat, az országos Diákfilm fesztiválon a legjobb film díját szerezték meg.

Az érettségi eredmények statisztikájának (az iskolai érettségi átlaga 4,73), s az 55 kitűnően érettségizett tanuló névsorával, valamint az osztályonkénti tanulói névsorokkal és a tantestület névsorának bemutatásával fejeződik be az adattár.

Az évkönyv tanulmányozása közben a szerkesztőt, Asztalos Istvánt, nem csak mint jó tollú író, hanem mint a kollégáit és tanítványait tisztelő, kitűnő pszichológiai érzékkel rendelkező alkotó pedagógust is megismerhettük.

A kitűnően szerkesztett évkönyvet érdeklődéssel olvashatják nemcsak a lovas-sysok, hanem a vidék legjobb gimnáziumában továbbtanulni szándékozó általános iskolások is.

* * *

Erős nők a sziklán. Főhajtás az 1000 éves Veszprém 1000 arcú asszonyai előtt. /szerző: Huszár Józsefné; szerk. Máthé Éva. – Veszprém, Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület 2015. – 121 p. Újabb művet jelentetett meg a most húszesztendős Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület. Ha végignézzük az előzményeket, ez bizony már a sokadik a veszprémi hölgyek tollából, melyekben rendre beszámolnak az olvasóknak: mit is akarnak, mi a feladatuk, mit tettek, mit tesznek, hiszen, mint ahogyan az számunkra nyilvánvaló (nem csak egyik könyvük címéből), csak nőkkel kerek a világ.¹

Az egyesület eddig megjelent kötetei: *Nőszemkőzt az ezredfordulóval (1998); Mi visszük át. Veszprém megyei asszonyok vallomásai az utókor számára (2000); Hiányzol Éva! 7x7 útravaló és jó tanács a választásokon induló asszonyoknak (2002); Ifjúságunk sötét gyöngyszemei. Veszprém megyei emberek visszaemlékezései a terror éveire, 1948–1962 (2006); Nőkkel kerek a világ: szellem és értékrend a Venőke tevékenységében (2013).*

És a legújabb, az *Erős nők a sziklán. Főhajtás az 1000 éves Veszprém 1000 arcú asszonyai előtt* című könyvük, a 2015-ös esztendő végén hagyta el a nyomdát.

Mit gondol róla, mit olvas ki ebből a szépen tipografált és szépen kivitelezett kötetből az olvasó?

Nyilvánvalóan mindenki saját érdeklődési területének megfelelően értelmezi a mű tartalmát, ami részben várostörténeti visszatekintés, részben a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület tagságát bemutató adatbázis, egyúttal egyesület-történet, az elismerést kapott tagokat soroló Ki Kicsoda jellegű összegzés, végül a közbe-közbe szúrt versek okán lehet akár szépirodalmi alkotás is, aminek éles kontrasztja a melléklet, a dokumentumgyűjtemény. És a recenzens rögtön fel is teszi (magának) a kérdést: cui prodest? Kinek-kiknek szól, kiknek fontos ez a mű és a Venőke előző kötetei?

Csak a mostanit, az *Erős nők a sziklán* címűt végigböngészve már a szignálás nélküli előszóban kapunk jól értelmezhető segítséget a válasz megfogalmazásához: „... *A nők nemcsak családjuk, gyermekeik támaszai, de ott vannak az élet minden területén: a város önkormányzatában, művészeti és civil életében. Ők alkotják a nyugdíjas klubok vezetőinek és aktív tagságának döntő részét. Létezésük, munkájuk éltető Erő, Szépség és a város gazdagsága. [...] Arra vállalkozunk csupán, hogy a királynék városában szó essen róluk, múltbeli és jelenkori kiváló asszonyainkról.*”

És ehhez csatlakozik, mintegy jelígeként, a beköszöntött megelőző két sor:

„*Cselekedeteik a mi megtartó erőnk,
legyen az a jövő nemzedékeinek is!*”

Az első fejezet, az *Előttünk, felettünk* várostörténet, méghozzá jellemzően női szemmel megírt várostörténet. Csak a sarokpontokat jegyezve: a Veszprém-völgyi apácák kolostora, a domonkos rendi zárda, a mindenkori veszprémi püspök királyné koronázási joga és az első királyné, boldog Gizella, majd IV. Béla király lánya, a szentéletű Margit története. Újabb korszak: az iskolaépítő Ranolder János püspök

betelepítette irgalmas nővérek, a Grazból érkezett szürke nénék és Ward Mária leányai, az angolkisasszonyok munkássága és hatása Veszprémben. Végül felsorolás szintű információt kapunk a XIX–XX. század jeles helyi férfi személyiségeiről² is.

A következőkben, némi divattörténet után jó összegzést kap az olvasó a Veszprémben működött nőszervezetekről, melyek általában a Kiegészítés környékén szerveződtek, és elmondható, hogy még ha nevük nem is utal rá egyértelműen, ezek a különböző felekezetek szatellit szervezetei voltak. A szakmai, vagy városrészi egyesületek, körök tagsága viszont döntően csak férfiakból állt. A politikai akarattal létrehozott szervezetek jellemzően az elvesztett első világháború után jelentek meg az éppen regnáló hatalomhoz kötődve.

Csak 1989 után alakulhattak meg Veszprémben is a valódi civil szervezetek, köztük a Veszprémi Zonta Klub, illetve 1995 áprilisában, 17 alapító taggal létrejött a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület. „Az egyesület pártoktól és politikától független civil szervezet, tevékenysége teljes egészében tagjainak önkéntes tevékenységére épül” – írják, célkitűzéseik ismertetése előtt.

Néhány mondatban összegezve munkásságukat, fényképpel együtt bemutatják a 20 éves egyesület eddigi elnökeit, szám szerint hat hölgyet.

Izgalmas, és a lokális történelem, a „magántörténelem” szempontjából is érdekes része a kötetnek a Venőke tevékenységének írott emlékeit magában foglaló „Asszonyládák”. Ténylegesen több száz visszaemlékezést, egyéni sorsot leíró munkát őriznek az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban ezek az őrző helyek: a millenniumi és az 1956-os emlékláda. Valamennyi írás a személyes múlt, a saját sors megörökítése. A millenniumi és az 1956-os pályázatokra beérkezett írások zöme nem irodalmi alkotás, talán nem is ilyen céllal íródott, hanem sokkal inkább üzenet. Üzenet a múltból a jelennek, de még inkább a jövőnek.

Ebből a megírt múltból az 1956. december 6-iki néma nőtüntetés emelte ki a kötet írója és a szerkesztő, mint a korszak meghatározó, de ki nem beszélt veszprémi eseményét.³ A személyes közléseken túl a mellékletben egészítik ki a jelenleg rendelkezésre álló adatokkal a történeteket. Közlik a nőtüntetés ismert résztvevőinek névsorát, másolatban idéznek korabeli bírósági ítéleteket, és az eltelt hosszú évtizedek után a Veszprém Megyei Bíróságon 1990-ben hozott igazolásokat is közreadják a bírósági ítéletek semmissé nyilvánításáról. A következőkben, a néma nőtüntetés félévszázados évfordulójára emlékezve a Tűztorony lábánál lévő Pantheonban felállított emlékkő visszaemlékezésekkel és versekkel kiegészített történetét olvashatjuk.

A könyv második fejezete az igen beszédes *Közöttünk és velünk* címet viseli. Benne, évenként összegezve a kitüntetett veszprémi asszonyok fényképpel kiegészített bemutatása. Először 2008. december 6-án adták oda a női helytállásra emlékeztető a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület Emléklapját az arra érdemesnek tartott hölgyeknek, és 2014. december 6-ig 67 személy részesült az egyesület elismerésében. A kitüntetettekéről változó terjedelmű és mélységű élettörténetet közölnek, a kiadványnak ez a része olyan életrajzgyűjtemény lehet, amiből a majdani olvasó, talán leszarmazott is, vagy a város történetének kutatója érdekes és másuttal

nem férhető ismereteket szerezhet. Végigolvasva a névsort, sok olyan hölgy szerepel benne, akinek, vagy akiknek élettörténete, munkássága másutt is hozzáférhető, de jelentős azok száma is, akikről csak itt kaphatunk képet. És itt jelentkezik az a máshol is gyakorta előforduló probléma, hogy szerénységéből, vagy tovább nem gondolásból adódóan viszonylag kevés a közölt életrajzi adat, pedig arra, hogy egy újabb kortárs veszprémi életrajzi lexikon, vagy veszprémi ki kicsoda⁴ jellegű kiadvány jelenjen meg, viszonylag kevés az esély. Ugyanakkor, az itt kitüntetett személyek mindegyike érdemes arra, hogy ha röviden is, de adatolva, megismerhessük eddigi életüket, és nem csupán a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesületben, hanem az élet más területén végzett munkájukat is. Főként, hogy a kitüntetett elismerés átadásakor bizonyára elhangzott laudációk erre lehetőséget is adtak volna.

Összegezve a nagyon hangulatos borítójú *Erős nők a sziklán. Főhajtás az 1000 éves Veszprém 1000 arcú asszonyai előtt* című könyvről mondottakat, feltétlen meg kell említenünk a mondandóhoz illeszkedő verseket-versrészleteket, melyek – amellettt hogy azokat önállóan is bárhol szívesen olvasnánk –, jól kötik össze az egyes gondolatsorokat, részfejezeteket. Itt kell szólnunk a kötet illusztrátoráról, a borító tervezőjéről, Berta Ágnesről is. Nagy empátiával készült szövegközi grafikái: virágai, növénymotívumai, az egyesületi tagság hiteles, bár csak néhány vonallal felvázolt portréi szervesen beépülnek a kötet mondandójába. A veszprémi OOK nyomda kifogástalan produktumát, mint mindig, lényegre törően egészítik ki Gáspár Gábor fotói.

Szép munkát kapott kezébe az olvasó, és nagyon igaz, amit szinte zárszóként írt a szerző: „Szól ez a könyv mindazoknak, akik büszkék a királynék városára, és ezt az érzést igaz, időtálló tartalommal szeretnék megtölteni.”

CSISZÁR MIKLÓS

JEGYZETEK

¹ Praznovszky Mihály: *Királylányok, múzsák, hitvesek. Női sorsok a magyar történelemben* címmel 2004-ben megjelentetett művének is a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület volt a kiadója.

² A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugvó dr. Véghely Dezső (1840–1892) nem polgármester, hanem Veszprém város főjegyzője, majd haláláig Veszprém vármegye alispánja volt. Ugyancsak ebben a temetőben nyugszik dr. Óvári Ferenc (1858–1938) országgyűlési képviselő is. Az 1899-től MTA levelező tag Endrődi Sándor (1850–1920) költő viszont nem volt politikus.

³ Az 50. oldalon közölt megjegyzés téves. Az egykori Köztársaság téren álló emlékművel szemben 1956-ban még nem állt a Pártház (az ún. Zöldház), az épületet 1963–66 között építették a Kossuth Lajos utca – az evangélikus templom kivételével – teljes déli oldala és a kapcsolódó Rákóczi téri épületsor lebontása után.

⁴ A Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikont 2001-ben jelentették meg, adatai értelemszerűen csak a megelőző időszakokra vonatkozhatnak.

VESZPRÉM Történelmi séta a Séd-völgyben
Historical walk in the Séd valley
Ein historischer Spaziergang durch das Séd Tal

- INFORMÁCIÓS PONT
- PARKOLÓ
- BUSZMEGÁLLÓ
- WC, MOSDÓ
- IVÓKÚT
- SZÖKŐKÚT / VÍZJÁTÉK
- JÁTSZÓTÉR
- AKADÁLYMENTES JÁTSZÓTÉR
- ÉTTEREM, VENDÉGLÁTÁS
- HOTEL
- MŰEMLÉK
- ROMKERT
- DÍSZTÓ
- ÁLLATKERT
- MÁSZHATÓ SZIKLAFAL
- SPORTPÁLYA
- KILÁTÓPONT

- GYALOGOS SÉTÁNY
- KERÉKPÁROZÁSRA JAVASOLT NYOMVONAL / GYALOGÚT
- ÖN ITT ÁLL

1 NYUGATI KAPU 2 VESZPRÉMVÖLGYI RENDEZVÉNYTÉR 3 PIHENŐHELY 4 "EGYKORI KISVASÚT VÉGÁLLOMÁS" PIHENŐHELY	5 VESZPRÉMVÖLGYI APÁCÁK KOLOSZTORÁNAK ROMJAI 6 JEZSUITA TEMPLOMÉPÜLET / KIÁLLÍTÓTÉR 7 DÍSZTÓ, VÍZI ÉLŐHELY BEMUTATÓ 8 GULYA DOMBI KILÁTÓ	9 JÁTSZÓTÉR 10 GÁBRIEL MALOM ROMJA 11 EGYKORI VIDÁMPARK BEJÁRATA 12 MAGYAR NÉPMESÉK JÁTSZÓKERT, TEMATIKUS JÁTEKKERT, GYERMEK PROGRAMOK TERE	13 MÁSZHATÓ SZIKLAFAL 14 ÁLLATKERT, VESZPRÉM ZOO 15 VÖLGYHID-TERASZ, KILÁTÓ 16 SZT. ISTVÁN VÖLGYHID (IPARI MŰEMLÉK)	17 SZT. LÁSZLÓ TEMPLOM 18 DAVIDIKUM 19 KITTENBERGER KÁLMÁN UTCA 20 MIKLÓS UTCAI MALOM	21 LABIRINTUS KERTEK - VÍZJÁTÉK 22 SZT. KATALIN KOLOSZTOR ROMJA 23 SZT. BENEDEK-HEGY SÉTÁNY ÉS KÖKERESZT 24 KAZAMATA BEJÁRAT	25 "VÁROSTROM" JÁTSZÓTÉR 26 SZERELEM SZIGET 27 VÁRLÉPCSŐ 28 KUTAS TÉR	29 PARKOLÓ 30 PÜSPÖKI PIHENŐ 31 SZT. ISTVÁN ÉS BOLDOG GIZELLA 32 SZT. GYÖRGY KÁPOLNA	33 ÉRSEKI HIVATAL 34 SZT. MIHÁLY SZÉKESEGYHÁZ 35 GIZELLA KÁPOLNA 36 SZENTHÁROMSÁG SZOBOR	37 GIZELLA MŰZEUM 38 PÜSPÖKI PALOTA 39 BÍRÓ-GICZEY HÁZ LÁTOGATÓKÖZPONT 40 DUBNICZAY PALOTA

**A BENEDEK-HEGY A 2013. MÁRCIUS 28-ÁN FELAVATOTT
KRISZTUS-SZOBORRAL
(FOTÓ: JOKESZ A.)**

A SÉD-PATAK VÖLGYE A VÁRTÓL ÉSZAKRA (FOTÓ: JOKESZ A.)

120 éve, 1896-ban indult meg Veszprémben a víziközmű-szolgáltatás. Az évforduló kapcsán a Bakonykarszt Zrt. a Kittenberger utcai, üzemén kívüli vízmű épületben, a nagy gépházban egy állandó, víziközmű-szolgáltatás történetét bemutató kiállítás létrehozását tervezi.

A kiállítás anyagának összeállításához a Bakonykarszt Zrt. a következő felhívással fordult a régió lakosságához:

„Akinek bármiféle írásos vagy tárgyi emléke van – akár családja, ismerősei körében – a vízellátással, szennyvízelvezetéssel és -tisztítással kapcsolatban, tárgyaikat szívesen fogadjuk a 120 éve indult víziközmű-szolgáltatás történetét bemutató kiállítási anyagunkba. Természetesen a kapott tárgyak mellett feltüntetjük a felajánló nevét is!

Jelentkezni a társaság titkárságán munkaidőben a 8200 Veszprém, Pápai út 41. alatt vagy a (88) 423-222 telefonszámon lehet.”

A VESZPRÉMI VÍZMŰ MILLENNIUMI VÍZMEDENCÉJÉNEK BEJÁRATA

Alapítványunk, a Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány támogatja a leendő múzeum és a kiállítás létrejöttét, ezért csatlakozunk a Bakonykarszt Zrt. felhívásához, ezzel is segítve a helytörténeti szempontból is jelentős kezdeményezést!